

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

BOSITS DORINA

A nemzetközileg elfogadott alapvető jogok megjelenése a Facebook Közösségi Alapelveiben és véleménynyilvánítási szabadságának modern alapjogi problémái

MIHÁLY LAURA DOMINIKÁ

Az életek közötti választás alapjogi problémája és a mesterséges intelligencia általi döntéshozatal

RÉTI ZSÓFIA

A véleménynyilvánításhoz való jog szerepe a közügyek megvitatásában és korlátozásának lehetőségei

SZABÓ BERNADETT

Gyermekkor vagy fiatalkor?-A büntethetőségi korhatár leszállításának egyes kérdései

SZABÓ ORSOLYA ESZTER

Terrorista jellegű deliktumok-különös tekintettel a nukleáris terrorizmusra és annak szankcionálására a nemzetközi, valamint a hazai jogalkotásban

2022

[XII. ÉVFOLYAM]

II. SZÁM

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM | 2022/2. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2022. JÚNIUS 30.

FŐSZERKESZTŐ | NAGY NIKOLETT ANNA
OLVASÓ SZERKESZTŐ | NAGY NIKOLETT ANNA
RÉTI ZSÓFIA
SEDIVI ROLAND
SZIJÁRTÓ LILLA
TÓBIÁS SZABOLCS

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KIRÁLY PÉTER BÁLINT

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE

FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA
Cím | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.

HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)

ISSN | 2062 –5715 (NYOMTATOTT)

ISSN | 2064 –6992 (ONLINE)

© BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2022.

© A SZERZŐK, 2022.

E KÖTET AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA MEGBÍZÁSÁBÓL AZ EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ ÁLTAL MEGHIRDETETT NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM KERETÉBEN
AZ NTP-SZKOLL-22-0022 KÓDSZÁMÚ PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSBÓL VALÓSULT MEG.

TARTALOM

BOSITS DORINA

A nemzetközileg elfogadott alapvető jogok megjelenése a Facebook Közösségi Alapelveiben és véleménynyilvánítási szab..... 3

MIHÁLY LAURA DOMINIKA

Az életek közötti választás alapjogi problémája és a mesterséges intelligencia általi döntéshozatal 12

RÉTI ZSÓFIA

A véleménynyilvánításhoz való jog szerepe a közügyek megvitatásában és korlátozásának lehetőségei..... 18

SZABÓ BERNADETT

Gyermekkor vagy fiatalkor?-A büntethetőségi korhatár leszállításának egyes kérdései 28

SZABÓ ORSOLYA ESZTER

Terrorista jellegű deliktumok-különös tekintettel a nukleáris terrorizmusra és annak szankcionálására nemzetközi, valamint a hazai jogalkotásban..... 42

BOSITS DORINA

A NEMZETKÖZILEG ELFOGADOTT ALAPVETŐ JOGOK MEGJELÉNÉSE A FACEBOOK KÖZÖSSÉGI ALAPELVEIBEN ÉS VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI SZABADSÁGÁNAK MODERN ALAPJOGI PROBLÉMÁI

Absztrakt:

Az utóbbi évek társadalmi vitái adták a cikk tematikájának motivációját, ugyanis az internetes szolgáltatások kora a visszas Facebook és Twitter botrányok és Digital Services Act publikálása óta egy új szabályozási igényt vetett fel. Mivel ezen szabályok nemzetközi és európai egyezményeken alapulnak, fontos az összevetésük az egyes cégeken belüli alapvető szabályozással. A cikk ezek alapján igyekszik egy párhuzamokat vonó bemutatást tartani az egyes, főleg európai, direktívák és a Facebook Közösségi Alapelvei között. Külön célja a dokumentumnak, hogy bemutassa ezen szabályozás tartalmi és eljárási problematikáját, és rámutasson a szabályozás gyengeségének sarokpontjaira és a visszaélés lehetőségének esetleges forrásaira. Megállapítható a műből, hogy a szabályozás csak egy tág keretet biztosít, és jelentős mérlegelési szabadságot hagy a nagyvállalatoknál. Ennek megoldása még a jövő jogalkotójának feladata, hogy a visszaéléseket és a fogalmi kört pontosabban meghatározza.

Kulcsszavak: véleménynyilvánítás, Facebook, Közösségi Alapelvek, alapjogi korlátozás

BEVEZETÉS

A szabad véleménynyilvánítás témaköre az utóbbi időkben, különösen Donald Trump, volt amerikai elnök Twitter botránya, és a Covid-járvány kitörése óta, hevesen vitatottá vált. A gyűlöletbeszéd és a hamis hírterjesztés jelentős visszhangot kiváltó elterjedése hatására a korlátlan véleményszabadság vágya is a háttérbe szorulni látszott.

A másik oldalról tekintve, az internetes közösségi oldalak és egyes kormányok korlátozásai is kritikai górcső alá kerültek, mivel a mesterséges intelligenciás szűrő működése sokszor nem bizonyul elég hatékonynak vagy más esetekben túl szigorúnak sejklik, illetve a politikai háttérhatalom szándékai is megkérdőjeleződtek egy-egy konkrét eset felbukkanásával. Ilyenek voltak az internetszolgáltatás módszeres lassítása, egyes weboldalak letiltása országszerte, vagy internethez való hozzáférés teljes blockolása, melyek az elmúlt két évben égető problémákká alakultak, és megkérdőjelezték az az alapvető emberi jogok mibenlétét.

Az internet, mint helyhez nem kötött, országokon átívelő jelenség és szolgáltatás, jelentősen megnehezíti a jogalkotók feladatát, mivel a szabályozás túlnyúlik a törvénykezési és törvényhozási hatáskörén az egyes országoknak. A nemzetközi jogi alapelvek és direktívák betarthatóságának megnyilvánulása azonban még mindig legtöbbször számára nem egyértelmű. Az egyik legnagyobb közösségi oldal, a Facebook méltán elhíresült Közösségi Alapelvei is ilyesfajta alapelvek tisztázására hivatott. Felmerülhet a kérdés, hogy a közösségi média cégek mennyire tartják magukat a leghíresebb egyezményekhez és mennyire adaptívek a véleménynyilvánítás szabadságában, valamint annak korlátozásában.

Ebben a cikkben megvizsgálásra kerül a véleménynyilvánítás szabadságának európai alkotmányos háttere a Facebook Közösségi Alapelveihez való viszonyításban. A tanulmány középpontjában az egyes értékbeli aspektusok bemutatása és összevetése áll, nem pedig az említett egyezmények és szabályok önálló részletes elemzése. A vizsgálódás célja, hogy felhívja a figyelmet a modern véleményszabadság intézményének nehéz behatárolására, és a nemzetközi és vállalati szabályozás kritikai sarokpontjaira, valamint ezek gyakorlati megnyilvánulására (a Facebook esetében) is.

1.AZ INTERNETES VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS ALAPVETŐ FOGALMA

Az Internet mára már meghaladta egy egyszerű tömegkommunikációs eszköz funkcióját, és már annál jóval nagyobb jelentésű médiummá avanszált. Lassányi Tamás is utal rá, hogy egyesek az Internetet vélik az emberi

szabadság utolsó mentsvárának.¹ Ezáltal a rá vonatkozó szabályozás is jogosan külön kimunkált és sajátos hangsúlyt kap, mivel más kihívásokkal kell leküzdenie a jogalkotónak mint a tradicionális tömegkommunikációs csatornák szabályozása esetében.²

A témakör aktualitása és folyamatos változása miatt a szakkifejezések egybehangzó magyarázatának és definíciójának megtalálása kihívásokkal teli, egyesek szerint lehetetlen feladat.

A véleménynyilvánítás definícióját az idegen nyelvű szakkifejezések vizsgálatával is nagyjából körül lehet határolni. Koltay András fogalomtisztázó munkájában a német *Meinungsfreiheit* illetve az angol *freedom of opinion* kifejezésekből indul ki és hasonlítja a magyarban használatos *szabad véleménynyilvánítás* kifejezéshez. Azonban konstatálja, hogy egyik kifejezés sem teljesértékű, és törvényszövegeken belül is sokszor a szólás-, a kifejezés- és a véleményszabadságot egylényegűként használják.³

A véleménynyilvánítás szabadsága definiálható olyan alapjogként, amely maga alá rendel számos egyéb aljogot mint például a szólásszabadság. A szólásszabadság és a véleményszabadság témakörét gyakran felcserélhető értelemben használják, azonban az anyajog a véleményszabadság, melyből a szólásszabadság eredeztethető.⁴ Míg a múltban a véleményszabadságot a kifejezésszabadsággal együtt definiálták még a XX. században is, addig mára ezen fogalomkör jelentősen kitért, hogy alkalmazkodjon az internet által az emberiség elé támasztott új kihívásokhoz.⁵ Mára a fogalom alatt azonban már nem csupán egy személy jogát értjük az önrendelkezésre, illetve ezen jog megnyilvánulását, hanem a szabad vélemény áramlását és a közvéleményhez való szabad kapcsolódást és hozzászólást érthetjük, mely magában foglalja a közhatalom ellen irányuló kritikus hangvételű megnyilvánulást is, illetve a társadalmi ügyekben szabad állásfoglalást is.⁶

A témakörben fontos megemlíteni a szabad vélemény inverzének fogalmát, hiszen a véleménynyilvánításról beszélő szócikkek és szabályozások általában leszögezik ezen szabadságjog korlátozott mivoltát.⁷ A cenzúra kifejezés használata gyakran visszásságot kelt az emberekben és sokan a történelemből és a totalitárius rezsimekből ismeretes erősen korlátozott véleménynyilvánításra asszociálnak. Azonban a cenzúra a mai modern életben is használatos fogalom, mely az internetes témakörben tipikusan a különböző internetes oldalakhoz és IP (internet protokoll) címekhez való hozzáférés korlátozása illetve megakadályozása.⁸ A tartalom- és információvisszatartás gyakran törvénytelen és fenyegető tartalmakra terjed ki, amelyek károsak lehetnek a közösség bizonyos vagy minden tagja számára, ezért ezek a tartalmak általában „blockolás” áldozataivá válnak, ami az adott webhelyről való letiltásukat jelenti.⁹

2.VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS MEGJELENÉSE NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEKBEN

A szabadságjogok atyjának Európában a francia „Az ember és polgár jogainak Deklarációját” tekintik, azonban ezek még meglehetősen kezdetleges tartalommal voltak felruházva.¹⁰ A modern demokratikus alapjogok mára már egy szélesebb skálát képviselnek, és jobban alkalmazkodnak a modern kori kihívásokhoz. A második világháborút követően felerősödött az igény olyan elvek lefektetéséhez, amelyek már nem csak a személy önrendelkezését, hanem a köz széleskörű érdekeit biztosítja.¹¹ A cikk ennek értelmében vizsgálja az

¹ LASSÁNYI TAMÁS: *A véleménynyilvánítás szabadsága az Interneten*. In. *Az információs társadalom felé. Tanulmányok és hozzászólások*. 2001, Replika Kör, Budapest, 112.

² Iványi Márton: *Az online közösségi hálózatok és a véleménynyilvánítás pozitív és negatív szabadsága*. In. *Iskolakultúra*, 2015, 25. évfolyam, 3. szám, 72.

³ KOLTAY ANDRÁS: *A véleménynyilvánítás szabadsága*. In. Jakab András – Fekete Balázs (Szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018, 78. (Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/a-velemenynyilvanitas-szabadsaga>)

⁴ Lassányi: i.m. 132.

⁵ ÁDÁM ANTAL: *A tömegközlelés alkotmányi szabadsága*. In. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*, 1998, 30.szám, 6. In. Lassányi: i.m. 130.

⁶ Lassányi: i.m. 132.

⁷ Koltay: i.m. 93.

⁸ ARTICLE 19: *Freedom of Expression Unfiltered: How blocking and filtering affect free speech*. 2016, 7. (Elérhető: https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38586/Blocking_and_filtering_final.pdf) In. *Media Defence: Access to Content: Censorship, Blocking and Filtering*. <https://www.mediadefence.org/ereader/publications/advanced-modules-on-digital-rights-and-freedom-of-expression-online/module-2-restricting-access-and-content/access-to-content-censorship-blocking-and-filtering/#footnote--2> (Letöltve: 2023. március 19.)

⁹ Internet Society: *Internet Society Perspectives on Internet Content Blocking: An Overview*. 2017. (Elérhető: <https://www.internetsociety.org/resources/doc/2017/internet-content-blocking/>) In. *Media Defence: i.m.*

¹⁰ Lassányi: i.m. 130.

¹¹ Lassányi: i.m. 132.

1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, az Emberi Jogok Európai Egyezményének, az Európai Unió Alapjogi Chartájának és a 2022-es digitális szolgáltatásokról szóló Európai Unió jogszabálynak (Digital Services Act, továbbiakban: DSA) vonatkozó rendelkezéseit.

2.1. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

A II. világháború után a fasiszta és a szovjet ideológiák megjelenése ösztönözték az Egyesült Nemzetek közgyűlését, hogy 1948-ban megfogalmazzák az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, melyben az alapvető polgári politikai és szociális jogokat fektették le. Magyarország ezen nemzetközi egyezményt 1976-ban ratifikálta a jogorvoslatot és felügyeletet is előíró jegyzőkönyvvel együtt.¹²

A dokumentum több cikkében is említést tesz a véleménynyilvánítás szabadságáról. A 2. cikkben leszögezi, hogy politikai vagy más vélemény formálásának joga minden egyént alanyi jogon megillet. Ezekért megkülönböztetett helyzetbe, különösen nem hátrányos értelemben, nem hozható. A 18. cikkben a gondolati szabadság témakörét is említi a vallás és lelkiismeret szabadsága mellett, melyet aztán a 19. cikkben a véleményszabadság és a kifejezés szabadásának intézményében külön kiemel. Ezáltal az ember gyakorlatilag jogosult lenne bármilyen információkat az általa választott kifejezési módon terjeszteni. Ezen korlátlanok sejlő szabadsággal ellentétben a 29. cikk mindhárom pontja leszűkíti. Eszerint mindenki a közösséggel szemben kötelezettségek alanya is, nem csak korlátlan jogoké. Ezen kötelezettségek korlátozhatják a véleménynyilvánítás szabadságát, miszerint az egyén önkifejezésének joga más jogainak és tiszteletben tartásának okán bizonyos mértékig szabályozható és limitálható.¹³ A kötelezettségeket taglaló pontjai a szabályozásnak meglehetősen felszínes megfogalmazással bírnak, nem térnek ki a pontos határookra, melyek keretein kívül a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható.

2.2. Emberi Jogok Európai Egyezménye

Két évvel az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának kiadása után egy újabb, mai napig meghatározó nemzetközi egyezményt írtak alá. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Római Egyezmény) rendelkezéseit, melyeket Magyarországon csupán 1993-ban a XXXI. törvényben hirdettek ki, a strasbourgi bíróság felügyel, amely joghatósága mára szervesen nőtt mind a nemzetközi jogban mind az Alkotmánybíróság ezen dokumentumra való hivatkozásainak hatására a nemzeti jogrendben is.¹⁴

Az Egyezmény 10. cikkében tér ki a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez már a korlátlan véleményalkotási és terjesztési szabadság körét jobban körvonalazza. Lefekteti, hogy nem minősül a véleményszabadság megsértésének egyes médiumok működésének engedély meglétéhez kötése. A 2. bekezdésben felsorol bizonyos korlátozási esetköröket, melyek esetén az egyén szabadsága beszűkül. Erre úgy hivatkozik, hogy a vélemény egy „felelősséggel együtt járó szabadság”, melyek bizonyos alakszerűségekhez és feltételekhez köthetők. Abban az esetben szankcionálható ez a szabadságjog, amennyiben a nemzetbiztonság, az ország területi biztonsága, a köz védelme, a bűnmegelőzés, közegészség, a jó erkölcs biztonsága, valamint mások becsületének és jogainak védelme ezt megköveteli. Továbbá külön kitér a felsorolás végén a bíróságok pártatlanságának és tekintélyének fenntartása érdekében bevezethető korlátozásokra.¹⁵

A 15. cikkben azonban mintegy kaput nyit a véleménynyilvánítás szabadságának felfüggesztésére bizonyos indokolt esetekben. Ilyen szükséghelyzetnek tekinthető a háború illetve bármilyen nemzet létét fenyegető rendkívüli állapot, mely esetében a szükséges és elégséges formulához hasonlóan csak a feltétlen szükséges mértékig korlátozható ez a jog. Alapvetően ez is egy homályosabb, kijátszhatóbb szabályozás lenne, ha a 15. cikk 3. fejezete nem írta elő, hogy az Európa Tanács Főtitkárát a korlátozó állam tájékoztatni köteles, ezzel valamiféle normakontrollt megteremtve.¹⁶

Az Egyezmény azonban nem bizonyult elégségesnek, így szükségessé vált a passzusainak továbbfejlesztése. Ezen konkretizálást a Miniszterek Bizottságának rendelkezése hajtotta végre.¹⁷ Ezen Nyilatkozat már nagyobb együttműködésre szólítja fel a tagállamokat, és kitér az újfajta technológiák vívmányainak figyelembevételére is. A kommunikációs eszközöknek a célja a Nyilatkozat értelmében a

¹² KULCSÁR KÁLMÁN: *Az emberi jogok ma Magyarországon*. In. *Belügyi Szemle*, 2018, 66. évfolyam, 12. szám, 9.

¹³ [https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-](https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version)

¹⁴ Koltay: i.m. 96.

¹⁵ *Emberi Európai Jogi Bíróság: Emberi Jogok Európai Egyezménye*. 2021, 12. (Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf Letöltve: 2023. március 18.)

¹⁶ *Emberi Európai Jogi Bíróság*: i.m. 14.

¹⁷ Európa Tanács: *Déclaration sur la liberté d'expression et d'information*. In. Lassányi: i.m.131.

szabadság növelése a vélemény és az információ területén is. Külön jelentős a kultúra kölcsönös gazdagításának és a különböző álláspontoknak tiszteletben tartása és támogatása.¹⁸

2.3. Az Európai Unió Alapjogi Chartája

A 2012-es Charta szabályozását tekintve a véleménynyilvánítás szabadságában megegyezik az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseivel. 11. cikkében ugyanazon elveket fogalmazza meg, mint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amely nem ad határterületeket ezen szabadságjog korlátozására. A 11. cikk csupán megállapítja, hogy hatóságok nem avatkozhatnak bele a véleményalkotás és terjesztés menetébe és az egyén szabad véleményét tiszteletben tartani köteles az országhatárokon átívelően is.

A korlátokat az 52. cikk tartalmazza, ami már a Charta alkalmazási rendeletei között fellelhető szövegrész. A Római Egyezményhez hasonlóan az arányosság elvére hívja fel a figyelmet a korlátozások alkalmazása során, azonban behozza az Uniós értékek figyelembevételét és a közvélemény megalapozottságának kérdését is. Kiemeli, hogy a korlátozás célja csupán más jogainak és más egyének szabadságának biztosítása érdekében eszközölhető, továbbá csakis olyan célra felhasználható, amely nem ellentétes egyéb alapelvekkel.¹⁹

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (European Court of Human Rights) egy hat lépést magában foglaló stressztesztet állít fel, melyek különböző mérlegelési szempontot adnak, mely alapján a korlátozó döntés meghozandó. Eszerint több irányból kell megközelíteni eseti jelleggel, hogy milyen tartalom korlátozható. Ez a lépéssorozat szintén iránymutatást ad a nemzeti bíróságoknak, illetve a nemzetközi cégek tartalomellenőrző bizottságai számára.²⁰

2.4. DSA – A digitális szolgáltatásokról szóló Európai Uniós jogszabály

Az Európai Tanács 2022-es Digital Services Act (továbbiakban: DSA) együtt az online piaci versenyt szabályozó Digital Markets Act-tel egységesíteni igyekezett az online szabályozást, hogy harmonizálja a felhasználói jogokat és kötelezettségeket a tagállami szintet meghaladóan.²¹ Az új átfogó szabályozás szükségessége is bizonyítja, hogy az online tér biztonságának megteremtéséhez az alapjogok tekintetében az egyéb nemzetközi dokumentumok nem bizonyultak teljes mértékben eredményesnek, s azok inkább csak egy dogmatikai háttérrel biztosítanak.

A DSA alapvető célja volt az egységesítésen kívül a véleményszabadság megerősítése. A legtöbb nemzetközi egyezmény a korlátozásokat helyezi előtérbe az alapjoghoz viszonyítva. A DSA ezzel ellentétben az online platformokkal szemben igyekszik védeni a véleményszabadságot és a szabad vélemény terjesztésének lehetőségét.²² A DSA több ízben utal vissza az Európai Unió Alapjogi Chartájára, melyben kiemeli a „freedom of expression”-t mint a kifejezés szabadságának fontosságát, mely a Chartára vezethető vissza. A 22. cikkben kiemeli, hogy amennyiben a szolgáltató mentes akar lenni a megjelenő tartalmakkal kapcsolatos felelősség alól, ügyelnie kell rá, hogy illegális tartalmak levételre kerüljenek. Erre mindenekelőtt csak az alapvető emberi jogok figyelembevételével kerülhet sor, ezen belül is a véleménynyilvánítás szabadságának megőrzésével. A 47. cikk már az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára utal, melynek értelmében a média- és véleménysokszínűség védendő.²³

Az egyezmény nagyobb részletességgel prezentálja a korlátozás mértékének és módjának leírását, végig szem előtt tartva és explicite kihangsúlyozva az alapjogok fontosságát. A DSA előírja egy figyelmeztető küldését, illetve a tartalom közzétevője érdekeinek figyelembevételét is, melyben precizításra szólítja fel a

¹⁸ Lassányi Tamás: *i.m.* 131.

¹⁹ EUR-Lex: *Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act)* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (Letöltve: 2023. március 21.)

²⁰ Gosztonyi Gergely: *Some human and technical aspects of online content regulation*. In: *Journal of Liberty and International Affairs, Bitola, Institute for Research and European Studies, 2021, 7. évfolyam. 3. szám.* 159.

²¹ Európai Bizottság: *Melyek a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály legfontosabb céljai?* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_hu (Letöltve: 2023. március 20.)

²² European Publishers Council: *The Digital Services Act must safeguard freedom of expression online*. 2022. <https://www.epceurope.eu/post/the-digital-services-act-must-safeguard-freedom-of-expression-online#:~:text=3%20min-.The%20Digital%20Services%20Act%20must%20safeguard%20freedom%20of%20expression%20online,between%20citizens%20online%20is%20curtailed.> (Letöltve: 2023. március 20.)

²³ EUR-Lex: *i.m.*

szolgáltatókat. A 63. és 81. cikkek is kitérnek a visszaélések elkerülésének fontosságára, ezzel igyekezik ellensúlyozni a platformok cenzúraerejét, mely alapján megalapozottan illegális tartalomnak kell megjelenni a tiltás, illetve törlés engedélyezéséhez. A 86. cikk külön kiemeli a nagy platformok szolgáltatóinak – mint például a Facebook – felelősségét, akik a szisztematikus kockázat csökkentéséért felelnek, hiszen esetükben egy kisebb eljárási hiba a szűrő algoritmusokban rendszerszinten jelentős károkat okozhat.²⁴

Ahogy a fejezet bemutatta, a DSA jelenleg az Európai Unió szabályozásának legrészletesebben kidolgozott alkotóeleme a digitális platformokra vonatkozó szolgáltatások tekintetében. Ennek értelmében a következőkben a Facebook saját Közösségi Alapelveinek kikötései kerülnek megvizsgálásra, illetve egyes felmerülő problémákra is felhívják a következő pontok a figyelmet.

A véleménynyilvánítás fontosságát az is bizonyítja, hogy 18 külön helyen tesz említést róla a dokumentum és a záró rendelkezésekben is külön pontban kerül megemlítésre. A szankciókat azonban itt is a tagállamok hatáskörébe helyezi. Az Article 52. fejt ki ezeket a negatív jogkövetkezményeket és azok kereteit. Fontos alapelvek a büntetések kiszabásakor a hatékonyság, az arányosság és a megfélemezés. Ezek alapján szabhatók ki a megfelelő büntetések. Meghatározza a különböző büntetési maximumokat, mely például a kötelességmulasztás esetére az éves bevétel 6%-ban került maximalizálásra.²⁵

3. FACEBOOK KÖZÖSSÉGI ALAPELVEK

Ahogy a nemzetközi szabályozásokról általában elmondható, viszonylag általánosan fogalmazzák meg rendelkezéseiket. Ez tapasztalható a fentebb említett négy egyezményben is, amely viszonylag nagy szabad teret ad az internetes közösségi oldalaknak a saját mérlegelésre. Ezáltal a közösségi oldalak moderátori testületeinek egyfajta helyi bírósági szerepet biztosítva. Az utóbbi években különösen nagy hangsúlyt kapott a Facebook, illetve a Twitter esetében is a felhasználói szabályozásnak kérdésköre. Ez a cikk a Facebook Közösségi Alapelveit szándékozik bemutatni a nemzetközi szerződések rendelkezéseivel szemben. Hiszen a vállalati szabályozás a jog lassúságával szemben viszonylagos hatékonyságot biztosít, illetve a nemzetközi jog jogkövetkezmények kiszabásának nehézségeivel szemben a közösségi portálok saját szabályozása gyakorlatiasabb szankciókat képes érvényre juttatni.²⁶

A Facebook gyakran töröl, korlátoz, illetve tilt le tartalmakat és felhasználókat egyaránt a Közösségi Alapelveire hivatkozva. Ez a tevékenységi jogosultság felveti a kérdést, hogy mikor korlátozhatók ezek az alanyi jogok. Ahogy Nagy Krisztina is érvel, a Facebook egy-egy ilyen alapjogi konfliktusban mint döntőbíró „alakítja a szólás határait”, ezzel befolyásolva egyének szabadságát.²⁷ A határszabás joga azonban olyan hatalmakat ad a közösségi platformokat üzemeltetőknek, melyek gazdasági, társadalmi és politikai területeket is érintenek. Jogosan érheti tehát a Facebook-ot is az a vád, miszerint a korlátozási mechanizmus nem közérthető és a köz számára nem is széles körben elérhető. Azonban mára elérhető bárki számára a moderátori kézikönyvként is emlegetett dokumentum, mely alapján egy algoritmus, illetve egy testület elméletben döntést hoz.²⁸ Ezenfelül biztosítanak jogorvoslati lehetőséget is. Ez az úgynevezett Oversight Board (azaz Ellenőrző Bizottság), akik fellebbviteli szervként operálnak, ahol a fellebbezési idő 15 nap a letiltástól fogva. Döntései precedens kötéssel szolgálnak.²⁹ Ezek alapján láthatjuk, hogy a Facebook egyfajta quasi-állam, mely ugyan kötve van bizonyos nemzetközi alapelvekhez és nemzeti jogokhoz, mégis saját apparátussal és egyfajta bírósággént eljáró testülettel rendelkezik.

Ahhoz, hogy megállapíthassuk, milyen elvekre utal vissza, milyen elveket szűkít le vagy egészíti ki a Facebook Közösségi Alapelvei a nemzetközi dokumentumokhoz képest, meg kell vizsgálnunk annak tartalmát. A bevezetésben az Alapelvek deklarálják, hogy a cél egy olyan légkör megteremtése, melyben a felhasználó magát nem érzi korlátozottnak véleménye megosztásában. A nemzetközi jog bemutatott dokumentumaihoz hasonlóan egyértelműen leszögezi a korlátozás valamely szintű szükségességét. Azonban itt külön említést tesz, hogy a marginalizálódott felhasználókat szeretné óvni, akiknek a véleménye és az

²⁴ EUR-Lex: i.m.

²⁵ EUR-Lex: i.m.

²⁶ MAGONY GELLÉRT IMRE: *A Facebook-on költött tartalmak szabályozása*. In: *Comparative Law Working Papers*, 2021, 5. évfolyam, 3. szám, 1. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/magony_face.pdf (Letöltve: 2023. március 19.)

²⁷ NAGY KRISZTINA: *Facebook files – gyűlöletbeszéd törölve? A közösségi médiaplatformok tartalom-ellenőrzési tevékenységének alapjogi vonatkozásai*. In: *Pro Future*, 2018, 2.szám,115.

²⁸ Nagy: i.m.116.

²⁹ Magony: i.m. 6.

érdekei gyakran a perifériába szorulnak. Megjelenik egy nemzetközi jogban más aspektusban ismert intézmény, mely szerint a Facebook a saját alapelveivel ellentétes tartalmakat is megjelenít, amennyiben azok hírértéke közérdekűnek bizonyul, mely esetben mérlegelési joggal rendelkezik a cég.³⁰ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye is ismertet egy hasonló elveken alapuló gyakorlatot, mely 15. cikke értelmében a Európa Tanács Főtitkárát az alapvető jogokat korlátozó ország beszámolási kötelezettséggel rendelkezik, mely szerint igazolni tudja a kontroll jogosságát. Azonban nem a bizonyítási eljárásban van itt hasonlóság, hiszen a Facebook esetében a döntés alapjául szolgáló mérlegelést is maga a Facebook végzi, illetve a végső döntést is ő hozza meg. Ugyanakkor, az utólagos normakontroll elve mindkét esetben világosan látható.

Míg a nemzetközi jog általánosságban negatív normákat határoz meg, melynek megjelenésekor a tartalom korlátozásra kerül. A Közösségi Alapelvek elsőként pozitív elvek behozatalával indít, melyben meghatározza, hogy mely értékek védelme érdekében korlátozza az egyén véleményszabadsághoz való alapjogát. Ezek az elvek a hitelesség, biztonság, adatvédelem és a méltóság. Ezeknek az elveknek a definiálása nem minden esetben kielégítően magyarázott. És mivel a nemzetközi jog sem teremt egyértelmű definíciókat, azokat nem tudja alapként hasznosítani, újakat azonban önmaga nem definiált. A definíciós hiányt azonban az egyes korlátozási körök indoklásánál kompenzálja. Az Alapelvek két alapvető kategóriába csoportosítja a szankcionáltság mértékét: a nem engedélyezett tartalmak körét és a kontextust igénylő tartalmak körét. Az utóbbinál figyelmeztető üzenet jelenik meg a felhasználónál a képernyőn. Ide tartoznak azon tartalmak is, amelyek ugyan engedélyezettek az Alapelvek szerint, elérhetőségüket mégis a felnőttkor meglétéhez kötik.³¹

Ahogy az egyes szankcionálható kategóriákat taxatív felsorolja, kategorizálja és definiálja, már látható, hogy még a DSA szabályozásánál is jelentősen konkrétabb határokat szab. Elég csak megnézni, hogy külön definiálja a különböző kizsákmányolási kategóriákat.

A Facebook továbbá a saját Kézikönyve alapján mesterséges intelligencia segítségével igyekszik szűrni az alapvelles tartalmakat, melynek azonban egyértelműen a motorizált automatikus döntéshozatalra lett programozva, így a mérlegelési esélyeket az eljárás lefolytatása közben ellehetetleníti.³² Ennek alapjogi kiküszöbölésére jött létre a Facebook Oversight Board, akik jogorvoslati szervként egyfajta fellebbviteli bizottságként működnek. A tagokat 3 évre választják, és mandátumuk lejártá után újraválaszthatók. Ahogy már említésre került, itt jelenik meg nemzetközi viszonylatban a precedensjog alkalmazása, mely alapján az Alkotmánybíróság határozataihoz hasonlóan az Oversight Board rendelkezései is kötelező erővel bírnak.³³

Összességében elmondható, hogy a Facebook nemcsak szimplán tartja magát a nemzetközi egyezményekhez, azoknak egy határozottabb keretet biztosít a nemzetközi rendelkezések homályos megfogalmazásával ellentétben. A Facebook ennek értelmében quasi egy virtuális államterülettel rendelkező államszerűség, melynek polgárai maguk a felhasználók. Az ő tevékenységük felett a Facebooknak egyfajta korlátozási, szabályozási joga van, mellyel megszabja a szabadság bizonyos határait. A szankcionáló rendelkezések még a specifikus DSA esetében sem annyira esetközpontúak és jól végrehajthatóak mint a Facebook Közösségi alapelveinek esetében.

4. A „HAJSZÁLVÉKONY VONAL” TILOS ÉS SZABAD KÖZÖTT, AVAGY A FACEBOOK KORLÁTOZÁSÁNAK BIZONYOS PROBLÉMÁI

A Facebook kapcsolattartó funkcióját meghaladva ma már a közélet meghatározó befolyásolója, melyet már tájékoztatói forrásként is meghatározó mértékben használnak.³⁴ Az alapjogok érvényesülése tehát a platform szolgáltatóinak kezében van, így egyfajta döntéshozatali hatalmat kap a legitim jogalkalmazókkal szemben. Így a szűrő és a csatorna is maga a Facebook, amely jelenséget az állami életben a hatalmi ágak összeolvadásának is titulálhatnánk. Mivel a Facebook kijelölt bizottsága dönt a tartalom-kontroll hatáskörében, quasi jogalkalmazó lesz a Facebook. Alapjogi garanciák hiányában felmerül a visszaélés veszélye, mivel a döntéshozatali rendszer az Alapelvek hangzatossága ellenére sem átlátható, továbbá hiányoznak a korlátozások feletti valós jogkövetkezmények.³⁵

³⁰ Meta: *A Facebook közösségi alapelvei*. <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/> (Letöltve: 2023. március 18.)

³¹ Meta: i.m.

³² Nagy: i.m. 127.

³³ Magony: i.m. 6.

³⁴ Nagy: i.m. 124.

³⁵ Nagy: i.m. 126.

Egy jelentős problémát jelent a szinte az egész világon átívelő szolgáltatás, amelyben a Facebook több mint 2 milliárd felhasználót ér el nap mint nap.³⁶ Az országokon átívelő véleménynyilvánítás jelentős problémája az egyes országok jogrendjében húzódó jogszabályi keretek, melyekben biztosítják a szólásszabadságot. Számos esetben figyelhető meg, hogy bizonyos tartalom, ami az egyik országban megengedett, egy másikban már tiltott beszédnek minősül.³⁷ Ez is tovább homályosítja a véleménynyilvánítás határainak meghúzási lehetőségét.

További problémát vehet fel, hogy az állami jogalkalmazókkal, nemzetközi bíróságokkal szemben, a Facebook egy profitorientált magánvállalat, amelynek érdekében áll esetenként a felhasználók adatainak kiadása és a számára kedvezőbb vélemények előnyben részesítése.³⁸ A versenyelőny megszerzése és a tőkések igényeinek kielégítése érdekében olyan erőviszonyok kialakítására törekszik, melyek a társadalomban aránytalanságot okoznak. Ez az átláthatóságot jelentősen derogáló kapitalista versenyelv az alapjogok biztosítására is veszélyt jelent.³⁹

A DSA fontosságára reflektálva Conor Murray is megjegyezte, hogy a Facebook visszaél a tartalomellenőrző hatalmával, és jogkövetkezmények nélkül törölhet és tilthat le teljes posztokat.⁴⁰ Valódi jogi kontroll hiányában teljesen az Alapelvekhez hasonló dokumentumokra, illetve a saját belátásuk szerinti feltételekre támaszkodhatnak a platformok.⁴¹ Ennek példája Donald Trump letiltása, melyben szintén a Facebook Oversight Board hozta meg a végső ítéletet. A nagy visszhangot kiváltó letiltás felvetette a szabad véleménynyilvánítás problémájának kérdését is, amely azóta is a mindennapok közbeszédében gyakran előkerül. Az esetet követően a jogalkotók erősen kritizálták a döntést. Ted Cruz szenátor még azt felháborodva és kissé cinikusan megjegyezte, hogy nincs olyan hatalom, ami megakadályozhatja, hogy elhallgattassák azokat, akik a platform számára nem előnyös véleményt osztanak.⁴²

Az egyén számára a véleménynyilvánítás fontos szabadságjog a modern világban, azonban ebben maga az egyén pluralizmusa okozza a legnagyobb akadályt.⁴³ Hiszen a sértő tartalmak meghatározása nagyban függ az egyén személyes véleményétől és értékrendjétől. Mivel az egyéni elvrendszerek széles skálája miatt nehéz meghatározni azt a vonalat, amelyet egyértelműen meg lehetne húzni a szabad és a tiltott tartalom között.

ZÁRSÓ

Összességében meghatározható a jelentős igény az alapjogok védelmére. Ebben a közösségi oldalak tekintetében külön szabályozást igényel az általuk előhívott új társadalmi kihívások miatt. Erre a nagy európai egyezmények 2022-ig nem tértek ki részleteiben, csupán egy-egy kisebb szegmensben említették vagy nem is említették az online platformok véleménynyilvánítási szabadságának biztosítását. Ezzel szemben 2022-ben megfogalmazódott Európa első szisztematikus egyezménye, a Digital Services Act (DSA), mely az internetes szolgáltatások szabályozására fókuszál. Ezen belül a kifejezés- és véleményszabadság körét részletesebben tárgyalja és szankciók előírásának lehetőségét adja meg a tagállamoknak bizonyos keretek betartása mellett.

A jelen problémákat a DSA azonban csak részben enyhítette, az erőhatalom még mindig a nagyvállalatok kezében maradt. A közvélemény nyomásának hatására nyilvánossá tett Közösségi Alapelvek azonban még mindig nem mutatnak teljes egyértelműséget és eljárási átláthatóságot. Ezek a határszituációkban felhatalmazást ad a cégnek a szabad mérlegelésre, melyre ugyan jogorvoslat az Oversight Boardnál létezik, azonban a döntési mechanizmusuk továbbra sem nyilvános és tisztázott. Ez olyan quasi jogalkalmazói és szabályalkotói jogosultság, mely a legitimitással felruházott szervezetet gyengíti. Továbbá hatalmat ad a Facebook számára a hatalommal való egyéni visszaéléshez, amely megtörténhet gazdasági, politikai vagy saját ideológiai okokból. A hatalmi centrum problémáján túl a fogalom meghatározás köre teszi különösen nehézkessé, hogy a közkerkölc és a sértés kategóriája országonként, társadalmi csoportonként, vallásonként,

³⁶ Meta: i.m.

³⁷ Nagy: i.m. 117.

³⁸ Meta: i.m.

³⁹ Nagy: i.m.135.

⁴⁰ Koltay: i.m. 29. (143. bekezdés)

⁴¹ European Publishers Council: i.m.

⁴² Kang, Cecilia: *Lawmakers slam Facebook Oversight Board's decision to uphold Trump ban*. In: *New York Times*. 2021. <https://www.nytimes.com/2021/05/05/technology/facebook-oversight-board-decision-reaction.html> (Letöltve: 2023. március 21.)

⁴³ Koltay: i.m. 29.

nyelvenként stb. eltérő lehet, amely megnehezíti a tiltott tartalmak kategóriáját meghatározni a határszituációkban.

A problémák feloldása elméletben ugyan egyszerűnek tűnhet, a kontinentális jogi gyakorlatban az esetjogi gondolkodásmód nehezen és nem magabiztosan alkalmazott az esetjog életidegensége miatt. A gyakorlatban az esetjog is azonban nehezen követhető lehet, hiszen a körülmények gyors változása az analógiát nehezebbé teszi.⁴⁴ Ebből kifolyólag az európai nemzetközi egyezményeket csak egy tág keretű soft law („puha jog”) jellegű szabályozásoknak tekinthetjük és a DSA minden próbálkozása ellenére sem oldódtak meg a felmerülő problémák sem a nagyvállalatok hatalmának megfékezésében, sem a pedig az egyértelműbb határok meghúzásában. Azonban külön előrelépés a már többször felemlített szankcionáltság, amely ugyan még mindig a tagállamok hatáskörébe helyezi a hátrányos jogkövetkezmények megállapítását, azonban már ezeket maximálta, illetve explicite meghatározta a többi egyezményrel szemben.

A Facebook tehát még mindig a hatalom birtokosa, azonban a szabályozás, illetve az esetjog is egyre pontosabb lesz, ahogy a jogalkalmazói gyakorlat stabilizálódik. Ezek értelmében a modern világ most egy átmeneti tesztfázisban helyezkedik el, amelyben még nem biztosak a határok diktatorikus és demokratikus korlátozás között. Valamint még mindig az állami jogalkotó és jogalkalmazó feladata, hogy a jogbiztonságot megadva stabilizálja az online véleménynyilvánítást korlátozó szabályokat és eldöntse, ki és milyen mértékű jogalkalmazói jogkörrel lehet felruházva, legyen ez állami bíróság vagy egy nagyvállalat testülete.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1] ARTICLE 19: *Freedom of Expression Unfiltered: How blocking and filtering affect free speech*. 2016, (Elérhető: https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38586/Blocking_and_filtering_final.pdf)
- [2] ÁDÁM ANTAL: *A tömegközlés alkotmányi szabadsága*. In. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*, 1998, 30.szám, 5-20.
- [3] Emberi Európai Jogi Bíróság: *Emberi Jogok Európai Egyezménye*. 2021. (Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf) Letöltve: 2023. március 18.)
- [4] Európai Bizottság: *Melyek a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály legfontosabb céljai?* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_hu (Letöltve: 2023. március 20.)
- [5] Európa Tanács: *Déclaration sur la liberté d'expression et d'information*.
- [6] European Publishers Council: *The Digital Services Act must safeguard freedom of expression online*. 2022. <https://www.epceurope.eu/post/the-digital-services-act-must-safeguard-freedom-of-expression-online#:~:text=3%20min-.The%20Digital%20Services%20Act%20must%20safeguard%20freedom%20of%20expression%20online,between%20citizens%20online%20is%20curtailed>. (Letöltve: 2023. március 20.)
- [7] GOSZTONYI GERGELY: *Some human and technical aspects of online content regulation*. In. *Journal of Liberty and International Affairs, Bitola, Institute for Research and European Studies, 2021, 7. évfolyam. 3. szám.* 149-159.
- [8] Internet Society: *Internet Society Perspectives on Internet Content Blocking: An Overview*. 2017. (Elérhető: <https://www.internetsociety.org/resources/doc/2017/internet-content-blocking/>)
- [9] IVÁNYI MÁRTON: *Az online közösségi hálózatok és a véleménynyilvánítás pozitív és negatív szabadsága*. In. *Iskolakultúra*, 2015, 25. évfolyam, 3. szám.72-78.
- [10] KANG, CECILIA: *Lawmakers slam Facebook Oversight Board's decision to uphold Trump ban*. In. *New York Times*. 2021. <https://www.nytimes.com/2021/05/05/technology/facebook-oversight-board-decision-reaction.html> (Letöltve: 2023. március 21.)
- [11] KOLTAY ANDRÁS: *A véleménynyilvánítás szabadsága*. In. Jakab András – Fekete Balázs (Szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018. (Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/a-velemenynyilvanitas-szabadsaga>)
- [12] KULCSÁR KÁLMÁN: *Az emberi jogok ma Magyarországon*. In. *Belügyi Szemle*, 2018, 66. évfolyam, 12. szám, 7-16.
- [13] LASSÁNYI TAMÁS: *A véleménynyilvánítás szabadsága az Interneten*. In. *Az információs társadalom felé. Tanulmányok és hozzászólások*. 2001, Replika Kör, Budapest, 111-146.

⁴⁴ MAGYAR GÁBOR: *Strasbourg és a magyar joggyakorlat*. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005. 1. szám, 49. In: Pákozdy Csaba: *A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az emberi jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára*. <http://real-phd.mtak.hu/87/1/1291668.pdf> (Letöltve: 2023. március 21.)

- [14] MAGONY GELLÉRT IMRE: *A Facebook-on költött tartalmak szabályozása*. In. *Comparative Law Working Papers*, 2021, 5. évfolyam, 3. szám, https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/magony_face.pdf (Letöltve: 2023. március 19.)
- [15] MAGYAR GÁBOR: *Strasbourg és a magyar joggyakorlat*. (Fórum) In: *Fundamentum*, 2005. 1. szám, 49. In: Pákozdy Csaba: *A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az emberi jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára*. <http://real-phd.mtak.hu/87/1/1291668.pdf> (Letöltve: 2023. március 21.)
- [16] Media Defence: *Access to Content: Censorship, Blocking and Filtering*. <https://www.mediadefence.org/ereader/publications/advanced-modules-on-digital-rights-and-freedom-of-expression-online/module-2-restricting-access-and-content/access-to-content-censorship-blocking-and-filtering/#footnote--2> (Letöltve: 2023. március 19.)
- [17] Meta: *A Facebook közösségi alapelvei*. <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/> (Letöltve: 2023. március 18.)
- [18] NAGY KRISZTINA: *Facebook files – gyűlöletbeszéd törölve? A közösségi médiaplatformok tartalomellenőrzési tevékenységének alapjogi vonatkozásai*. In. *Pro Future*, 2018, 2.szám.

AZ ÉLETEK KÖZÖTTI VÁLASZTÁS ALAPJOGI PROBLÉMÁJA ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÁLTALI DÖNTÉSHOZATAL

Absztrakt

Cikkemben egy lényeges alapjogi dilemmára helyezem a hangsúlyt, vagyis annak áttekintésére, hogy milyen morális kérdéseket vet fel a mesterséges intelligencia alkalmazása. A dilemma az önvezető járművekkel kapcsolatban került terítékre és egy alkotmányjogilag is releváns előkérdést tárgyal: milyen módon dönthetünk ártatlan emberek élete felett és között?

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, önvezető autó, alapjogi dilemma, gondolkísérlet, kettős hatás elve, trolley probléma

BEVEZETÉS

Először 2015-ben, egy Közgazdaságtan előadáson kerültem szembe a mesterséges intelligencia gyakorlati alkalmazási kérdéseivel. Mérő László professzor úr az alábbi bevezetővel kezdte az előadását: „Polgár Judit mondhatja nekünk, hogy most nincs kedve sakkozni, inkább beszéljünk a költészetről, de egy önvezető autó nem mondhatja nekünk, hogy „most nincs kedvem elvinni téged a „körösztyányádkhoz”, mert ha ezt mondja, irány a bontó...”¹

A pszichológia alapképzés előadásán a mesterséges intelligenciarendszerek öntudatra ébredésének kérdését boncolgattuk, előnyöket és hátrányokat felsorakoztatva kezdetleges egyetemi tudásunkkal (és a professzor úr által remélt tájékozottságunkkal). Mérő László egyértelműen az MI rendszerek pozitívumait emelte ki, kihangsúlyozva azt, hogy véleménye szerint egy gép mindig gép marad, így mire az önvezető járművek széles körben elterjednek, addigra kiképezzük azokat a szakembereket, akik tudni fognak mit kezdeni egy indokolatlanul öntudatra ébredt mesterséges intelligenciával (éppen úgy, ahogyan tudjuk, hová kell vinni a „bekattant” embereket is).

Ugyanakkor, felvetődnek olyan alapjogi aggályok, melyekkel szükségszerű foglalkozni.

Miről is van szó?

Bár megállapítható, hogy amennyiben minden autó önvezető lenne, tizedannyi baleset történne, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy szélesebb körű elterjedésüknek elsősorban nem technikai, hanem jogi és etikai akadályai vannak. Az egyik ilyen, a cikk címében is rögzített alapjogi dilemma, a másik pedig a felelősség kérdése: ha egy önvezető autó balesetet okoz, ki a felelős? A gyártó, a programozó, vagy a tulajdonos, aki békésen alszik a hátsó ülésen?

Cikkemben az alapjogi dilemmára helyezem a hangsúlyt, vagyis annak áttekintésére, hogy milyen morális kérdéseket vet fel a mesterséges intelligencia alkalmazása. A dilemma az önvezető járművekkel kapcsolatban került terítékre és egy alkotmányjogilag is releváns előkérdést tárgyal: milyen módon dönthetünk ártatlan emberek élete felett és között?

1. PROBLÉMAFELVETÉS

Ennek illusztrálására a jogelmélet számos fiktív helyzetet alkotott, melyek olyan szélsőséges közlekedési helyzeteket tételeznek fel, melyek elkerülhetetlen sérelmekkel járnak. A kettő vagy több káros lehetőség közül az önvezető járműnek „választania” kell, azonban az, hogy ezt a döntést milyen módon hozza meg, felveti a fentebb említett felelősségi kérdést is. A témával kapcsolatban véleményem szerint olyan jogon túlmutató helyzettel szembesülünk, mely nem oldható fel pusztán jogi eszközökkel, hiszen az emberi élet olyan abszolút érték, melyre az állam életvédelmi kötelezettsége kiterjed.² A nehézség az, hogy míg egy közlekedési baleset

¹ MÉRŐ LÁSZLÓ előadása az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai- és Pszichológiai Karán, 2015.

² Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés

esetén kétségkívül megállapítható a felelős és a hatályos jogszabályok tényállásai alkalmazhatók, ugyanakkor jelen esetben arról van szó, hogy milyen programot rögzítsenek a mesterséges intelligenciarendszerekbe, hogy a következőkben felvetett helyzetekben alapjogilag is igazolható döntést hozzanak.

Egy esetleges megoldási javaslatot jelenthet a kettős hatás elve, melyet számos filozófiai gondolat kísérlet szemléltet.³ Látható, hogy a jogi problémára egy erkölcsi alapokon nyugvó megoldás került kidolgozásra, mely a problémakör interdiszciplinaritását támasztja alá. Az is megállapítható továbbá, hogy a jognak valamiféle erkölcsi minimummal is rendelkeznie kell, melyet semmi esetre sem lehet megsérteni.⁴

Az alkotmányjogban az Alaptörvény is tartalmazza ezt a minimumrendelkezést, mely az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatát erősíti. A Szabadság és Felelősség I. cikk (3) bekezdése a testület szükségességi-arányossági tesztjét rögzíti, mely szerint alapvető jog kizárólag más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.⁵ Az életek közötti választás dilemmája esetén azonban éppen az a probléma, hogy itt semmi esetre sem érvényesül az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartása, hiszen a korlátozásra kerülő jog lényeges tartalma éppen az élet.

További problémaként vetődik fel az állam életvédelmi kötelezettsége is, mely elsőrendű fontosságú.⁶ Az önvezető autók megalkotásával azonban elkerülhetetlen az, hogy a felvetett fiktív helyzetek feloldása érdekében a mesterséges intelligencia végső soron válasszon az emberi életek között, tehát ezen járművek megalkotásával és programozásával (vagy a működésük pusztán engedélyezésével) is megkérdőjelezhetővé válik az állam kötelezettségének érvényesülése. Ugyanakkor, azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az önvezető járművek elterjedése jelentős mértékben csökkentené a közlekedési balesetek⁷ – ezáltal a kioltott életek – számát, tehát felvetődhet a szükségesség-arányosság és a mérlegelés kérdése.

2. A KETTŐS HATÁS ELVE

Lássunk néhány példát! A leghíresebb gondolat kísérlet az alapjogi választással kapcsolatban az ún. trolley probléma, mely az önvezető járművek vonatkozásában felmerülő etikai dilemmákat szemlélteti. A már hivatkozott kettős hatás elve a cselekedetek erkölcsi megítélését teszi lehetővé. Központi kérdésként jelentkezik, hogy helyes-e az, ha a mesterséges intelligenciába táplálunk bizonyos normaszegő magatartásokat (nevezetesen azt, hogy életek között válasszon veszélyhelyzet esetén). A másik erkölcsi dilemma az, hogy amennyiben lehetővé tesszük a választás gyakorlati érvényesülését, milyen alapon teszünk különbséget az egyes emberek, vagy társadalmi csoportok között. Ez egy olyan széles mezsgye, ami akár etnikai, faji, vallási, szociológiai tárgyköröket is érint, így felelős társadalomként kiemelten fontos vele foglalkozni.

A kettős hatás elve elsősorban a halált okozó cselekmények megengedhetőségével foglalkozik, erre próbál elfogadható megoldást kínálni. A kritérium az, hogy a magatartás célja valamilyen jó előidézése legyen és hogy a káros következmény (jelen esetben az emberek halála) ne legyen szándékolt. A konjunktív feltételek esetén Aquinói Szent Tamás erkölcsileg megengedhetőnek tartja az emberi élet kioltását.⁸ Az elvet az önvédelemből elkövetett emberöléssel kapcsolatban dolgozta ki, melynek vonatkozásában rögzíti, hogy főszabály szerint az sem megengedhető.

A filozófus szerint egy cselekedetnek alapvetően két hatása lehet, pozitív, vagy káros. A magatartások között az is elhatároló szempont, hogy a hatás szándékosan, vagy szándékon túl következik be.

Szent Tamás szerint a megítélés a szándékolt hatás alapján kell, hogy történjen, hiszen a szándék mögött húzódozó hatás csupán esetleges. A szerző hangsúlyozza továbbá az arányosság jelentőségét is, melynek minden

³ BALOGH ÁGNES: A kettős hatás elve a büntetőjogban, in KOVÁCS GUSZTÁV, VARGA KRISZTINA, VÉRTESI LÁZÁR (szerk.): *Kettős hatás. Helyettesíthető-e az etika matematikával?*, Pécs, Pécsi Hittudományi Főiskola, 2015, 65–75.

⁴ PÖDÖR LEA: Az önvezető járművek, a trolley probléma és az emberi élet védelme – Széjjegyzetek egy jogi-erkölcsi dilemma margójára, in *Alkotmánybírósági Szemle*, Budapest, HVG-Orac Kiadó, 2020/1., https://abszemle.hu/wp-content/uploads/2020/10/ABSz_202001_11-22o_PodorLea.pdf (letöltve: 2021.12.09.)

⁵ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés

⁶ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés

⁷ Szimulált balesetekkel igazolnák, hogy az önvezető autók biztonságosabbak a hagyományosoknál, <https://www.origo.hu/gazdasag/20210309-megelozhetoek-a-halalos-balesetek-onvezeto-autokkal.html>, (letöltve: 2021.12.09.)

⁸ AQUINÓI SZENT TAMÁS: *Summa Theologiae kérdései a jogról*, Budapest, Szent István Társulat, 2011, 65-77.

körülmények között érvényesülnie kell.⁹ Erkölcileg akkor helyes a tett, ha az eszköz a cselekvés céljának megfelel, s akkor rossz, ha a védelmet kifejtő személy a kellő mértéket meghaladó erőszakot alkalmaz.

E gondolat mentén került kidolgozásra az a négylépcsős séma, mely segítséget nyújt a cselekedetek erkölcsi alapú megítélésében. Ennek megfelelően, az alábbi négy feltételnek kell érvényesülnie ahhoz, hogy a magatartás etikailag elfogadható legyen:

1. „a cselekedet önmagában erkölcileg jó, vagy indifferens;
2. a cselekvő az erkölcileg jó eredményt szándékolja elérni a magatartással, a rossz következményt pedig úgymond megengedően elfogadja;
3. a rossz eredmény nem lehet a jó eredmény eszköze;
4. a magatartás következtében fellépő rossz kockázat vállalásához szükséges egy megfelelően arányos és súlyos ok.”¹⁰

3. KAZUISZTIKUS MEGOLDÁSOK

Az elméletben kidolgozott elv gyakorlati alkalmazhatóságát a kazuisztika dolgozta ki, mely lehetővé teszi a meghatározott esetek vizsgálatát.¹¹ A négy klasszikus gyakorlati példa a civilek által lakott terület katonai célú bombázása, nagy mennyiségű fájdalomcsillapító alkalmazása, rákos méh eltávolítása terhesség esetén és a méhen kívüli terhesség kérdésköre. Mindegyik példa egy olyan helyzetet ír le, melyek egyértelműen káros hatással járnak, ugyanakkor a cselekvőt erkölcileg jó szándék vezérli, a magatartás következtében fellépő rossz kockázatát csupán az ok elérése érdekében szükségszerűen vállalja.

Az önvezető autók vonatkozásában – és ezáltal a mesterséges intelligencia általi döntést középpontba helyezve – a XX. században kidolgozásra került a trolley probléma, melyet gondolatkísérletnek is szoktak nevezni.¹²

A fiktív szituáció a következő: egy villamos elszabadult, melynek a váltója a mi kezünkben van (ezáltal dönthetünk arról, hogy merre irányítjuk a járművet). Az egyik sínen öt ember fekszik, a másikon viszont csak egy. A kérdés az, hogy mit cselekednénk ebben a helyzetben, ha választásra kényszerülünk? A gondolatkísérletnek számos változata létezik. Az egyik eset az, amikor egy kövér embert kell a hídról lelöknünk annak érdekében, hogy ezáltal a trolley-t megállítva több ember életét megmentjük.¹³ Úgy gondolom, ez a variáció már sokkal nehezebben igazolható a kettős hatás elvével, hiszen itt már szándékos emberölésről beszélünk, nem csupán valaki „meghalni hagyásáról”. Jarvis Thomas¹⁴ és Philippa Foot is kiemeli ezt az elhatárolási vonalat, melynek az erkölcsi megengedhetőség szempontjából jelentősége van.¹⁵

Az önvezető autók vonatkozásában véleményem szerint egyértelműen a második esetkörrel állunk szemben, nevezetesen azzal, hogy életek megmentése érdekében valakit meghalni hagyunk. A szándékos emberölés jelen ügyben nem merülhet fel, így az etikai megengedhetősége is szélesebb körű.

Akkor, amikor egy önvezető jármű veszélyhelyzetbe kerül, vagyis elkerülhetetlen a közlekedési baleset bekövetkezése és az emberi élet kioltása, felmerül annak a kérdése, hogy megfeleltethető-e ez a gyakorlati példa a kettős hatás filozófiai elvének. A magatartás célja egyértelműen a baleset káros hatásainak minimalizálása a lehető legnagyobb mértékben, tehát a cselekedet önmagában erkölcileg jó, vagy indifferens (első feltétel). A kormány elfordításával az önvezető jármű célja, hogy az erkölcileg jó eredményt elérje, a rossz következményt pedig úgymond megengedően elfogadja (második feltétel). Értelemeszerű, hogy az előállt rossz eredmény (az emberek halála) nem a jó eredmény eszközeként keletkezik (harmadik feltétel). Végezetül, a szükségesség-arányosság vonatkozásában megállapítható, hogy egyéb alternatív módszer hiányában a kettős hatás elvének alkalmazása megállja a helyét (negyedik feltétel).

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ SZABÓ MIKLÓS: A jogeset dialektikájához. A kazuisztika, in TAKÁCS PÉTER (szerk.): *Unitas Multiplex. Ünnepi tanulmányok Szigeti Péter 65. születésnapjára*, Győr, Gondolat Kiadó, 2017, 316–327.

¹² *The trolley dilemma: would you kill one person to save five?*, <https://theconversation.com/the-trolley-dilemma-would-you-kill-one-person-to-save-five-57111> (letöltve: 2021.12.09.)

¹³ EDMONDS, D.: *Would You Kill the Fat Man? The Trolley Problem and What Your Answer Tells Us about Right and Wrong*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2014, 8–12.

¹⁴ THOMSON, J. J.: Killing, Letting Die, and the Trolley Problem, in SHAFER-LANDAU (szerk.): *Ethical Theory. An Antology*, John Wiley & Sons, Inc., 2013, 543–551.

¹⁵ FOOT, P.: The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect, in RUSS SHAFER-LANDAU (szerk.): *Ethical Theory – An Antology*, John Wiley & Sons, Inc., 2013, 536-542.

A társadalmi diskurzus hozományaként dolgozta ki a Massachusetts Institute of Technology a Moral Machine-fejlesztését, mely a laikusok álláspontjára kíváncsi az önvezető járművekkel kapcsolatban felmerülő trolley probléma esetében.¹⁶ A honlapon kitölthető teszt 13 olyan fiktív közlekedési helyzetet ábrázol, melyek alapjogi dilemmákat indukálnak (pl. állati vagy emberi élet, fiatal vagy idős közötti választás). A morális és szociológiai problémát tovább bonyolítják a „hasznosság” kérdésének beemelésével, mely a hajléktalan-dolgozó közötti választás példáján keresztül kerül illusztrálásra.

Mivel a mesterséges intelligenciarendszerek – így az önvezető autók is – programozva vannak, így ismét előtérbe kerül a felelősségi kérdés, mely az emberi életek közötti választásban nyilvánul meg. Jelenleg sem a technológia, sem a társadalmi álláspont nem tart ott, hogy mesterséges intelligenciarendszerek felelősséggel rendelkezzenek, hiszen ahogy Mérő László professzor is kiemelte, „a gép mindig gép marad”. Annak eldöntése tehát, hogy a trolley probléma feloldásaként melyik irányba fordítsa a kormányt az önvezető autó, a programozók/emberek (és szükségképpen az államok?) feladata.

A nemzetközi jog és az alkotmányjog is hangsúlyozza, hogy az emberi élet és méltóság kiemelt, elidegeníthetetlen alapvető jognak tekintendő, melynek korlátozása csak igen szűk körben megengedhető¹⁷ (ezzel kapcsolatban foglalkoztunk az eutanázia és az abortusz kérdésével, melyek hasonló dilemmákat vetnek fel).¹⁸ Nagyon érdekes kérdéseket vet fel a halálbüntetés megengedhetősége is, melyet hazánkban az Alkotmánybíróság törölt el.¹⁹ Ennek ellenére, számos országban és államban továbbra is lehetőség van az emberi élet kioltására abban az esetben, ha az adott bűncselekmény megfelelő tárgyi súllyal rendelkezik.²⁰ Rögzíteni kell azonban, hogy bizonyos esetekben a hazai jogban is elképzelhető az élet elvétele: ha jogos védelemről, vagy szükséghelyzetről beszélünk, melyek jogellenességet kizáró okként érvényesülnek.²¹

Számos példa született a közelmúltban, melyek az élet elvételének és a felelősség alóli mentesülésnek az összefüggéseivel foglalkoznak (ilyen többek között Lon Fuller barlangász esete²², vagy a sziámi ikrek elválaszthatóságának megítélése abban az esetben, ha a műtétbe egyikük kétségkívül belehal²³). A jogesetekre részleteiben azért nem térek ki, mert nem állnak közvetlen összefüggésben a mesterséges intelligencia általi döntéshozatallal, ugyanakkor megemlítesük a téma tárgyalásánál elengedhetetlen.

Az esetekre adott megoldási javaslatok és bírói döntések mind a dilemma központiságát és heterogenitását támasztják alá. Látható tehát, hogy az életek közötti választás kérdése olyan jogi probléma, mely kizárólag erkölcsi megfontolásokkal oldható fel.

4. KRITIKA

A kettős hatás elvét és a trolley problémát is megannyi kritika érte, elsősorban amiatt, hogy hipotetikus példákkal operálva kiiktatják a valós életben felmerülő bizonytalanságokat, melyekkel nem lehet előre számolni. Ezzel kapcsolatban azonban megjegyezném azt, hogy ez valamennyi jogintézmény esetében felvetődhet, hiszen nincsen olyan szabályozási mechanizmus, amely kivétel nélkül mindent számításba vesz és valamennyi helyzetben hiba nélkül alkalmazható. Ennek ellenére jelentősek, hiszen olyan erkölcsi szempontokat állítanak középpontba, melyekkel elengedhetetlen foglalkozni.

Egyes kritikusok kiemelik, hogy a trolley probléma nem alkalmazható maradéktalanul az önvezető autókra három tényező miatt.²⁴ Az első, hogy a trolley probléma esetében laikus emberek döntenek az emberi életek között, az önvezető autók megalkotásában viszont tudósok, mérnökök működnek közre. A másik az időbeliség különbözősége, hiszen míg a villamos esetében azonnali mérlegelés szükséges, addig az önvezető

¹⁶ MIT: Moral Machine, www.moralmachine.mit.edu

¹⁷ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, 46/1994. (X. 21.) AB határozat, 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, 36/2000. (X. 27.) AB határozat, 22/2003. (IV. 28.) AB határozat

¹⁸ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés és II. cikk, 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Sólyom László párhuzamos indokolása, 11/2014. (IV. 4.) AB határozat

¹⁹ 23/1990. (X.31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről

²⁰ HALMAI GÁBOR, TÓTH GÁBOR ATTILA: Az emberi jogok korlátozása, in HALMAI GÁBOR, TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 108–135.

²¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 15. § e)-f)

²² FULLER, L.: A barlangász eset. Newgarth Bírósága előtt 4300-ban, in VARGA CSABA (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2008, 239–241.

²³ The operation that separated twins and divided the public, <https://timesofmalta.com/articles/view/the-operation-that-separated-twins-and-divided-the-public.810489> (letöltve: 2021.12.09.)

²⁴ NYHOLM, S., SMIDS, J.: The Ethics of Accident-Algorithms for Self-Driving Cars: an Applied Trolley Problem?, in *Ethical Theory and Moral Practice*, 2016/19, 1275–1289.

autók megalkotásakor már számolni kell ezen erkölcsi dilemmák „kódolásával” és feloldásával. A harmadik elhatárolási szempont a bizonytalanság. A trolley probléma vonatkozásában egy egyértelmű helyzettel állunk szemben, ezzel szemben az önvezető járművek megalkotásakor nem lehet minden olyan jövőbeli eshetőséggel számolni, mely egy veszélyhelyzet során előfordulhat. Véleményem szerint, a szaktudás és a hosszabb mérlegelési idő a felelősség fokozott mértékét támasztja alá.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Bár a jogászoknak, mint a „társadalom mérnökeinek” kiemelt felelősségük van a jogbiztonság megteremtésében, egy olyan szabályozási elgondolás kimunkálásában, mely lépést tud tartani a változó viszonyokkal, ugyanakkor az is nagyon fontos, hogy ezek a szabályozási megoldások az erkölcsi mércének is megfeleljenek.²⁵

Összefoglalásként szeretném hangsúlyozni, hogy bár egyelőre nincs kialakult megoldás az önvezető járművek életek közötti választásának szabályozására, ugyanakkor az ismertetett gondolat kísérletek és etikai elvek egyre inkább a tisztán matematikai elveken alapuló, dogmatikus szabályozási mechanizmusoktól való eltérés kívánatosságát támasztják alá.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] 11/2014. (IV. 4.) AB határozat
- [2.] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
- [3.] 22/2003. (IV. 28.) AB határozat
- [4.] 23/1990. (X. 31.) AB határozat
- [5.] 36/2000. (X. 27.) AB határozat
- [6.] 46/1994. (X. 21.) AB határozat
- [7.] 48/1998. (XI. 23.) AB határozat
- [8.] 64/1991. (XII. 17.) AB határozat
- [9.] AQUINÓI SZENT TAMÁS: *Summa Theologiae kérdései a jogról*, Budapest, Szent István Társulat, 2011.
- [10.] BALOGH ÁGNES: A kettős hatás elve a büntetőjogban, in KOVÁCS GUSZTÁV, VARGA KRISZTINA, VÉRTESI LÁZÁR (szerk.): *Kettős hatás. Helyettesíthető-e az etika matematikával?*, Pécs, Pécsi Hittudományi Főiskola, 2015.
- [11.] EDMONDS, D.: *Would You Kill the Fat Man? The Trolley Problem and What Your Answer Tells Us about Right and Wrong*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2014.
- [12.] FOOT, P.: The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect, in RUSS SHAFER-LANDAU (szerk.): *Ethical Theory – An Antology*, John Wiley & Sons, Inc., 2013.
- [13.] FULLER, L.: A barlangász eset. Newgarth Bírósága előtt 4300-ban, in VARGA CSABA (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2008.
- [14.] HALMAI GÁBOR, TÓTH GÁBOR ATTILA: Az emberi jogok korlátozása, in HALMAI GÁBOR, TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- [15.] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- [16.] MÉRŐ LÁSZLÓ előadása az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai- és Pszichológiai Karán, 2015.
- [17.] MIT: Moral Machine, www.moralmachine.mit.edu
- [18.] NYHOLM, S., SMIDS, J.: The Ethics of Accident-Algorithms for Self-Driving Cars: an Applied Trolley Problem?, in *Ethical Theory and Moral Practice*, 2016/19.
- [19.] POUND, R.: *Social Control Through Law*, Yale University Press, New Haven, 1942, 223/1.
- [20.] PÖDÖR LEA: Az önvezető járművek, a trolley probléma és az emberi élet védelme – Szélgjegyzetek egy jogi-erkölcsi dilemma margójára, in *Alkotmánybírósági Szemle*, Budapest, HVG-Orac Kiadó, 2020/1., https://abszemle.hu/wp-content/uploads/2020/10/ABSz_202001_11-22o_PodorLea.pdf (letöltve: 2021.12.09.)

²⁵ POUND, R.: *Social Control Through Law*, Yale University Press, New Haven, 1942, 223/1, 64.

- [21.] SZABÓ MIKLÓS: A jogeset dialektikájához. A kazuisztika, in TAKÁCS Péter (szerk.): *Unitas Multiplex. Ünnepi tanulmányok Szigeti Péter 65. születésnapjára*, Győr, Gondolat Kiadó, 2017.
- [22.] Szimulált balesetekkel igazolnák, hogy az önvezető autók biztonságosabbak a hagyományosoknál, <https://www.origo.hu/gazdasag/20210309-megelozhetőek-a-halalos-balesetek-onvezeto-autokkal.html>, (letöltve: 2021.12.09.)
- [23.] The operation that separated twins and divided the public, <https://timesofmalta.com/articles/view/the-operation-that-separated-twins-and-divided-the-public.810489> (letöltve: 2021.12.09.)
- [24.] The trolley dilemma: would you kill one person to save five?, <https://theconversation.com/the-trolley-dilemma-would-you-kill-one-person-to-save-five-57111> (letöltve: 2021.12.09.)
- [25.] THOMSON, J. J.: Killing, Letting Die, and the Trolley Problem, in SHAFER-LANDAU (szerk.): *Ethical Theory. An Antology*, John Wiley & Sons, Inc., 2013.

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSHOZ VALÓ JOG SZEREPE A KÖZÜGYEK MEGVITATÁSÁBAN ÉS KORLÁTOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Absztrakt

A véleménynyilvánításhoz való jog az alapjogok rendszerében kiemelt helyet foglal el, hiszen a demokratikus közvélemény kialakulásának, valamint az individuuum önkifejezésének legfontosabb eszköze. Ezen alapjog nem csupán a magyar jogrendszerben, hanem a nemzetközi jogi dokumentumokban is nagy jelentőséggel bír. Tekintettel meghatározó szerepére, korlátozhatóságának lehetőségei is eltérnek a többi alapjogéhoz képest. A nemzetközi jogban ismert alapjogkorlátozási lehetőségek mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a magyar Alkotmánybíróság által kialakított és megmunkált speciális tesztet, amelyek az általánosnál esetenként kiterjesztő vagy megszorító korlátozási lehetőségeket biztosítanak.

Kulcsszavak: véleménynyilvánításhoz való jog, alapjog, alapjogkorlátozás, Alkotmánybíróság, EJEB, Legfelsőbb Bíróság.

BEVEZETÉS

A véleménynyilvánításhoz való jog az alapvető jogok rendszerének egyik legjelentősebb eleme, amelyből számos más alapjog is eredeztethető. Nem csupán a hazai, hanem nemzetközi szinten is fokozott védelmet élvez és korlátozásának kérdéseivel kapcsolatban gazdag bírói esetjoggal találkozhatunk. A társadalmi együttélésben és a demokratikus jogállamban való kiemelt szerepe miatt lényeges tisztában lenni ezen szabadságjog korlátozásának módjáról, mértékéről, valamint arról, hogy mely esetekben illeti meg elsőbbség más alapjogokkal szemben.

A véleménynyilvánításhoz való jog kiemelt szerepe abban is megmutatkozik, hogy nem csupán az egyén önkifejezésének legfontosabb eszköze, hanem a demokratikus közvélemény kialakításában is kitüntetett helyet foglal el. Éppen ezen utóbbi szerepe miatt fontos kérdés az, hogy a közhatalom gyakorlásában részt vevő, valamint a közügyekkel, közéleti kérdésekkel kapcsolatban megnyilvánuló személyekkel szemben van-e helye a szólások korlátozásának és amennyiben igen, milyen módon és mértékben van erre lehetőség.

A közügyekkel, közéleti kérdésekkel kapcsolatos megnyilvánulások egyfelől a demokratikus közvélemény formálásában részt vevők vonatkozásában védelemben részesülnek, másik oldalról viszont ezen védelem miatt a közhatalmi pozícióban lévő személyek számára fokozott tűrési kötelezettség keletkezik az őket ért szólások kapcsán. Ez a fokozott tűrési kötelezettség eleinte a klasszikus közszereplők, azaz a közhatalomban tevékenykedő személyekre vonatkozott, ám később mind a magyar Alkotmánybíróság, mind az egyes külföldi bírói fórumok, így az amerikai Legfelsőbb Bíróság, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága egyaránt kiterjesztették ezen szabályokat más személyekre is.

1. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSHOZ VALÓ JOGRÓL ÁLTALÁBAN.

1.1 A véleménynyilvánításhoz való jog eredete, kapcsolata más alapjogokkal.

A magyar Alkotmánybíróság több alkalommal értelmezte már a korábbi Alkotmány és a jelenleg hatályos Alaptörvény véleménynyilvánítással kapcsolatos rendelkezéseit. A véleménynyilvánítás szabadsága kétféleképpen igazolható. Egyfelől a véleménynyilvánítás instrumentális igazolásaként tartható számon az igazság keresése, valamint a demokratikus közvélemény kialakulása. Emellett egy másik ún. konstitutív megközelítés szerint a véleménynyilvánítás feladata nem más, mint az egyéni autonómia és önkifejezés lehetőségének biztosítása. Az instrumentális megközelítés szerint a szólás a demokrácia eszköze, amely biztosítja, hogy mindenki részt tudjon venni egy demokratikus állam működésében. A konstitutív igazolás ezzel szemben nem a demokráciát, hanem az individuomot, az egyént helyezi a vizsgálódás fókuszába, és állapítja meg, hogy a szólás és a vélemény nem más, mint a személyiség korlátok nélküli kibontakozásának eszköze.¹

¹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat.

Az Alkotmánybíróság egy korábban meghozott határozatában tett megállapítása szerint a véleménynyilvánításhoz való jog tulajdonképpen egy anyajog, amelyből további kommunikációs alapjogok eredeztethetők. Ezen alapjogok közé sorolható többek között a szólás szabadsága, a média szabadsága, valamint az informáltsághoz és az információk megszerzéséhez való jog.² Ebből adódóan a szólásszabadság, illetve a véleménynyilvánításhoz való jog nem használható egymás szinonimájaként, hiszen a véleménynyilvánításhoz való jog egy sokkal tágabb kategóriát jelöl, melynek részét képezi egyebek mellett a szólásszabadság és a sajtószabadság is.

A szólásszabadság, mint első generációs alapjog az emberiség történetében viszonylag későn jelent meg, mégis annak gyökerei már az ókori társadalmakban is fellelhetők voltak. Az ősi indiai társadalomban a buddhista Ahsoka uralkodó volt, aki először lehetővé tette az összes vallási csoport együttélését és egymás közötti kommunikációját az egymás közötti információ és tudáscsere céljából.³ Itt tehát a szólás szabadsága tulajdonképpen egyes csoportokat, vallási közösségeket illett meg, nem pedig az ember személyéhez kapcsolódott. Az ókori Athénban a politikai életben aktív személyek gyakorolhatták ezt a jogot⁴, emellett az ókori római filozófiára is nagy hatást gyakorolt.⁵ Több középkori és újkori filozófus, köztük Kant is foglalkozott a szólásszabadság kérdéskörével, ennek ellenére a modern alkotmányosság kialakulásáig ez a jog széleskörűen nem volt biztosított. Szólásszabadságról tulajdonképpen egészen a 17. századig nem is beszélhetünk az európai jogrendszerekben, hiszen az országok döntő többségében az egyház és az állam szigorú szabályai érvényesültek.⁶

A szólásszabadság az első generációs emberi jogok körébe tartozik. Az emberi jogok olyan erkölcsi jogosultságok, amelyek minden embert megilletnek, függetlenül attól, hogy az érintett személy egy adott politikai közösség, faji, etnikai, vallási vagy egyéb társadalmi közösség tagja-e.⁷ A szólásszabadság, vagy az angolszász területeken elterjedt „kifejezés szabadsága” (*freedom of expression*), nem csupán a szó szerint értendő szólásra és beszédre terjed ki, hanem a kifejezés több típusára is. Az Egyesült Államok szabályozása a szólásszabadság védelmét kiterjesztette a kommunikáció és kifejezés minden típusára így az absztrakt művészetekre és a zenés előadásokra is.⁸

1.2 Megjelenése a nemzetközi és hazai jogban.

A véleménynyilvánításhoz való jog átfogó vizsgálatához, valamint annak megértéséhez elengedhetetlenül szükséges megismerni a fontosabb nemzetközi jogi szabályokat, valamint a hazai jogunkra akár közvetlenül ható Európai Unió dokumentumokat, továbbá mintaadó jellege miatt az Egyesült Államok ide vonatkozó szabályait, bírói gyakorlatát.

A második világháborút követő időszakban, főként annak negatív tapasztalásai okán megkezdődött a nemzetközi jog emberi jogi rezsimének a kialakítása, melynek egyik legkiemelkedőbb terméke az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. A Nyilatkozat 19. cikke kimondja: „Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon”.⁹ A Nyilatkozat nem egy nemzetközi szerződés volt, hanem egy kötelező erővel nem rendelkező határozat, amelynek szokásjogi jellegét nagyon hamar elismerte az államok közössége.¹⁰

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata mellett az ENSZ Közgyűlése elfogadta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (továbbiakban, Egyezségokmány) 1966 decemberében.¹¹ Az

² 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

³ SORABJI, Richard: *Freedom of Speech and Expression. Its History, Its Value, Its Good Use, and Its Misuse*. Oxford University Press, New York, 2021. 1. o.

⁴ Uo. 9. o.

⁵ Uo. 12. o.

⁶ WEAVER, Russel L.: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019., 22. o.

⁷ ALEXANDER, Larry: *Is There a Right of Freedom of Expression?* Cambridge University Press, Cambridge (UK), 2005. 3. o.

⁸ Uo. 7-8. o.

⁹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19. cikk.

¹⁰ BUERGENTHAL, Thomas: *Nemzetközi emberi jogok*, Helikon Kiadó, 2001. 38-41. o.

¹¹ ANDRÁSSY György: *A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának kisebbségi cikke*. In.: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.): *Jubileumi tanulmánykötet az 1966. évi emberi jogi egyezségokmányok elfogadásának 50. évfordulójára*. Wolters Kluwer, Dialóg Campus., Budapest 2019. 17. o. URL: <https://nkerepo.uni->

Egyezségokmány 19. cikkének második pontja tartalmazza a véleménynyilvánítás jogának pontos tárgyát, mely szerint „(...) ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélkül – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.” Az említett pont tehát a véleménynyilvánítás tárgyául szolgáló gondolatok és adatok széleskörű megismerhetőségét és terjeszthetőségét biztosítja. Azonban ez nem korlátozhatatlan, ugyanis az Egyezségokmány bizonyos határokat szab a jog gyakorlását illetően, egyrészt mások jogainak és hírnevének tiszteletben tartását, másrészt pedig az állambiztonság, közrend, közegészség, közérkölcsvédelmének határozza meg, mint a jog gyakorlásának korlátait.¹²

A véleménynyilvánításhoz való jogot, mint emberi jogot az univerzális nemzetközi jogi védelem mellett európai emberi jogi védelem is megilleti. Ennek a védelemnek a legfontosabb dokumentuma az Emberi Jogok Európai Egyezménye, melyet 1950. november 4-én Rómában fogadtak el és ma már az Európa Tanácsba csatlakozó államok számára kötelező jelleggel bír.¹³ Az Egyezmény 10. cikke rendelkezik a véleménynyilvánítás szabadságáról. A cikk rendelkezései alapján ezen jog magába foglalja a véleményalkotás szabadságát, emellett az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát tekintet nélkül az országhatárokon, továbbá tiltja a tevékenységek korlátozására irányuló bármilyen hatósági beavatkozást. Ennek ellenére az Egyezmény nem korlátozza, hogy a részes államok engedélyhez kössék az egyes szolgáltatók működését. A cikk második pontja rendelkezik a korlátozások lehetőségéről, azaz csupán azok, a törvényben meghatározott alakszerűségek, feltételek és szankciók alkalmazhatók a véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása érdekében, amelyek szükségesnek minősülnek. Ebből következőleg szükséges intézkedésre adhat alapot többek között a nemzetbiztonság, területi sértetlenség, közbiztonság, zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség, erkölcsök védelme, mások jó hírnevének és jogainak védelme.¹⁴ Kiténik tehát, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága egyfelől egy jog az egyénre nézve, másfelől pedig ennek biztosítása egy kötelezettség a tagállamokra nézve, amely kötelezettség teljesítése során indokolt esetekben a jog korlátozható. Az Egyezmény rendelkezéseinek betartatása az Emberi Jogok Európai Bíróságának kiemelt feladata. A politikai viták és a közéleti beszéd szabadsága egyaránt kiemelt jelentőségű a Bíróság hatáskörében. Ezen ügyek tekintetében csak és kizárólag a legszükségesebb esetekben alkalmazható a szólásszabadság korlátozása, méghozzá az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdésében megfogalmazott indokokkal.¹⁵

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának II. cím alatti 11. cikke rendelkezik a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságáról. A rendelkezés szövege szinte teljes egészében megegyezik az Emberi Jogok Európai Egyezményének fentebb citált szakaszával, ám további elemeket is beemel a szabályozásba, így rendelkezik arról is, hogy az alapjogba beleértendő a tömegtájékoztatás szabadsága és sokszínűsége.¹⁶

A nemzetközi és európai jogfejlődés mellett hangsúlyt kell fektetni az Egyesült Államok szabályozásának mintaadó jellegére is. A gyarmati fejlődésre nagy hatással volt Anglia szabályozása, mely a nyomtatott sajtó elterjedését követően annak korlátozásában nyilvánult meg a legmarkánsabban. Ezzel kapcsolatban a 19. században a Legfelsőbb Bíróság esetjogában is megjelent az előzetes korlátozás és utólagos büntetés kettőssége, azaz minden, a kormányzat által publikációkra alkalmazott korlátozást meg kell szüntetni, ám ez a tény nem akadályozza meg a publikáció miatti büntethetőséget. Az esetjog hatására felgyorsult a véleménynyilvánítással kapcsolatos nézetek elterjedése.¹⁷ Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának első tíz alkotmánykiegészítése, melyet egységesen Amerikai Bill of Rights-nak nevezünk, határozta meg az elidegeníthetetlen emberi jogokat. Ennek az alkotmánykiegészítés-csomagnak az első kiegészítése szerint: „A Kongresszus nem alkot törvényt vallás hivatalossá tétele vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában; nem korlátozza a szólás- vagy a sajtószabadságot; sem az embereknek a békés gyülekezéshez való

nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12764/web_PDF_Jubileumi_tanulmánykotet.pdf?sequence=3#page=18

(Letöltés dátuma: 2022. január 22.)

¹² 1976. évi 8. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 19. cikk.

¹³ BUERGENTHAL, Thomas: *uo.* 90. o.

¹⁴ Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikk.

¹⁵ KOLTAY András: *Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása.* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. 46-47. o.

¹⁶ Európai Unió Alapjogi Chartája 11. cikk.

¹⁷ WEAVER, Russel L.: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban.* Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 22-24. o.

jogát, sem azt, hogy petícióval a kormányhoz forduljon panaszok orvoslása céljából.”¹⁸ A kiegészítésből kitűnik, hogy a vallás szabad gyakorlása mellett egyaránt védelemben részesíti alkotmányos szinten a szólás- és a sajtószabadságot. A 20. században ezt az Alkotmánykiegészítést beemelték a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítésbe, s ezzel a Bill of Rights hatálya már minden tagállamra kiterjedt.¹⁹

A véleménynyilvánítás szabadságának fokozott védelme a 20. század bírói gyakorlatának eredménye. Elsősorban a század eleji bírói gyakorlat kiemelt védelemben részesítette a politikai véleményt, illetve megalapozott egy nyilvános vitaforumot, majd a nemzetközi jogban is megjelenő emberi jogi mozgalmak hatására a politikai vélemény védelmét megerősítette.

Magyarországon a rendszerváltozást követően a Magyar Köztársaság Alkotmányának 61. §-a biztosította a véleménynyilvánítás és szólás szabadságát, emellett a közérdekű adatok megismerését és terjesztését.²⁰ A 2011-ben hatályba lépett Alaptörvény IX. cikke szól a véleménynyilvánítás szabadságáról, mely amellett, hogy biztosítja az alapjog érvényesülését, bizonyos korlátokat állít fel, mely korlátok a már korábban említett nemzetközi egyezményekben is megjelentek. Egyrészt a véleménynyilvánítás nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére, másrészt pedig nem irányulhat a magyar nemzet, illetve egyes közösségek méltóságának megsértésére. Amennyiben az alapjog gyakorlása mások jogának megsértéséhez vezet, abban az esetben a jogsértésből eredő igényeiket a sértettek bíróság előtt érvényesíthetik.²¹ A véleménynyilvánításhoz való jog vonatkozásában említést érdemel az a tény, miszerint nem a véleményt illeti meg a védelem, hanem a véleménynyilvánítás lehetőségét és annak tényét, tehát minden típusú közlést tekintet nélkül azok tartalmára. A tartalomsemleges védelem azonban csak részben tekinthető igaz állításnak, hiszen a politikai és közélettel kapcsolatos vélemény és közlés fokozott védelem alatt áll.²²

2. AZ ALAPJOGOK KORLÁTOZÁSA.

2.1. Az alapjogok korlátozásának elméleti alapjai.

Az alapjogok korlátozásának elmélete mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogban megtalálható. Annak érdekében, hogy az alapvető jogok megfelelően érvényesülhessenek az egyes jogok ütközése esetében szükségképpen elengedhetetlen azok korlátozása. Ezeket a korlátokat egy államban az alkotmányozó, illetve törvényhozó hatalom jogosult megállapítani, betartatásuk, illetve a joggyakorlásból eredő jogsértés megállapítására pedig a végrehajtó hatalom egyes szervei, illetve főként a bíróságok bírnak hatáskörrel, végső soron pedig az Alkotmánybíróság dönthet az alapjogot korlátozó döntés vagy jogszabály megsemmisítéséről. Az emberi jogok védelmére hivatottak ezeken túlmenően, kiegészítő jelleggel az egyes nemzetközi emberi jogi fórumok. Azáltal, hogy az alapvető jogok a belső jogrendszerben alkotmányos szintű védelemben részesülnek, a jogforrási rendszer koherenciája és a jogalkotásra vonatkozó szabályok elvárják, hogy javarészt ugyanezen szintű jogforrásban szabályozzák azok korlátozhatóságát. A korlátozás minden esetben meghatározott kritériumokhoz kötött, amelyek mellett általában egyéb alkotmányossági teszteknek is meg kell felelniük a korlátozásoknak, melyek közül a legtöbbet alkalmazott az arányossági, szükségességi teszt. Egy alapjog korlátozásának az alkotmányos demokrácia által meghatározott és igazolt célt kell szolgálnia, amely a rendelkezésre álló eszközök felhasználásával elérhető, ezáltal biztosítható a korlátozás legitimitása.²³

Korlátozásuk szempontjából az alapjogok három csoportba sorolhatók. Az első csoportba tartoznak azok az alapjogok, mint az emberi méltósághoz, élethez való jog, amelyeket korlátozni semmilyen körülmények között nem lehet. Más alapjogok ezzel szemben bizonyos feltételek fennállása esetén - mint különleges jogrendi

¹⁸ Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/17353/file/USA%20alkotm%C3%A1ny_magyar_PKjav.pdf (Letöltés dátuma: 2021. október 17.)

¹⁹ WEAVER, Russel L.: *uo.* 26. o.

²⁰ A Magyar Köztársaság Alkotmánya 61.§.

²¹ Magyarország Alaptörvénye IX. cikk.

²² CSINK Lóránt: *IX. cikk. Véleménynyilvánítás szabadsága.* In.: CSINK Lóránt – ERDŐS Csaba – GULYÁS Attila – KECSŐ Gábor – KOVÁTS Beáta – KURUNCZI Gábor – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SÜLYOK Katalin – TÖRÖK Réka – VARGA Ádám (szerk.): *Alapjogi kommentár az alkotmánybírósági gyakorlat alapján.* Novissima kiadó, Budapest, 2021. 94-95. o.

²³ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az alapjogok korlátozása.* In.: JAKAB András - BODNÁR Eszter (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* URL: <https://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa#block-1656> (Letöltés dátuma: 2022. január 22.)

helyzet - korlátozhatók. Végül az alapvető jogok döntő többsége az állam legfőbb népképviselői szerve által alkotott törvények, jogszabályok alapján megfelelő mértékben korlátozhatók.²⁴

Az alapvető jogok korlátozása esetén tehát az egyik legfontosabb szempont az arányosság és a szükségesség relációjának teljesülése. Az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata (1789) tartalmazta elsőként, hogy az ember szabadsága addig terjed, amíg másnak ezzel kárt nem okoz. Később a német jogban is hasonló szabályozás született, amely alapján a jog korlátozása csupán mások szabadságának és biztonságának elősegítését szolgálhatja.²⁵ Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának egyik célja a közrend és a szabadság fenntartása, amely kijelölt cél egy hosszú évek óta tartó dilemmát vetett fel az alapvető jogok korlátozása kapcsán. A dilemma középpontjában az a kérdés áll, hogy vajon a közrend biztosítása vagy pedig az alapvető jogok feltétlen érvényesülése élvez-e elsőbbséget.²⁶

2.2. Alapjogkorlátozás a nemzetközi szinten.

Az emberi jogok kiemelt védelme a nemzetközi jogban a 20. században jelent meg a már korábban is citált nemzetközi jogi dokumentumokban. Ezek a szerződések és egyezmények nem csupán biztosítják ezen jogok érvényesülését a csatlakozó államokban, hanem betartásuk ellenőrzésére külön szerveket hoznak létre. A már említett Egyezségokmány bizonyos alapjogokat korlátozhatatlannak és abszolút jellegűnek minősít, azaz ezek korlátozására semmilyen feltételek fennállása esetén nem kerülhet sor.²⁷ Ezek közé sorolhatjuk többek között az élethez, emberi méltósághoz való jogot, a kínzás tilalmát és a rabszolgotartás tilalmát. Ezekon kívül azonban lehetővé teszi, hogy szükségállapot idején bizonyos jogokat a szükséges mértéknek megfelelően korlátozzanak ezzel nem sértve a diszkrimináció általános tilalmát, valamint az államok által vállalt nemzetközi kötelezettségeket. Az Emberi Jogok Európai Egyezségokmánya is rendelkezik az alapjogok korlátozásának lehetőségéről, amely szabályozás hasonlóságokat mutat az előbb már ismertetett Egyezségokmány által meghatározottakkal.²⁸

Az ismertetett nemzetközi jogi dokumentumok egyértelműen csak kivételes esetben, a nemzet létét fenyegető helyzetekben engedik meg azt, hogy az alapjogok egy része korlátozás alá essen, ám ezen korlátozások mértékének meghatározásakor is figyelemmel kell lenni az arányosságra, valamint a célhoz kötöttségre.²⁹

Az Amerikai Legfelső Bíróság szerint az Első Alkotmánykiegészítés által deklarált korlátozhatatlanságra vonatkozó rendelkezést szó szerint kell érteni, tehát a bíróságoknak nincs lehetőségük arra, hogy az Alkotmány szövegét bármilyen esetben is felülbírálják vagy attól eltérjenek ítéletükben.³⁰ Kiemelendő azonban az a tény, hogy az Első Alkotmánykiegészítés célja nem az volt, hogy az egyes emberi jogokat, köztük a szólásszabadság jogát korlátozhatatlanná tegye, sokkal inkább azt szolgálta, hogy a szövetségi állam túlkapásait és túlhatalmát meggátolja. Amerikában a szólásszabadság korlátozását egy szigorú vizsgálat előzi meg. Az elemzés egyik fő kérdésköre, hogy az érintett vélemény az Alkotmánykiegészítés által meghatározott védelem alá esik-e.³¹ Emellett megvizsgálják azt, hogy a tartalom ellen irányult-e a korlátozás, vagy pedig az a tartalomtól független. A tartalom miatti szólásszabadság korlátozás esetében azt szükséges vizsgálni, hogy létezik-e olyan kényszerítő ok, amely alátámasztja a korlátozás jogosságát, vagy elérhető-e a kívánt cél valamilyen más eszközzel, azaz tulajdonképpen a szükségesség és arányosság szempontjából határozzák meg a korlátozást. Emellett a tartalomkorlátozás vonatkozásában vizsgálandó az a körülmény is, hogy bizonyos álláspontok kifejtését korlátozza, azaz diszkriminál-e, vagy az adott tárgykörrel kapcsolatos minden álláspontot tilt. Tartalomsemleges korlátozás esetén pedig az észszerűség határain belül kell maradnia a jogalkalmazónak. Mindezek mellett fontos annak

²⁴ GÁRDOS-OROSZ: *uo.*

²⁵ GÁRDOS-OROSZ: *uo.*

²⁶ KISS Barnabás: *Az alapjogok korlátozása és a közérdek.* In.: *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica.* Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. 69. kötet 1-48 szám. Szeged, 2007. 402. o.

²⁷ Lásd bővebben: KELEMEN Roland: *A derogáció értelmezése a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében.* In.: *Közjogi Szemle*, 11. szám, Budapest, 2018., 52-57.o.

²⁸ GÁRDOS-OROSZ: *uo.*

²⁹ Lásd bővebben: ERDŐS Csaba: *Az alapjogok korlátozása.* In.: BÓDI Stefánia - SCHWEITZER Gábor (szerk.): *Alapjogok: Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021., 496.o., 79-89. o.

³⁰ KOLTAY András: *Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása.* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. 41. o.

³¹ WEAVER, Russel L.: *uo.* 35. o.

a vizsgálata is, hogy mennyire pontos, vagy éppen homályos az adott korlátozás, valamint, hogy kitér-e olyan megnyilvánulásokra, amelyek nem kapcsolódnak magához az elérni kívánt célhoz. Összességében megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államokban szigorúan védett alapjog a véleménynyilvánítás szabadsága, és azon belül is a szólásszabadság, így annak korlátozása csak megfelelően indokolt esetben lehetséges.³²

2.3. Az alapjogok korlátozása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata alapján.

A magyar Alkotmánybíróság a korábbi Alkotmány rendelkezéseinek fényében vizsgálta a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozásának kérdéskörét. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy egy alapjog korlátozása abban az esetben megengedhető, amennyiben egy másik alapvető jog, szabadság vagy valamely alkotmányos érték védelme ezt megkívánja és ezek védelme más módon nem érhető el. Ebben az esetben mérlegelni kell tehát, hogy az alapjog sérelem és a korlátozás mértéke egymással arányos, mindemellett a jogalkalmazó köteles a korlátozás vonatkozásában rendelkezésre álló legenyhébb eszközt alkalmazni. Az aránytalan és önkényes alapjogkorlátozás alkotmányellenes.³³ A különféle nézetek és álláspontok jelenléte biztosítja a társadalom sokszínűségét, és ezen nézetek ütköztetése effektív módja egy-egy társadalmi probléma megoldásának. Mivel a korábbi Alkotmány deklarálta, hogy a vélemények és tények azok tartalmára tekintet nélkül védelemben részesülnek, ezért a nézetek kifejezésének önkényes tilalma egyértelműen az egyének egyenlő méltóságát csorbítaná, illetve ellehetetlenítené a politikai diskurzus folytatását az adott társadalomban.³⁴

Az alapjogok korlátozása tehát szükségességi, arányossági teszt alkalmazását követően, indokolt esetben lehetséges. A véleménynyilvánításhoz való jog kiemelt szerepe miatt más speciális tesztek igénybevételét követően is korlátozható. Az Alkotmánybíróság a gyűlöletre uszítás tárgyában hozott határozatában kiemeli, hogy az egyéni alapjogok és a köznyugalom védelme érdekében indokolttá válik a szólásszabadság büntetőjogi korlátozása és jogsértés esetén a szankcionálás, mivel az ilyen módon történő joggyakorlás korlátozása más felelősségi rendszerek eszközeinek igénybevételével nem biztosítható. Ebben az esetben ugyanis a köznyugalom megzavarásának mértéke (*clear and present danger*) megalapozza a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását.³⁵

Magyarország Alaptörvénye meghatározza, hogy alapvető jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos szabályt törvényi szinten kell szabályozni, emellett rendelkezik azok korlátozásáról is a már említett szükségesség és arányosság figyelembevételével. Eszerint alapvető jog vagy alkotmányos érték védelme érdekében annak korlátozása csak a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan és a jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával lehetséges.³⁶ Az alapvető jogok korlátozásának általános szabályai mellett a véleménynyilvánításhoz való jog vonatkozásában korlátként határozza meg mások emberi méltóságához való jogát, azaz a véleménynyilvánítás nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére.³⁷ Ugyanezen cikkben belül kitér arra is az alkotmányozó, hogy a véleménynyilvánítás nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának megsértésére, és meghatározza, hogy az említett közösségek tagjai jogsérelem esetén igényeiket a bírósági szervezetrendszeren belül érvényesíthetik.³⁸

Az Alaptörvény által említett emberi méltósághoz való jog egy különleges alapvető jog, amely az emberi mivoltból fakad, és a jog eszközeivel teljes egészében nem határozható meg. Több nemzetközi egyezmény tartalmaz eltérő meghatározásokat a méltósághoz való joggal, viszont egyetértés mutatkozik azzal kapcsolatban, hogy az emberi méltósághoz való jog magába foglalja többek között az egyén testi-lelki integritását, szellemi-erkölcsi személyiségét és a jogegyenlőséget. A szellemi-erkölcsi személyiséggel és ezáltal az emberi méltósághoz való joggal szoros kapcsolatot mutat a magánszféra, melynek védelme kiemelt mind a nemzetközi, mind a nemzeti legmagasabb szintű jogforrásokban.³⁹ Magyarország Alaptörvényének VI.

³² KOLTAY András: *uo.* 42. o.

³³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

³⁴ 18/2004. (V. 25.) AB határozat.

³⁵ 18/2004. (V. 25.) AB határozat.

³⁶ Magyarország Alaptörvénye I. cikk (3) bekezdés.

³⁷ Magyarország Alaptörvénye IX. cikk (4) bekezdés.

³⁸ Magyarország Alaptörvénye IX. cikk (5) bekezdés.

³⁹ ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való jog.* In.: JAKAB András - BODNÁR Eszter (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* URL: <https://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog> (Letöltés dátuma: 2022. március 14.)

cikke rendelkezik a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról és egyúttal meghatározza, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem eredményezheti a magán- és családi élet sérelmét.⁴⁰ Az állam ezen alapvető jogok védelmével kapcsolatos kötelezettségének a megfelelő jogintézmények megteremtésével tesz eleget. Ezt igazolja a Polgári Törvénykönyv azon szakasza, mely szerint az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat tiszteletben kell tartani⁴¹, mely személyiségi jogok nevesítettjei között említi a magánélethez való jogot.⁴²

A Polgári Törvénykönyv mellett egy külön törvény is rendelkezik a magánélet védelméről. A jogszabály szerint a magánélethez való jog a személyiség szabad kibontakozásához való jog része, amely kiterjed az élet felelősségteljes önálló alakítására, és ez a jog csak az Alaptörvényben már korábban citált más alapvető jog vagy alkotmányos érték érvényesülése érdekében a szükségességi és arányossági feltételek fennállta esetében korlátozható.⁴³ Habár a törvény mindenki számára egyenlő mértékű védelmet határoz meg, mégis a preambulumban külön említést tesz a közéleti szereplőkről, különösképpen a közéleti tevékenységeikkel kapcsolatos tűrés kötelezettségükről. Közéleti szereplőre vonatkozó szabályokat tartalmaz továbbá a Polgári Törvénykönyv, amely szerint a közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása, illetve a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelme szükséges és arányos mértékben korlátozható, ám ez nem járhat a magánéletének és méltóságának sérelmével. A közügyek vitatásán kívül eső magatartás tekintetében pedig az általános védelem illeti meg.⁴⁴ Az érintett rendelkezéssel kapcsolatban korábban keletkezett alkotmánybíróági határozat megsemmisítette a közszereplők bírálhatóságára vonatkozó szabály „méltányolható közérdekből” fordulatát. A döntés indokolásában a testület kifejtette, hogy az említett fordulat szükségtelenül szűkíti az Alaptörvény IX. cikkében biztosított véleménynyilvánításhoz való jog alkalmazásának kereteit.⁴⁵

3. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSHOZ VALÓ JOG SZEREPE A KÖZÜGYEK MEGVITATÁSA KÖRÉBEN.

3.1. A közügyek megvitatásának korlátai az EJEB és az Amerikai Legfelsőbb Bíróság esetjogában.

A véleménynyilvánítás szabadsága esetében, mivel első generációs jogról beszélünk, az államnak főként az a szerepe, hogy biztosítsa annak lehetőségét, hogy mindenki szabadon élni tudjon a véleményformálás lehetőségével. Másik oldalról viszont védenie kell az emberek egyéb jogait (például emberi méltóság, kegyeleti jog stb.) a sértő és bántó véleményekkel szemben.⁴⁶ Ezen két cél megvalósítása érdekében a korábban már bemutatott alapjogi teszt alkalmazásával kerülhet sor a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozására. Az alapjog korlátozásának egy speciális körét jelenti azonban a véleménynyilvánításnak azon szegmense, amely a közügyek megvitatásával kapcsolatos, különös tekintettel a közszereplők bírálhatóságára. A közszereplőkre irányuló véleménynyilvánításokat a magyar Alkotmánybíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB), valamint az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (továbbiakban: Legfelsőbb Bíróság) is több ügy kapcsán érintette. A következőkben a klasszikus média időszakára vonatkozó esetjogot mutatom be röviden.

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának közszereplők bírálhatóságára vonatkozó esetjoga a XX. század második felére nyúlik vissza. A Legfelsőbb Bíróság a 60-as években vizsgálta először azt a jelenséget, hogy az egyes közéleti szereplőknek (public official, majd *public figure*) a megszokottnál több kritikát és bírálatot kell túrníuk a politikai életben betöltött pozíciójukból kifolyólag. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlatát sokáig a *New York Times Co. vs. Sullivan* eset kapcsán kialakított precedens határozta meg, hiszen a határozat alapján a köztisztviséget viselő személyeknek sokkal toleránsabbnak kell lenniük az őket ért kritika vonatkozásában. Az ügy tárgyául szolgáló rágalmozási per kapcsán a Bíróság megállapította, hogy a közéleti szereplő által indított rágalmozási perben nem a per alapjául szolgáló vélemény igazságtartalmát kell vizsgálni, hanem hogy az adott kritika, bírálat, Brennan bíró szavait használva „tényleges rosszindulattal” (*actual malice*) történt.⁴⁷ A *New York Times Co. vs. Sullivan* ügyben hozott precedens sokáig meghatározta a Legfelsőbb

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye VI. cikk (1) bekezdés.

⁴¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:42.§ (2) bekezdés.

⁴² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:43.§.

⁴³ 2018. évi LIII. törvény a magánélet védelméről 2.§ (1)-(2) bekezdés.

⁴⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:44.§ (1)-(2) bekezdés.

⁴⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat.

⁴⁶ KOLTAY András: *Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása.* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. 190. o.

⁴⁷ *New York Times Co. v. Sullivan.*

Bíróság közszereplőkkel kapcsolatos gyakorlatát, később azonban több olyan határozatot is hozott, amely egyrészt pontosítja a precedenst, másrészt rámutat annak hiányosságaira. A Bíróság a *McKee v. Cosby* ügyben tért ki részletesebben a közszereplők körére. A határozat szerint „(...) közszereplő az a magánszemély, aki bizonyos közéleti viták előterébe helyezi magát, annak érdekében, hogy a vita megoldására hatást gyakorolhasson.”⁴⁸

Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság gyakorlata mellett fontos kitérni az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított gyakorlatra. A véleménynyilvánításhoz való jogról szóló EJEE 10. cikk nem csupán a nagyközönség számára kívánatos vagy közömbös információkra vonatkozik, hanem azokra is, amelyek megbotránkoztató, másokat esetlegesen sértő tartalommal rendelkeznek. Ezen információk vonatkozásában kiemelt szerepet játszik a sajtó, amelynek egyrészt kötelezettsége a személyek jóhírnevének tiszteletben tartása, ám ezzel egyidejűleg biztosítani kell a társadalom számára a közügyekkel kapcsolatos releváns információk átadását.⁴⁹

A Bíróság egy döntésében kitért azon értelmezési nehézségre, amely a magánélet és a közélet elválasztásából adódik. A magánélet (*private life*) egy kimeríthetetlen tág kategória, amely védelmére az emberek hivatkozhatnak, ám ezen védelemre a nagyközönség számára ismert személyeknek kevesebb lehetősége van, ugyanis ők csupán meghatározott élethelyzetekben hivatkozhatnak erre. A magánélet és közélet közötti fő különbség azonban abban áll, hogy a vizsgálandó személy fel van-e ruházva bármilyen hivatali funkcióval, ugyanis ez a minősége adja meg a magánélete védelmének módját és fokát. Az említett hivatali funkció, valamint az a tény, hogy a személy közéleti tevékenységet folytat azt eredményezi, hogy embertársai felfigyelnek életére, ezáltal szükségképpen a magánélete is fokozott nyomás alá kerül. A fokozott nyomás egyben azt is jelenti, hogy a közszereplő magánéletének bizonyos szegmensei, történései foglalkoztatják a közönséget, így vannak esetek mikor a nyilvánosságot megilleti a közéleti szereplő magánéletébe való betekintése. Ezzel együtt azonban a Bíróság felhívja a figyelmet arra, hogy a közéleti minősége sem hatalmazhatja fel arra a sajtót, hogy megsértse saját tevékenységét meghatározó szakmai és etikai alapelveit, valamint legitimálja a közéleti szereplő magánéletébe való beavatkozást.⁵⁰

3.2. A közügyek megvitatásának korlátai az Alkotmánybíróság gyakorlatában.

A közszereplők bírálhatóságának kérdésével első alkalommal a 90-es években foglalkozott a magyar Alkotmánybíróság. Ezen határozatában kitért az alkotmányos alapjogok korlátozhatóságának szükségességi és arányossági tesztjére, ám emellett hivatkozott arra is, miszerint az Alkotmányból levezethető, hogy a véleménynyilvánítás a demokratikus közvélemény kialakulásának egyik alapfeltétele, ebből következően a demokratikus közvéleményt is megilleti a védelem. Ez alapján a véleménynyilvánítás nem csupán az egyén szubjektív alanyi joga, hanem a demokrácia működéséhez szükséges alapvető feltétel is, így azon személyek tekintetében, akik a közvélemény alakításában lényeges szerepet töltenek be, azaz a közéletben szerepet vállalnak és közügyekben megnyilvánulnak szűkebb körű védelem érvényesül. A határozat indokolásában elsősorban a politikusokat, valamint a közhatalommal rendelkező személyeket és intézményeket sorolta a szűkebb védelem körébe.⁵¹

Az Alkotmánybíróság egy későbbi ügyben ismét kitért a közszereplők túrészi kötelezettségére az őket ért vélemények kapcsán, azonban itt sokkal inkább a közügyek felől közelítette meg a kérdést. Tulajdonképpen elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy az adott egyedi esetben az ügy tárgya közügy-e vagy sem, és amennyiben közügy, abban az esetben a kritikával, bírálattal érintett személy e közügygel összefüggésben közszereplői státuszt tölt-e be. Így tehát azt mondhatjuk, hogy a közszereplőt nem a társadalomban elfoglalt pozíciója határozza meg, hanem a közügyekben való önkéntes részvétele. A határozat kitér továbbá azokra a személyekre is, akik az átalakuló világban a telekommunikációs eszközöket kihasználva jutnak el a nagy nyilvánossághoz, ám az alaphatározatban meghatározott közszereplői körbe nem tartoznak. Ennek kapcsán az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a közszereplői státuszt minden esetben az egyedi ügyben kell, hogy megállapítsa a jogalkalmazó, továbbá figyelemmel kell lennie arra is, hogy az előbb említett technikai fejlődés miatt a közszereplők köre egyre szélesedik. Azon személyeket, akik nem tartoznak a korábbi közszereplői kategóriába, ám mégis nagy nyilvánosság előtt, közügyekkel kapcsolatban nyilvánulnak meg ún. kivételes közszereplőknek nevezzük.⁵²

⁴⁸ *McKee v. Cosby*.

⁴⁹ *Case of Hannover v. Germany*.

⁵⁰ *Case of Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France*.

⁵¹ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.

⁵² 3145/2018. (V.7.) AB határozat.

A bírálhatóság kérdésében a korábbihoz hasonlóan az említett ügyben is azt hangsúlyozta az Alkotmánybíróság – döntését számos EJEB döntéssel alátámasztva –, hogy a véleménynyilvánításhoz való jog nem védi az olyan véleményt, bírálatot, kritikát, amely az érintett közszereplő magán és családi életéhez kapcsolható, valamint emberi méltóságát nyilvánvalóan sérti és egyetlen célja a megalázó és bántó kifejezések használata.⁵³ Hasonló következtetéseket vont le az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos esetjogában.

ÖSSZEGRÉS

A véleménynyilvánításhoz való jog az alapjogok első generációjába, azaz a szabadságjogok közé tartozik. Kiemelt szerepe abban áll, hogy mind a köz, mind pedig az egyén javát szolgálja egy demokratikus jogállamban. Korlátozása bizonyos feltételek mellett az arányosság és szükségesség figyelembevételével lehetséges. Mindezen felül a köznyugalom megzavarásának kiemelt mértéke is alapot adhat az alapvető jog korlátozására. Emellett azonban szükséges említést tenni azokról az esetekről, mikor a véleménynyilvánításhoz való jog érvényesülése érdekében más jogok arányos korlátozására van szükség úgy, mint a közéleti szereplők fokozott tűrés kötelezettsége az őket ért véleményekkel kapcsolatban. Természetesen ebben az esetben sem szolgálhat ez az alapjog annak eszközéül, hogy korlátozás nélkül, szükségtelen mértékben csorbítsák mások jogait, így minden esetben abszolút mérceként kell tekintenünk az emberi méltósághoz való jogra, amely nem csupán hazánkban, hanem nemzetközi szinten kiemelt védelmet élvez.

A vélemények fontos szerepet töltenek be a közügyekkel kapcsolatban, éppen ezért fokozott védelem illeti meg őket. Ennek okán a közéletben aktívan részt vállaló személyek – a közszereplők – fokozott tűrés kötelezettségére számos bírói fórum, köztük a magyar Alkotmánybíróság is rámutatott. Ez alapján a közszereplőknek tűrniük szükséges az őket ért sokszor negatív megnyilvánulásokat, és jogaik védelme csupán a méltóságot sértő, egyértelműen bántó szándékú szólásokra terjedhet ki.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.] ALEXANDER, Larry: *Is There a Right of Freedom of Expression?* Cambridge University Press, Cambridge (UK), 2005.
- [2.] ANDRÁSSY György: *A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának kisebbségi cikke*. In.: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.): *Jubileumi tanulmánykötet az 1966. évi emberi jogi egyezségokmányok elfogadásának 50. évfordulójára*. Wolters Kluwer, Dialóg Campus., Budapest 2019. URL: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12764/web_PDF_Jubileumi_tanulmanykotet.pdf?sequence=3#page=18 (Letöltés dátuma: 2022. január 22.)
- [3.] BUERGENTHAL, Thomas: *Nemzetközi emberi jogok*, Helikon Kiadó, 2001.
- [4.] CSINK Lóránt: *IX. cikk. Véleménynyilvánítás szabadsága*. In.: CSINK Lóránt – ERDŐS Csaba – GULYÁS Attila – KECSŐ Gábor – KOVÁTS Beáta – KURUNCZI Gábor – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SÜLYOK Katalin – TÖRÖK Réka – VARGA Ádám (szerk.): *Alapjogi kommentár az alkotmánybírósági gyakorlat alapján*. Novissima kiadó, Budapest, 2021.
- [5.] ERDŐS Csaba: *Az alapjogok korlátozása*. In.: BÓDI Stefánia - SCHWEITZER Gábor (szerk.): *Alapjogok: Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.
- [6.] GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az alapjogok korlátozása*. In.: JAKAB András - BODNÁR Eszter (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. URL: <https://jototen.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa#block-1656> (Letöltés dátuma: 2022. január 22.)
- [7.] KELEMEN Roland: *A derogáció értelmezése a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében*. In.: *Közjogi Szemle*, 11. szám, Budapest, 2018.
- [8.] KISS Barnabás: *Az alapjogok korlátozása és a közérdek*. In.: *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*. Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. 69. kötet 1-48 szám. Szeged, 2007.

⁵³ 3145/2018. (V.7.) AB határozat.

- [9.] KOLTAY András: *Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása.* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019.
- [10.] SORABJI, Richard: *Freedom of Speech and Expression. Its History, Its Value, Its Good Use, and Its Misuse.* Oxford University Press, New York, 2021.
- [11.] WEAVER, Russel L.: *Szólás- és vallásszabadság az Amerikai Egyesült Államokban.* Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
- [12.] ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való jog.* In.: JAKAB András - BODNÁR Eszter (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* URL: <https://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog> (Letöltés dátuma: 2022. március 14.)

JOGFORRÁSOK

- [1.] 18/2004. (V. 25.) AB határozat.
- [2.] 1976. évi 8. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
- [3.] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
- [4.] 2018. évi LIII. törvény a magánélet védelméről.
- [5.] 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- [6.] 3145/2018. (V.7.) AB határozat.
- [7.] 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.
- [8.] 7/2014. (III. 7.) AB határozat.
- [9.] A Magyar Köztársaság Alkotmánya.
- [10.] Case of Hannover v. Germany.
- [11.] Case of Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France.
- [12.] Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.
- [13.] Emberi Jogok Európai Egyezménye.
- [14.] Európai Unió Alapjogi Chartája.
- [15.] Magyarország Alaptörvénye.
- [16.] McKee v. Cosby.
- [17.] New York Times Co. v. Sullivan.

GYERMEKKOR VAGY FIATALKOR? - A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR LESZÁLLÍTÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

Absztrakt

Jogrendszerünkben mindig is speciális helyet foglaltak el a fiatalok, ami a büntetőjog területén sincs másképp. A kérdés csak az, hogy a rájuk vonatkozó normák milyen mértékben szolgálják a hatékony jogalkalmazást és a célként kitűzött bűnmegelőzést? Ennek vizsgálatához az anyagi büntetőjog jogszabályait és a közvetett, illetve közvetlen környezetem hívtam segítségül. Célom az volt, hogy megérthessük miért volt szükség a büntethetőség alsó korhatárának tizennegyedik életévről tizenkettedik életévre történő módosítására.

Kulcsszavak: gyermekkor, fiatalok, korhatár módosítás, bűncselekmények, belátási képesség, ultima ratio, törvényjavaslatok

BEVEZETÉS

Társadalmunkat nagyban befolyásolják a körülöttünk zajló bűnöző magatartások és az erre válaszul szolgáló büntetőjog és eszközei. Bár ennek mindössze csak egy kis szegmense érinti a fiatalokat, mégis fontos foglalkozni ezzel a kérdéskörrel is ahhoz, hogy megérthessük a rendszer komplex felépítését.

A téma fontosságát tökéletesen leírja egy 2008-ban történt eset. Ezen a napon egy 12 éves fiúgyermek combon szúrt egy 15 éves fiút, akiről a téren élők a következőket mondták:

„Gusztustalanul szemtelen”, „mindenkinek a zsebébe belenyúlkal”, „korábban is körözték már”. A hatóság azonban az akkori büntethetőségi korhatár miatt tehetetlen volt vele szemben.¹

Ez volt az az eset, amely miatt hosszú idő után újra felvetődött a büntethetőségi korhatár leszállításának kérdése, mely a 2012. évi C. törvény keretein belül meg is történt. A büntethetőség alsó korhatára immár meghatározott esetekben 14 évről 12 évre csökkent.² Mindez azonban hatalmas visszhangot váltott ki hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

Ennek megfelelően a következőkben igyekszem megvizsgálni és ezáltal átfogó képet adni a változtatáshoz vezető útról és annak miértjéről elsősorban az anyagi büntetőjogra koncentrálva. A kérdés tehát: indokolt és szükséges volt-e a módosítás?

1. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Ahhoz, hogy a büntethetőségi korhatár kérdéskörét megértsük, régre kell visszanyúlnunk a magyar büntetőjog történetében. Első királyaink dekrétumai már javában tartalmaztak büntetőjogi rendelkezéseket, mely elsősorban a királyi hatalom és keresztény vallás tanainak védelmét, a tulajdon oltalmazását és az élet és testi épség ellen irányuló bűncselekmények elleni fellépést szolgálták. Ez többé-kevésbé kapcsolatban áll a büntetőjog mai céljával: a megtorlással és megelőzéssel.

Azonban a mai értelemben vett feladatának kialakulására és ezzel a magyar büntetőjogi rendszer egységének megteremtésére egészen az 1870-es évekig, a Csemegi Kódexig várnunk kellett.³ A törvénykönyv az idő előrehaladtával elégedetlenséget váltott ki, ugyanis rendelkezései kizárólag az akkori társadalmi viszonyokra specializálódtak és nem vette figyelembe annak folyamatos változásait.⁴

De hogyan is szabályozta a társadalmi viszonyokhoz nem igazodó kódex a fiatalok helyzetét? Mindössze annyit mondott ki, hogy a bűnvád alá vonás alsó korhatára tizenkét év.⁵

¹ Blaha Lujza tériek a késelésről (Elérhető: index.hu/video/2008/01/12/blaha_lujza_teriek_a_keselesrol/, letöltve: 2022.09.03.)

² Leszállított büntethetőségi korhatár (Elérhető: www.inforabakoz.hu/hirek/olvas/leszallitott-buntethetosegi-korhatar-2012-05-05-070900, letöltve: 2022.09.03.)

³ BELOVICVS ÉRVIN: *Büntetőjog I. – Általános Rész*, 2022, HVG-Orac, Budapest, 29-32.

⁴ MEZEY BARNA: *Magyar jogtörténet*, 2007, Osiris, Budapest, 345-347.

⁵ 1879. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről 83. § „A ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.”

A fiatalkorúak helyzete láthatóan javításra szorult, melyre közel 30 évvel később került sor. 1910-ben lépett hatályba az I. Bn.⁶, mely egy egész fejezetet szentelt a fiatalkorúaknak és ezen belül külön definiálást nyert a gyermekkor és a fiatalkor is. Ez pedig lényegében megteremtette a fiatalkorúak büntetőjogát. A 12. életév alatti személyek gyermekeknek, míg az efeletti személyek 18. életévük betöltéséig fiatalkorúaknak számítottak. A kort átható individualizáció elve e téren is megmutatkozott, ugyanis a törvény kimondta, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó intézkedéseknél figyelembe veendő többek között az egyéniségük, értelmi és erkölcsi fejlettségük, valamint életviszonyaik is. Ezzel pedig az akkori korhoz képest a fiatalkorúak büntetőjoga virágzásnak indult.⁷ Betetőzése a fiatalkorúak bíróságának felállítása volt az 1913. évi VII. törvénynek köszönhetően.⁸

Az évek elteltével azonban a virágzás hanyatlásnak indult, ugyanis a társadalom változott, míg a jogszabályok nem.

A bűnelkövetések száma emelkedett, egyre több lett a visszaeső és a közveszélyesnek titulált bűnöző.⁹

A Csemegi Kódex teljes egészének hatályon kívül helyezése az 1961. évi V. törvénnyel történt meg, ami külön szolt a gyermekkorról és a fiatalkorról is.¹⁰

A büntethetőség alsó korhatára ettől kezdődően a tizenkettedik életévről a tizennegyedik életévre nőtt. Így tehát csak az volt büntethető, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét meghaladta.¹¹

Fiatalkorú pedig az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét meghaladta, viszont a 18. életévét nem.¹² Említést érdemel még, hogy ellentétben a korábbi hazai szabályozással, a kódex a fiatalkorúak speciális rendelkezéseit beillesztette az általános rendelkezések közé, így a fiatalkorúak büntetőjoga immár szerves része lett a törvénykönyvnek.¹³

Az utolsó nagy állomás pedig a jelenleg is hatályos Büntető Törvénykönyvünk előtt az 1978. évi IV. törvény, azaz a régi Btk.¹⁴

A büntethetőségi korhatár kérdését az 1961-es Btk.-val megegyezően kezelte. A fiatalkorúak minimumkorhatárát a 14. életévben határozta meg, míg a felsőkorhatár továbbra is a 18. év maradt.¹⁵ Azonban a régi Btk. a korábbihoz képest már lényegesen eltérő szabályokat fogalmazott meg.¹⁶

2. A 2012. ÉVI BTK. MÓDOSÍTÁSAI

A fő kérdés az, hogy vajon a jogalkotó miért láthatta szükségesnek az évtizedek óta hatályban lévő büntethetőség alsó korhatárának megváltoztatását.

Az új törvénykönyv megalkotására azért volt szükség, hogy a benne foglalt változtatások még hatékonyabb védelemmel szolgáljanak a bűnözők ellen, helyreállítsa Magyarországon a rendet és javítsa a biztonságérzetet. Ennek hatására született meg a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, mely a fiatalkorúak büntetőjogában is számos módosítást vitt véghez.¹⁷ Ezen belül pedig a módosítás egyik elemét, a korhatárt vizsgáljuk.

A korábbi rendszer szerinti alsó korhatár megállapításának – ami a 14.életév – az volt az indoka, hogy a gyermekek ebben a korban fejezik be az általános iskolai tanulmányaikat és érik el a megfelelő testi és szellemi fejlettségi szintet. A korleszállítás miniszteri indoklása szerint pedig napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése az évek folyamán felgyorsult és a 12-14 évesek között egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés. Éppen ezért látták szükségesnek a büntethetőségi korhatár módosítását a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak esetében. Hiszen az, aki

⁶ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról.

⁷ BELOVICS: *i.m.* 33.

⁸ 1913. évi VII. törvénycikk a fiatalkorúak bíróságáról 1. § alapján.

⁹ BELOVICS: *i.m.* 35.

¹⁰ BELOVICS: *i.m.* 638.

¹¹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 20. §

Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét még nem töltötte be.

¹² 1961. évi V. törvény 85. § (1) bekezdés.

¹³ KIRÁLYVÖLGYI KRISZTIÁN: *A büntethetőségi korhatár szabályozásának fejlődése Magyarországon*, 2014, Jogi Fórum, Budapest, 11.

¹⁴ KIRÁLYVÖLGYI: *i.m.* 7-8.

¹⁵ 1978. évi VI. törvény a Büntető Törvénykönyvről VII. Fejezet alapján.

¹⁶ 1978. évi VI. törvény alapján.

¹⁷ BELOVICS: *i.m.* 41.

ilyen bűncselekményt valósít meg, jogosan lehet arra következtetni, hogy megfelelő segítség hiányában nem lesz képes a társadalomba beilleszkedni.¹⁸

Mint ahogy a rövid történeti áttekintés során láthattuk, a magyar büntetőjogban kialakult hagyomány szerint a fiatalkorúak büntetőjoga sosem került külön kódexben szabályozásra, mely hagyománnyal a 2012. évi Btk. sem szakított. A rájuk vonatkozó rendelkezéseket a büntető törvénykönyv egy külön fejezete, a XI. fejezet tartalmazza.¹⁹

Ahhoz azonban, hogy a fiatalkorúak büntetőjogát, legalábbis a korhatárral kapcsolatos büntetőjogát megvizsgálhassuk, még egy fejezetet szemügyre kell venni. A IV. fejezet 15. §-a taxatív felsorolja a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okokat és a gyermekkor is ezek közé sorolja. Ezzel első ránézésre nincs is gond, hiszen a gyermekkor korántsem azonos a fiatalkorral.²⁰

A probléma azonban akkor kezdődik, amikor a következő szakaszra tekintünk, aminek első része így szól:

*16. § Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be...*²¹

Látszólag helyesnek tűnik a rendelkezés, hiszen a jogalkotó megállapítja, hogy nem büntethető az, aki a 14. életévét nem töltötte be. Azt sem nevezném feltétlenül kirívónak, hogy a gyermekkor címszó alatt került kialakításra, hiszen az első benyomás szerint mindez úgy értelmezhető, hogy a 14. év alattiak a gyermekek. Ez részben igaz, egészen addig, amíg a 16. §-t tovább nem olvassuk és szembe nem tűnik a „kivéve” szó.

...kivéve

a) az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés],

b) az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §),

c) a testi sértés [164. § (8) bekezdés],

d) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)-(3) bekezdés],

e) a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [311. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül],

f) a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [312. §, ha a 310. § (1)-(3) bekezdése szerint minősül],

g) a terrorcselekmény [314. § (1)-(2) bekezdés],

h) a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], és

i) a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés]

*elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.*²²

Láthatjuk, hogy a jogalkotó eddig egy megdönthetetlen vélelmet állított fel a büntethetőség alsó korhatárával kapcsolatban, amit a 14. életévben határozott meg. Azonban a rendelkezés további részében a kivételek meghatározásával mindezt megdönthetővé tette. Ennek megfelelően a Btk. főszabályként továbbra is a 14. életévben határozza meg az alsó határt, azonban néhány feltétel érvényesülése során a korhatár leszáll a 12. évre. A jogalkotó ezt bizonyos bűncselekményekhez köti, illetve a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátáshoz.

Most pedig tekintsünk a fiatalkorúakról szóló fejezetre, mely a következő rendelkezéssel kezdődik:

¹⁸ MAGYARORSZÁG KORMÁNYA: *Az áldozatok, a becsületesek, a tulajdonukat jogosan védők oldalán az új Büntető Törvénykönyv*, 2012, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Sajtó Főosztály, Budapest, 2-10.

¹⁹ 2012. évi C. törvény alapján.

²⁰ Uo.

²¹ 2012. évi C. törvény 16. § (részlet).

²² 2012. évi C. törvény 16. § (részlet).

105. § (1) *Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.*²³

Szembetűnő, hogy a jogszabály immár azt mondja, hogy fiatalkorúnak a 12-18 év közötti korosztály tekinthető. Ezzel pedig kezd egyre egyértelműbbé válni a probléma. Tanulmányaim kezdete óta többször éreztem némi ellentmondást ezzel kapcsolatban és több alkalommal is előfordult, hogy nem tudtam miként használjam helyesen a gyermekkor és fiatalkor fogalmát. A törvényi rendelkezések és szakirodalom tanulmányozása során pedig rájöttem, hogy ez a hiba nem csak belőlem fakad, ugyanis a gyermekkor és fiatalkor Btk. fogalma egymással szemben éles ellentétet mutat. Kutatásom során pedig kíváncsi voltam arra, hogy vajon mások hogyan vélekednek erről.

2.1. Kutatás rövid ismertetése

Kvantitatív kutatás keretein belül kérdőív segítségével felmértem a közvetlen és közvetett környezetem véleményét. Hiszen érdekes elgondolkodni azon, – szélsőséges példákkal élve – hogy vajon hogyan vélekednénk arról, hogyha egy hatodik osztályos 12. életévét betöltött fiatal verekszik az iskolában egy társával életveszélyt okozva ezzel, vagy egy 14 éves 9. osztályos tanuló teszi meg ugyanezt. Elnézőbbek lennének-e a tizenkét éves gyermekkel, mondván: „ő még fiatal, azt sem tudja mit tesz”? Így kérdőívem során többek között arra kerestem a választ, hogy a kitöltők vajon különbséget tesznek-e aközött, hogy egy 12 éves vagy egy 14 éves követi el az adott bűncselekményt. A kérdések megfogalmazása során tudatosan figyeltem arra, hogy ne derüljön ki a hatályos minimumkorhatár, ezzel elkerülve a kitöltők befolyásolását.

Első körben felmértem a válaszadók tudását az alsó korhatárral kapcsolatban. Ezt követően kissé provokatív kérdéseket tettem fel, melyből letudtam vonni a következtetéseket arra, hogy a válaszadók szerint indokolt volt-e a korhatár módosítása, avagy sem. Ezután a 12. életévét betöltött, de 14. életévét nem betöltött bűnelkövetőkkel kapcsolatban fogalmaztam meg kérdéseket. Szándékosan csak a Btk. 16. §-ában meghatározott bűncselekményekkel kapcsolatban tettem fel kérdéseket, hiszen a 14 év alattiak vonatkozásában másféle bűncselekmény nem releváns.

Ezt követően a 14. életévét betöltött, de 18. életévét nem betöltött fiatalkorúakra tértem rá, ahol szintén az előző részben tárgyalt bűncselekmények szerepeltek. Tehát a kérdések ugyanazok voltak, mint az előző blokkban, csak más életkorú elkövetőkkel. Erre azért volt szükség, hogy össze tudjam vetni a két esetkört. Végül pedig kikértem a véleményüket a releváns jogszabályban megfogalmazott feltételekkel kapcsolatban. A kérdőívet a 200. kitöltés elérésével zártam le, melyet elegendőnek találtam arra, hogy a tárgyalandó problémákat más személyek szemszögéből is megtudjam vizsgálni.

2.1.1. A rendszer felépítése

A fiatalkorúak fogalma értelemszerűen arra szolgál, hogy az ide tartozókat megkülönböztessék a felnőttkorúaktól. A fiatalkor kezdete a gyermekkor felső határát követő nap, míg a felnőttkorról a 18. év betöltését követő naptól beszélhetünk. A szabály látszólag egyértelműnek tűnik, azonban a gyakorlati alkalmazása mégsem az. A kérdésem pedig ennek megfelelően a következő: mi a gyermekkor felső határa, avagy mitől számít valaki fiatalkorúnak?

Ha visszatekintünk a 16. §-ra – mivel a Btk. a gyermekkort egy büntetőjogi felelősséget kizáró okként kezeli – kiolvashatjuk belőle, hogy a gyermekkorról a 14. év betöltésétől kezdődően már nem beszélhetünk, mert onnantól kezdve megszűnik a kizáró ok és fennáll a büntethetőség lehetősége. Ennek fényében elsőként arra asszociálhatunk, hogy fiatalkorról a 14-18 év közöttiek vonatkozásában beszélhetünk.

Most pedig vessünk egy pillantást a fiatalkorúakról szóló fejezetre, azon belül is az említett 105. §-ra: fiatalkorú az, aki tizenkettedik életévét betöltötte. Mivel az adott fejezet általános jelleggel határozza meg a fiatalkorúak definícióját, máris feltehetjük magunkban a kérdést: 12 évesen gyermek, fiatalkorú, avagy mindkettő voltam?

Szerencsére a válasz a joggyakorlatból – ha nem is mindig könnyen – kiolvasható.

A Kúria okfejtése alapján megállapítható, hogy fiatalkorúvá a tizennegyedik életév betöltésétől, de kivételes jelleggel a tizenkettedik életév betöltésétől válik a személy.²⁴ Így úgy gondolom, ha nem is a szó szoros értelmében, de mondhatjuk azt, hogy 12 évesen „mindkettő” voltunk.

Kérdőíves kutatásom erre a kérdéskörre is kitért. A megfelelő következtetések levonásához elsősorban felmértem a kitöltők tájékozottságát a büntethetőség alsó korhatárával kapcsolatban. A válaszlehetőségek a

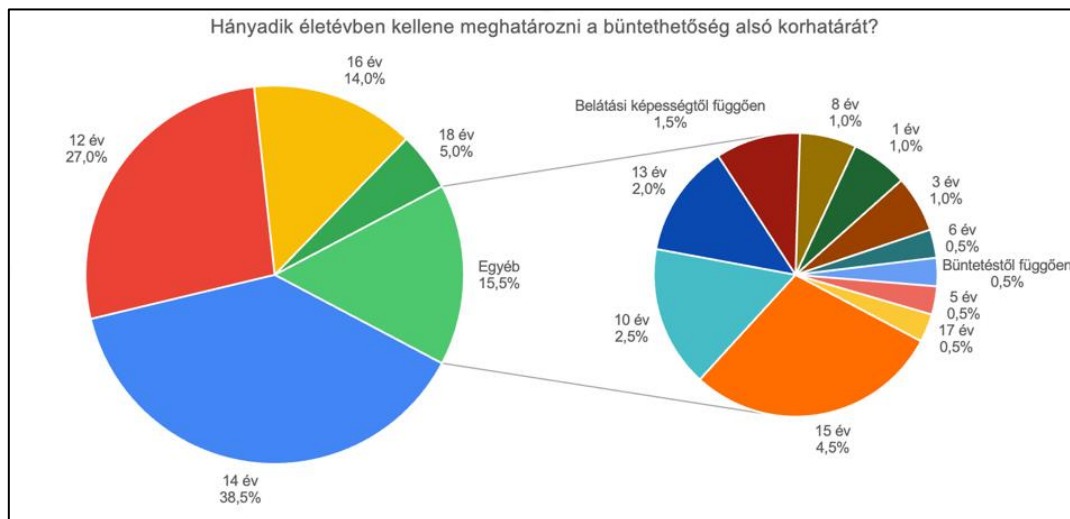
²³ 2012. évi C. törvény 105. § (1) bekezdés.

²⁴ 4. BK vélemény.

magyar büntetőjog történelméhez igazodva 12, 14 és 16 évek voltak. A magyar társadalom jogismeretét elemző kutatások szerint a jogi témák általános ismerete igencsak szegényes, azonban a büntetőjoggal kapcsolatban a legmagasabb.²⁵ Éppen ezért előzetesen nem tudtam milyen eredményre számítsak.

A 200 kitöltőből 37 ember tette le voksát a 16 év, 132 ember a 14 év mellett, és mindössze 31 ember szavazott a helyes válaszra, ami a 12 év.

Ezt követően pedig kikértem az álláspontjukat arról, hogy szerintük hányadik életévben kellene meghatározni az alsó korhatárt, melyet célszerűbbnek találok diagramon szemléltetni:

1. sz. diagram²⁶

Könnyen leolvashatjuk, hogy a kitöltők legnagyobb része a büntethetőség alsó korhatárát az előző törvénykönyvünknek megfelelően 14 évben határozná meg. A jelenlegi 12 év pedig mindössze 22 szavazattal maradt le. Láthatjuk azonban, hogy a válaszok bőven tartalmaznak ezektől eltérő opciókat is.

Akik ezeknél magasabb életkort határoztak meg, azt feltételeztem, hogy előnyben részesítik a fiatalkorúak nevelését és javítását a büntetőjogi eszközökkel szemben és a bűncselekményekhez (például emberölés) is enyhébb jogkövetkezményt párosítanak, mint azok, akik alacsonyabb korhatárt jelöltek meg. Kimutattam, hogy a válaszadók közül 52-en 12 évben határoznák meg az alsó korhatárt, amiből az emberöléshez 29-en büntetést, 18-an intézkedést, a többiek pedig csekély számban gyermekvédelmi eszközöket vagy semmilyen jogkövetkezményt nem párosítanak.

A válaszadók 38%-a, akik a 14 év mellett tették le a voksukat, már 41%-ban alkalmaznának büntetést, 29% intézkedést és a fennmaradó válaszok megoszlottak a gyermekvédelmi eszközök és a felelősségre vonás mellőzése között. Akik pedig 16 évhez (28 db) kötnék a büntethetőséget 12-en a büntetésben, 10-en az intézkedésben és 4-en a gyermekvédelemben látják a megoldást. Ketten pedig következmények nélkül hagynák az esetet. Így az állításom, miszerint minél magasabb alsó korhatárt határoztak meg, annál enyhébb jogkövetkezményt párosítottak a releváns bűncselekményhez, igaz.²⁷

A kérdőívemben továbbá megkérdeztem, hogy egyetértenek-e azzal, hogy csak meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén lehet felelősségre vonni a 12-14 éves korosztályt. Itt 61%-uk értett egyet a jelenleg hatályos törvényszöveggel.

Végül megkérdeztem, hogy egyetértenek-e azzal, hogy a belátási képesség meglétéhez kötik a felelősségre vonásukat. Ezzel 137 kitöltő (69%) értett egyet.

Ez alapján pedig azt a következtést tudtam levonni, hogyha alapul vesszük, hogy a korhatár 12 év, akkor a környezetem nagyrésze egyetért azzal, hogy csak meghatározott bűncselekmények esetén és belátási képesség meglétével lehet őket felelősségre vonni.

²⁵ BADÓ ATTILA: *Jogszociológiai előadások – Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat*, 2012, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 125.

²⁶ Excel táblázat, Munka 2.

²⁷ Excel táblázat, Munka 4.

2.1.2. A „kiválasztott” bűncselekmények

Ha a 16. §-ban tovább megyünk, akkor láthatjuk, hogy a vonatkozó rendelkezés taxatívén felsorolja, hogy mely esetekben tartozik büntetőjogi felelősséggel a 12. életévét betöltött fiatalok is. Fontos azonban kiemelni, hogy a büntetőség fennáll, de kizárólag csak intézkedés alkalmazható ellenük, végső soron a javítóintézeti nevelés, ami megfosztja a fiataloktól a személyi szabadságától. Természetesen a 14. életévét betöltött fiatalokkal szemben ez a lista tovább bővül a büntetésekkel és azokkal az intézkedésekkel, amik a 16. életévhez vannak kötve.²⁸

Az ide tartozó bűncselekmények vonatkozásában arra tudunk következtetni, hogy a jogalkotó a legsúlyosabbnak vett bűncselekmények esetében teszi megdönthetővé az életkorral kapcsolatos vélelmet. Ennek ellenére mégis felmerült bennem a kérdés, miszerint mitől lesznek ezek a legsúlyosabb bűncselekmények, avagy mitől lesznek csakis ezek a legsúlyosabbak? A miniszteri indoklásban az szerepel, hogy a fiatalok körében egyre elterjedtebb az erőszakos érdekvényesítés. Ennek megfelelően logikusnak találnám azt, ha minden erőszakot magába foglaló bűncselekményt ide sorolnának, azonban ez nem így van. Így a mélyebb vizsgálódás előtt két lehetőséget feltételeztem. Az egyik az volt, hogy a 12-13 évesek között az összes elkövetett bűncselekmény száma drasztikus növekedést mutat. Ezzel azonban az a gond, hogy továbbra sem lenne egyértelmű, hogy miért szelektáltak a bűncselekményfajták között. Így ebből következően második felvetésem az volt, hogy azokat az erőszakos bűncselekményeket választották ki, amelyeket a leggyakrabban követnek el ebben az életkorban.

A vizsgálathoz a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztályának tájékoztatóját hívtam segítségül, ami összefoglalja, hogy a gyermekorru elkövetők száma hogyan oszlik meg bűncselekménycsoportok szerint. Fontos, hogy a kiadvány még a korábbi Btk. rendszere alapján rendelkezésre álló statisztikai adatokról rendelkezik, hogy választ kapjunk az előbbi kérdéseimre.

Bűncselekmények	Gyermekorru elkövetők száma és megoszlása									
	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Gyermekorru elkövető összesen	3 433	100,00	2 573	100,00	2 607	100,00	2 714	100,00	2 604	100,00
Ebből:										
A személy elleni bűncselekmények	278	8,10	294	11,43	314	12,04	347	12,79	356	13,67
Ebből: – Szándékos emberölés	2	0,06	0	0,00	1	0,04	0	0,00	3	0,12
– Szándékos testi sértés	179	5,21	212	8,24	218	8,36	230	8,47	244	9,37
Közlekedési bűncselekmények	117	3,41	90	3,50	60	2,30	81	2,98	42	1,61
A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	70	2,04	40	1,55	37	1,42	61	2,25	46	1,77
Ebből: – Erőszakos közöszülés	11	0,32	7	0,27	3	0,12	10	0,37	5	0,19
A közrend elleni bűncselekmények	467	13,60	375	14,57	442	16,95	516	19,01	557	21,39
Ebből: – Garázdaság	374	10,89	297	11,54	336	12,89	449	16,54	437	16,78
– Visszaélés kábítószerrel	11	0,32	4	0,16	16	0,61	10	0,37	13	0,50
Vagyon elleni bűncselekmények	2 452	71,42	1 739	67,59	1 726	66,21	1 661	61,20	1 552	59,60
Ebből: – Lopás	1 452	42,30	997	38,75	1 053	40,39	966	35,59	932	35,79
– Betöréses lopás	373	10,87	241	9,37	245	9,40	237	8,73	221	8,49
– Rablás	193	5,62	140	5,44	124	4,76	102	3,76	95	3,65
Egyéb bűncselekmények	49	1,43	35	1,36	28	1,07	48	1,77	51	1,96

1. sz. táblázat²⁹

Láthatjuk, hogy 2008-ban az összelkövetők száma kevesebb volt, mint 2012-ben.

Mivel a gyermekorru elkövetők száma sokkal inkább csökkent, mint nőtt az évek során, így már most megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó biztosan nem a 12-14 évesek között megnövekedett bűnözések miatt változtatta meg a korhatárt.³⁰

²⁸ BELOVICS: *i.m.* 646.

²⁹ MAGYARORSZÁG ÜGYÉSZSÉGE: *Tájékoztató a gyermekorruak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről*, 2013, Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, Budapest, 12.

³⁰ DOMOKOS ANDREA: *Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma*, in BÁNDI Gyula (főszerk.): *A környezeti értékek védelmének lehetséges szintjei. A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, 2017, Pázmány Press, Budapest, 40.

A miniszteri indoklás a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekmények és egyes súlyos bűncselekményről szól. Egyetértek abban, hogy a felsorolt bűncselekmények nagyrésze valóban a nagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények sorát erősíti. Azonban az a felvetésem, miszerint a leggyakrabban elkövetett ilyen jellegű bűncselekmények esetében szállították le a korhatárt, nem helytálló. Az ügyészség adatai szerint az emberölés 2008 és 2012 között 0, 1, 2 és 3-szor fordult elő. Ellenben például az erőszakos közöszlással, aminek a száma szintén nem magas, de magasabb. A felsorolásban mégsem szerepel. A szándékos testi sértés vonatkozásában már indokolt lehetne a leszállítás. 2012-ben a 244 esetből 61 eset volt súlyos testi sértés, de ennek csak töredéke tartozott a halált vagy életveszélyt okozó kategóriába.³¹ Az évi 100 elkövetett rablás esetében viszont a számok alapján már valóban indokoltnak találom a módosítást.³² A többi bűncselekmény, mint például a terrorcselekmény, efféle magyarázatot nem foglalhat magába, ugyanis száma nulla. Tehát, ha a cél a megelőzés, logikátlanak találom a rendszert, miszerint „válogat” a bűncselekmények között és még így sem a leggyakoribbakra esik a választás.

Az új Btk. hatálybalépését követően fontos megnézni, hogy a statisztikai adatok alapján megvalósult-e a kriminálpolitikai cél, azaz a megelőzés és a visszatartás, melyhez a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztályát hívtam segítségül.³³

	2014	2015	2016	2017	2018
Össz. 0-13 éves	1488	1375	1662	1409	873
Ebből 12-13 éves	17	27	24	25	12
Emberölés	0	0	0	0	0
Erős felind. <u>elköv.</u> emberölés	0	0	0	0	0
Testi sértés (minősített)	0	0	0	2	1
Hivatalos sz. elleni erőszak	2	3	0	2	1
Közfeladatot ellátó sz. elleni	16	12	18	17	12
Támogatóik elleni	0	0	0	0	0
Rablás	17	27	24	21	7
Kifosztás	0	0	0	2	4
Terrorcselekmény	0	0	0	0	0

2. sz. táblázat³⁴

Ebből a táblázatból már könnyedén kiolvashatjuk, hogy az összes gyermekkorú elkövetőből hány elkövetett bűncselekmény tartozik a 12-13 éves korosztályhoz. A számok pedig rendkívül alacsonyak. Például testi sértés 2014-ben 228 darab volt, de kerekén 0 olyan eset történt, amit 12-14 évesek a felsorolásban szereplő minősített esetnek megfelelően követtek el.

³¹ Új Btk: 12 évre szállították le a büntethetőségi korhatárt (Elérhető: www.youtube.com/watch?v=v0l2dI1Lj0, letöltve: 2022.09.09.)

³² Uo.

³³ BÜNYÜGYI STATISZTIKAI RENDSZER: *Elkövetők, bűnelkövetők száma a terhelt lakóhelye szerint*, 2018, Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, Budapest.

³⁴ Uo.

Év	Esetszámok
2011	2711
2012	2604
2013	2197
2014	1488

3. sz. táblázat³⁵

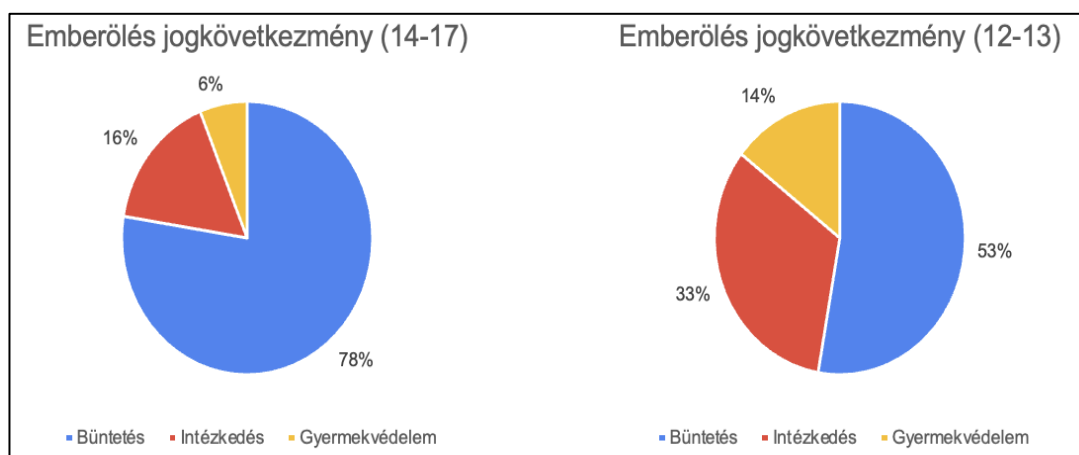
A bűnelkövetések száma azonban nem csak a releváns bűncselekmények vonatkozásában csökkent és nem csak a 12-13 évesek között, így összességében az új Btk. a szigorításokkal a fiatalok egészét illetően pozitív eredményt ért el. Az imént tárgyalt fő kérdés, hogy miért pont ezek a bűncselekmények, azonban továbbra sem került megválaszolásra. Répássy Róbert igazságügyért felelős államtitkárral és Gulyás Gergely országgyűlési képviselővel készült interjúból az derült ki, hogy bár csak évi pár gyermeket érint a módosítás, mégis indokolt az ezzel szembeni fellépés. Hiszen, ha belegondolunk, több olyan bűncselekménykategória is van a Btk.-ban, amit aligha követnek el, de mégis büntetendő (mint például az említett terrorcselekmény).³⁶

Látszik, hogy a törvényben meghatározott bűncselekményekkel kapcsolatos kérdéskör rendkívül komplex terület, melyet kérdőíves kutatásomban is figyelembe vettem.

A kérdésekben arra kerestem a választ, hogy a meghatározott bűncselekményekről miként vélekednek a kitöltők és tesznek-e közöttük különbségeket. Mivel a 16. § taxatív felsorolja a felelősségre vonást megalapozó bűncselekményeket, így kizárólag ezekkel foglalkoztam.

Előzetes felvetésem az volt, hogy a 12 évesekkel minimális szinten elnézőbbek lesznek, mint a 14 év felettekkel. Illetve azt is feltételeztem, hogy a kisebb tárgyi súlyúnak ítélt bűncselekmények esetéhez – mint például a testi sértés – enyhébb jogkövetkezményt fognak párosítani, mint egy súlyosabbnak hangzó emberöléshez.

Első körben azt néztem meg, hogy a fiatalabbakkal elnézőbbek-e a kitöltők, mint az idősebbekkel. Ezt egy klasszikus példával élve, az emberölés eredményeivel szemléltettem:

2. sz. diagram³⁷

A kitöltések száma mindegyik esetben 200 darab és egyértelműen látszik, hogy a 12-13 évesekkel sokkal elnézőbbek voltak a kitöltők, mint a 14-17 évesekkel.

14 év felettek esetében sokkal nagyobb számban párosítottak az emberöléshez büntetést, illetve a gyermekvédelmi eszközök alkalmazása nagyobb számban jelenik meg a fiatalabb korosztálynál.

³⁵ MAGYARORSZÁG ÜGYÉSZSÉGE és BÜNÜGYI STATISZTIKAI RENDSZER összevetés.

³⁶ Új Btk: 12 évre szállították le a büntethetőségi korhatárt (Elérhető: www.youtube.com/watch?v=v0I2dI1Lj0, letöltve: 2022.09.09.)

³⁷ Excel táblázat, Munka 5.

Ezt követően megvizsgáltam, hogy egy kisebb tárgyi súlyú bűncselekményhez mennyivel párosítanak enyhébb jogkövetkezményt.

Példával szemléltetve a 12 évesek vonatkozásában 53%-uk és a 14 év felettieknél 78%-uk büntetést adna az emberölésért. A testi sértés esetében pedig ez az arány a 12 éveseknél 50%-ban intézkedés, és a 14 éveseknél mindössze 52%-ban büntetés.³⁸

Így a felvetésem, miszerint a súlyosabbnak tekinthető bűncselekményekhez súlyosabb jogkövetkezményt párosítanak majd a kitöltők, szintén beigazolódott.

2.1.3. A belátási képesség

A büntetőjogi felelősség feltételei a beszámíthatóság, a felelősség és a bűnösség. A 12-14. év közötti elkövetőknél pedig ezt a felsorolást a belátási képesség egészíti ki.

A jogalkalmazók azonban törvényi meghatározás nélkül kerültek abba a helyzetbe, hogy vizsgálják az eljárás során a belátási képességet és lefolytassák a rá vonatkozó bizonyítást. Így a fő kérdés az, hogy mit ért pontosan a jogalkotó a belátási képesség alatt?³⁹

A büntetőjogi belátási képességet fontos elhatárolni a polgári jogi belátási képességtől és a büntetőjogi beszámítási képességtől.

A Polgári Törvénykönyv a 14. életévet be nem töltött személyt cselekvőképtelennek tekinti⁴⁰, így a jogalkotó okszerűen vélelmezi, hogy a gyermeknek ekkor még nem alakult ki az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége, így a polgári jog a 14. év alattiak esetében a belátási képesség hiányát tényként kezeli. A beszámítási képességgel kapcsolatban pedig elmondhatjuk, hogy a Btk. ezt sem definiálja, hanem csak annak hiányát írja le. A jogtudomány a beszámíthatóságot a testi, lelki, pszichikai állapottal kapcsolja össze, amelynél fogva a cselekvő ember képes felismerni cselekménye társadalmi és erkölcsi megítélését és ennek a felismerésnek megfelelően tud cselekedni.⁴¹ Éppen ezért az elmeműködés bizonyos szintjének hiánya miatt a Btk. az alannyá válást kizáró tényezők között említi a gyermekkort is.⁴²

A két fogalom több mindenben is hasonlóságot mutat, azonban lényegi különbség, hogy a beszámítási képesség általános jelleggel, valamennyi bűncselekmény vonatkozásában merülhet fel, míg a belátási képesség kizárólag csak a 16. §-szal összefüggésben.⁴³

Mivel nincs pontosan meghatározott definíció az esetre, a hiányok pótlása a gyakorlatra maradt és marad, mely egy rendkívül komplex területet ölel fel. Nemcsak a fiatalok szellemi és erkölcsi érettségi szintjét, hanem az önkontrollját is egyszerre elemzi.⁴⁴ Ebből pedig láthatjuk, hogy ennek a kategóriának a bevezetése lehetővé teszi a büntetőjogi felelősségre vonás alóli mentesülést a normál elmeműködés mellett.⁴⁵

De kinek a feladata a belátási képesség meglétéről vagy éppen hiányáról dönteni? Szükséges-e ehhez szakértő kirendelése?

Az egységes ügyészi gyakorlat kialakítása céljából született meg a Legfőbb Ügyészség iránymutatása.⁴⁶ A belátási képességről a szakértői vélemény és a rendelkezésre álló valamennyi adat együttes értékelésével lehet állást foglalni.⁴⁷ Ha pedig a terhelnél megállapították, hogy beszámítható, csak azután kerülhet sor a belátási képesség véleményezésére. De fontos, hogy a szakvélemény és az eljárás egyéb adatai alapján a bíróság feladata az, hogy állást foglaljon és tényként megállapítsa, hogy a terhelt rendelkezett-e a bűncselekmény elkövetésekor belátási képességgel.⁴⁸

A régi Btk. és a 2012. évi Btk. korhatármeghatározásának miniszteri indoklása erősen kapcsolódik az erkölcsi-szellemi fejlettségi szinthez. Kérdőívem során pedig kitértem ezekre is.

³⁸ Excel táblázat, Munka 6.

³⁹ GÁSPÁR SZILVIA: *Dilemmák a büntetőjogi belátási képesség fogalma körül*, 2017, Jogi Fórum, Kecskemét, 3.

⁴⁰ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 2:13. § alapján.

⁴¹ KENESE ATTILA: *A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – a belátási képesség*, Magyar Bírói Egyesület, Budapest, 3.

⁴² KENESE: *i.m.* 3.

⁴³ GÁSPÁR: *i.m.* 4-5.

⁴⁴ KENESE: *i.m.* 4-5.

⁴⁵ GÁSPÁR: *i.m.* 19.

⁴⁶ 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok terhelt büntetőjogi belátási képességének a megítéléséről.

⁴⁷ 31/2008. (XII. 30.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről 19/A. §.

⁴⁸ 31/2008. IRM rendelet 19/A. §.

Első körben arra kérdeztem rá, hogy a kitöltők a régi Btk. miniszteri indoklását⁴⁹, vagy az új Btk. indoklását tartják helyesnek.⁵⁰ Ezeknek aránya közel megegyező volt, körülbelül fele-fele arányban értettek egyet velük. Továbbá a válaszadók 50%-a gondolta úgy, hogy a világ folyamatos gyorsulása és változása a fiatalok hamarabb bekövetkező függetlenségét eredményezi, illetve a kitöltők szinte 100%-a szerint a szellemi és a biológiai érés nem azonos időben következik be.

2.1.4. Az *ultima ratio*

Ahhoz, hogy megérthessük egy jogág működését, elengedhetetlen megvizsgálni annak specifikus alapelveit. A büntetőjogban ezek közé tartozik az elkövetkezendőkben vizsgálandó *ultima ratio*.⁵¹

A büntetőjog *ultima ratio* jellegét két oldalról közelíthetjük meg. Egyrészt a büntetőjogon belül a többi eszközhöz viszonyítva, azaz két vagy több eszköz közül mindig az enyhébb alkalmazandó. Ugyanez igaz a többi jogággal való viszonyára is, ahol mindössze „végső eszközként” szolgálhat a büntetőjog alkalmazása.⁵²

Az utóbbi években több kritika is érte a rendszert, amik közül Naucke álláspontját emelném ki. Szerinte a büntetés *ultima ratio*ként két szélsőség között ingázik. Egyrészt a büntetőjog *ultima ratio* helyett *sola ratio*vá, azaz szabályszerűséggé változhat, másrészt pedig előfordulhat, hogy csak teoretikus jelentősége lesz, hiszen a szociális segítség feleslegessé teszi a funkcióját.

Mindennek tudatában felmerült bennem a kérdés, hogy ez a jelenség vajon megfigyelhető-e a korhatár leszállításával kapcsolatban is. Első ránézésre igen, hiszen a korhatár leszállítása előtt más jogterület (például a gyermek és ifjúságvédelem rendszere) által kínált reakció-lehetőségek közül választott a rendszer⁵³, ezzel engedve az *ultima ratio* jellegének.

Viszont, ha tovább gondoljuk a kialakult helyzetet, két nagyon fontos pontról nem szabad megfeledkeznünk. Ez pedig a belátási képesség meglétének feltétele és az alkalmazható jogkövetkezmény, amely csak intézkedés lehet. A büntetőjog azért alkot szankciós zárkövet, mert ebben a jogágban lehettek fel a súlyosabb jogkövetkezmények, mint például a szabadságvesztés. Azonban a jogkövetkezmények között is különböző kategóriákat állít fel a Btk. és megkülönbözteti a büntetéseket az intézkedésektől. Így mondhatni a 12. életévet betöltött, de 14. életévet még nem betöltött fiatalkorúakkal szemben a törvény lehetőséget ad a legenyhébb szankció kiszabására, ezzel bizonyos szintig eleget téve az *ultima ratio* követelményének. Továbbá nem szabad megfeledkeznünk a belátási képesség vizsgálatáról sem, ami valóban szűk körre korlátozza a felelősségre vonható 14. év alattiak körét. Ha pedig a felsorolt bűncselekményeket elkövetett gyermekek tisztában voltak cselekményük súlyával, állásfoglalásom szerint az *ultima ratio* ilyen mértékű csorbitása a közjó érdekét szolgálja. Hiszen más, nem büntetőjogi eszközök közül választunk akkor, ha a kiszabott feltételek nem érvényesülnek.⁵⁴

Kutatásom során az *ultima ratio*-val kapcsolatban direkt módon egy kérdést fogalmaztam meg, miszerint a kitöltő hallott-e már róla. A 200 kitöltő körülbelül fele igen, azonban nem befolyásolta őket a büntetőjog *ultima ratio* jellege sem a jogkövetkezmény sem pedig az életkor kiválasztásában. Így levonható az a következtetés, hogy az *ultima ratio* elvét csak iránymutatásnak tekintik a kitöltők is.⁵⁵

3. JAVASLATOK

A téma tanulmányozása és a kérdőíves kutatás során több vélemény, illetve javaslat is megfogalmazódott bennem.

Elsősorban a büntethetőségi korhatárok indoklásáról szeretnék szólni. Kérdőíves kutatásom során a 200 kitöltő nagyobb arányban értett egyet a korábbi törvénykönyvünkben foglaltak indoklásával, mint a maival. Mivel mindkét indoklás elsősorban a fiatalok szellemi és biológiai éréseire reagál, első sorban én is innen közelítem

⁴⁹ Az alsó korhatár azért 14 év, mert ekkor fejezik be az általános iskolai tanulmányaikat és érik el a megfelelő testi és szellemi fejlettségi szintet.

⁵⁰ Azért 12 év az alsó korhatár, mert a világ folyamatos gyorsulásával a biológiai érés is 2 évvel hamarabb következik be.

⁵¹ A büntetőjog alapelvei (Elérhető: buntetojog.info/mi-a-buntetojog/a-buntetojog-alapelvei/, letöltve: 2022.09.20.)

⁵² AMBERG Erzsébet: *A büntetőjogi felelősség helye és ultima ratio szerepe a felelősségi alakzatok rendszerében*, 2020, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs, 154-158.

⁵³ KENESE: *im.* 7.

⁵⁴ 1997. évi XXXI. törvény és 2012. évi C. törvény alapján.

⁵⁵ Excel táblázat, Munka 3.

meg a témát. Ahhoz, hogy tisztában legyünk a fiatalok életkor adta testi és lelki változásaival, számos tény és körülményt figyelembe kell vennünk. Nem elég csak az érintett korosztály bizonyos tulajdonságait vizsgálni, hanem az egész lényüket és az őket körülvevő társadalmat, környezetet, országbéli viszonyokat is figyelembe kell venni. A kérdés pedig az, hogy bár tény, hogy a biológiai fejlődés valóban gyorsabb ütemben halad, de ez hatással van-e a szellemi fejlettségre? A kutatások szerint láthattuk, hogy nem. A biológiai érés felgyorsulása a társadalmi érés kitolódásával jár együtt. Ezért elsősorban az iskolázottság kitolódása, a megváltozott munkaerőpiaci viszonyok és párkapcsolatok átalakulása a felelős.⁵⁶ Így a mérleg egyik oldalán az áll, hogy a biológiai érés 2 évvel hamarabb következik be, a mérleg másik oldalán pedig az áll, hogy a társadalmi érés 5-10 évvel később következik be. Ha pedig ennek a két tényezőnek a metszetét vesszük alapul a korhatárt nem lesz állítani, hanem sokkal inkább felemelni kellett volna. Így a jelenlegi miniszteri indoklás első felét nem tartom helytállóknak.

Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy a 12-14 éves korosztály esetében vizsgálni kell a cselekményei következményének felismeréséhez szükséges belátási képességet. Azt azonban nem tartom helyesnek, hogy ezt csak a 12-14 évesek esetében írják elő. A belátási képesség vizsgálatát felemelném legalább a 16. életévig, amit a társadalmi érés kitolódásával is tudok magyarázni. Azt azonban hibás feltételezni, hogy egy 14 éves biztosan tisztában van tettének következményeivel úgy, hogy közben egy 13 évesnek megadjuk arra a lehetőséget, hogy bizonyítsa, hogy nincs vele tisztában.

A következő kérdésem pedig az, hogyha a belátási képesség vizsgálat tárgyát képezi, mi értelme különbséget tenni egyes bűncselekmények között a felelősségre vonás szempontjából? Ha az elkövető rendelkezett belátási képességgel a rablás elkövetése során, az a lopás elkövetésénél is rendelkezik vele. A Btk. így is minden bűncselekményhez külön rendel jogkövetkezményt, melynek mértéke azok súlyosságához igazodik. Fiatalkorúak esetében pedig ezek a szankciók még enyhébbek.

Megvizsgáltuk, hogy a jogalkotó nem csak azoknak a bűncselekményeknek a vonatkozásában szállította le a korhatárt, amelyek egyre nagyobb számban vannak jelen a fiatalok körében. Így az én javaslatom az lenne, hogyha megtartjuk a 12 éves korhatárt, akkor minden bűncselekmény esetében főszabály szerint kellene ennek érvényesülnie. Ebből pedig az is következik, hogy a belátási képesség feltételét sem csak a 12-14 évesek vonatkozásában kellene alkalmazni. Ha tovább megyek ezen a gondolatmeneten és elvonatkoztatunk attól, hogy nem minden bűncselekmény esetében büntethetőek a tizenkét és tizenhárom évesek, elérkezünk oda, hogy egyáltalán helyes-e, hogy ők büntethetőek.

Répassy Róbert igazságügyért felelős államtitkár nyilatkozta azt, hogy bár csekély számban vannak jelen az érintett bűnelkövetők, mégis indokolt a felelősségre vonásuk, hiszen a Btk.-ban számos olyan bűncselekménytípus van, amiket még ennél is ritkábban követnek el akár felnőttek, mégsem bírálják azok létét. Vegyük alapul a már említett terrorcselekményt, aminek elkövetési száma rendkívül alacsony, hiszen 5 év alatt átlagosan mindössze kétszer követik el, mégis büntetendő. A 12-13 évesek esetében pedig a szóban forgó bűncselekmények, mint például az emberölés ennél gyakoribb.

A gyermekkorról szóló 16. §-nak így a következőképp kellene szólnia:

„Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét nem töltötte be.”

A 105. § pedig úgy szólna, hogy:

„(1) Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.”

„(2) E törvény rendelkezései a fiatalkorúakra akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetéskor rendelkeztek a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”

Ezzel pedig máris orvosolnánk a Btk. felépítéséből fakadó ellentmondásokat.

De miért a 12. életévet határoznám meg a 14-gyel szemben? A kulcs a belátási képesség vizsgálata és annak egyre részletesebb és részletesebb kimunkálása. Aki rendelkezik ezen képességgel és ennek ellenére már korai életszakaszában is élet elleni bűncselekményeket követ el, jogosan feltételezhető, hogy a megfelelő eszközök

⁵⁶ KENESE: i.m. 4.

igénybevétele nélkül később is megteszi. Helytállónak találok, hogy az ő esetükben már nem elég csak a nevelés. A megfelelő eszközök alatt nem csak a büntetőjogot értem, hanem a gyermekvédelmet is. A két terület eszközeinek ötvözetét. A kis esetszámok így vélekedésem szerint nem indokolják azt, hogy ne legyen 12 év a korhatár. A kis esetszámok azt indokolják, hogy ne csak meghatározott bűncselekmények esetében legyen 12 év a korhatár. Ha általános jelleggel valamennyi bűncselekmény esetén egységes korhatár lenne megállapítva, az esetszámok máris növekedésnek indulnának, ami még inkább megalapozná a leszállítást. Így én a módosítást indokoltan találok, de annak módját helytelennek.

A megoldás pedig egy fiatalkorúak számára létrehozott külön törvénykönyv lehetne. Ebben részletesen lehetne szabályozni, hogy mit értünk a belátási képesség alatt, hogy egyes bűncselekményekért milyen jogkövetkezmény járhat, hogy mely bűncselekmények vonatkozásában van arra lehetőség, hogy a gyermekvédelmet hívjuk elsősorban segítségül. Rendelkezhetne a szükséges szakemberekről, a képzéseikről, vagy akár egy külön bíróság felállításáról.⁵⁷ Továbbá részletes szabályozást alakíthatna ki a jogkövetkezményeket illetően. Tekintettel lehetne az elkövető életkorára, életviszonyaira, az elkövetett bűncselekmény súlyára, és arra, hogy továbbra is fennáll-e a társadalomra veszélyessége.

A szomszédos Ausztriától, vagy akár Németországtól és Svájctól meríthetnénk ötletet a fiatalkorúak büntetőjogának szabályozására. Ezek az országok egy kódexbe foglalják a fiatalkorúakkal és gyermekkorúakkal kapcsolatos rendelkezéseket. Az anyagi büntetőjogi, eljárásjogi és végrehajtási szabályokat, a családjogi és gyermekvédelmi rendelkezéseket.⁵⁸ Ezt a gyakorlatot helyesnek találok, hiszen ahhoz, hogy kellőképp tudjuk alkalmazni a fiatalkorúak büntetőjogát, elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk más jogágak módszereivel. Ehhez viszont erősen szükség lenne a jogi fogalmak koherenciájára és az összhang megteremtésére a nemzetközi szabályokkal is.

Bár a fiatalkorúak büntetőjogának következő állomásáig hosszú még az út, bízom benne, hogy a kor jogalkotói is felismerik a rendszer hibáit és hiányosságait. Ameddig azonban a jelenlegi szabályozásnál maradunk és nem történik tartalmi módosítás, addig célszerű lenne legalább a törvényszöveg megfogalmazását módosítani az ellentmondások kiküszöböléséhez. Ennek megfelelően a Btk. 105. §-a, amely általános jelleggel jelenti ki, hogy a 12. életév betöltésétől beszélhetünk fiatalkorról, a következőre módosulhatna:

„Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor – a 16. §-ban foglalt kivételekkel – a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizenhét éves korig nem.”

ÖSSZEGRÖZÉS

Fő célom a büntethetőségi korhatár módosításával kapcsolatos anyagi jogi kérdések ismertetése és azok vizsgálata volt. Bár a korhatár megváltoztatása 10 évvel ezelőtt történt, úgy gondolom, hogy a téma aktualitása sohasem vész el, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a mai napig számos kérdés megoldatlan maradt. Hiszen az, hogy mikortól és milyen módon vonható valaki büntetőjogilag felelősségre, mindannyiunk életére kihatással van.

A szakirodalom és a jogszabályok részletes vizsgálata során számos problémát és ellentmondást véltem felfedezni a büntethetőség alsó korhatárával kapcsolatban, így ezeknek a vizsgálatát helyeztem előtérbe. Arra kerestem a választ, hogy indokolt, illetve szükséges volt-e a módosítás. Ezzel kapcsolatban eleinte arra a következtetésre jutottam, hogy a kis esetszámok miatt nem volt indokolt a módosítás, hiszen azok csökkentése szinte lehetetlen. Azonban a kérdés további tanulmányozása során megállapítottam, hogy a büntetőjog egyik céljaként kitűzött megelőzést valóban nagymértékben szolgálja a korhatár leszállítása, hiszen az alacsony esetszámok az évek során még tovább csökkentek. De természetesen az esetszámok redukálódása nem csak a módosítás terméke, hanem számos makrogazdasági és demográfiai tényezőnek is köszönhető. Vizsgálódásom során megállapítottam, hogy a módosítás további revíziójára lenne szükség egy még igazságosabb, ellentmondásoktól mentes rendszer kialakításához. Így válaszolva a kérdésre, a módosítás szükséges és indokolt volt, azonban annak módja hagy némi kifogásolni valót. Ha a cél a bűnmegelőzés és annak visszaszorítása, értelmetlen különbséget tenni bűncselekmény és bűncselekmény között.

Azonban ahhoz, hogy a témát valóban a helyes oldalról közelítsük meg, a legfontosabb kérdés az, hogy miként kerülhet sor ezeknek a fiataloknak a felelősségre vonására és a jogszabályok miként érvényesülnek a

⁵⁷ NÉMETH ZSOLT: *Gyermekvédelem Magyarországon – a kriminológia nézőpontjából*, in SZOLLÁR Zsuzsanna (főszerk.): *A hatékonyabb, együttműködő gyermekvédelmi gyakorlatért és jelzőrendszer kialakításáért*, 2008, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nagykovácsi.

⁵⁸ GYURKÓ SZILVIA: „Szobafogság, avagy a szabadságvesztéssel járó szankciók helye és szerepe a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásban” in *Belügyi Szemle*, 2011/3/59. szám, 83.

gyakorlatban. Viszont ahhoz, hogy erre választ kaphassunk, úgy gondolom, hogy feltétlenül fontos volt anyagi jogi szempontból is pontot tenni a kérdések végére.

FORRÁSJEGYZÉK

Szakirodalom:

- [1] AMBERG Erzsébet: *A büntetőjogi felelősség helye és ultima ratio szerepe a felelősségi alakzatok rendszerében*, 2020, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs.
- [2] BADÓ ATTILA: *Jogszociológiai előadások – Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat*, 2012, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- [3] BELOVICS ERVIN: *Büntetőjog 1. – Általános Rész*, 2022, HVG-Orac, Budapest.
- [4] BŰNÜGYI STATISZTIKAI RENDSZER: *Elkövetők, bűnelkövetők száma a terhelt lakóhelye szerint*, 2018, Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, Budapest.
- [5] DOMOKOS ANDREA: *Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma*, in BÁNDI Gyula (főszerk.): *A környezeti értékek védelmének lehetséges szintjei. A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, 2017, Pázmány Press, Budapest.
- [6] GÁSPÁR SZILVIA: *Dilemmák a büntetőjogi belátási képesség fogalma körül*, 2017, Jogi Fórum, Kecskemét.
- [7] GYURKÓ SZILVIA: „Szobafogság, avagy a szabadságvesztéssel járó szankciók helye és szerepe a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásban” in *Belügyi Szemle*, 2011/3/59. szám.
- [8] KENESE ATTILA: *A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – a belátási képesség*, Magyar Bírói Egyesület, Budapest.
- [9] KIRÁLYVÖLGYI KRISZTIÁN: *A büntethetőségi korhatár szabályozásának fejlődése Magyarországon*, 2014, Jogi Fórum, Budapest.
- [10] MAGYARORSZÁG KORMÁNYA: *Az áldozatok, a becsületesek, a tulajdonukat jogosan védők oldalán az új Büntető Törvénykönyv*, 2012, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Sajtó Főosztály, Budapest.
- [11] MAGYARORSZÁG ÜGYÉSZSÉGE: *Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről*, 2013, Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, Budapest.
- [12] MEZEY BARNA: *Magyar jogtörténet*, 2007, Osiris, Budapest.
- [13] NÉMETH ZSOLT: *Gyermekvédelem Magyarországon – a kriminológia nézőpontjából*, in SZOLLÁR Zsuzsanna (főszerk.): *A hatékonyabb, együttműködő gyermekvédelmi gyakorlatért és jelzőrendszer kialakításáért*, 2008, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Nagykovácsi.

Jogforrások:

- [1] 1879. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
- [2] 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
- [3] 1913. évi VII. törvénycikk a fiatalkorúak
- [4] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [5] 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
- [6] 1978. évi VI. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- [7] 1951. évi XXXIV. törvényerejű rendelet
- [8] 1948. évi XLVIII. törvény
- [9] 1950. évi II. törvény
- [10] 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- [11] 31/2008. (XII. 30.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
- [12] 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- [13] 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizenegyedik életévét be nem töltött fiatalok terhelt büntetőjogi belátási képességének megítéléséről
- [14] 4. BK vélemény
- [15] [2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről](#)

Internetes források:

- [16] A büntetőjog alapelvei (Elérhető: buntetojog.info/mi-a-buntetojog/a-buntetojog-alapelvei/, letöltve: 2022.09.20.)

- [17] Blaha Lujza tériek a késelésről (Elérhető: index.hu/video/2008/01/12/blaha_lujza_teriek_a_keselesrol/, letöltve: 2022.09.03.)
- [18] Leszállított büntethetőségi korhatár. (Elérhető: www.inforabakoz.hu/hirek/olvas/leszallitott-buntethetosegi-korhatar-2012-05-05-070900, letöltve: 2022.09.03.)
- [19] Új Btk: 12 évre szállították le a büntethetőségi korhatárt (Elérhető: www.youtube.com/watch?v=v0l2dI1Lj0, letöltve: 2022.09.09.)

Mellékletek:

- [20] Kérdőív
- [21] Excel táblázat

TERRORISTA JELLEGŰ DELIKTUMOK-KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NUKLEÁRIS TERRORIZMUSRA ÉS ANNAK SZANKCIONÁLÁSÁRA A NEMZETKÖZI, VALAMINT A HAZAI JOGALKOTÁSBAN

Absztrakt

A terrorizmus napjainkban egy olyan globális méretű veszélyforrás, mely egyre növekvő fenyegetést jelent az alapvető jogokra, valamint a demokratikus társadalmakat működtető alapvető elvekre – mind Európa, mind pedig világszerte. Azt az álláspontot képviselem, hogy az elmúlt években, évtizedekben egyre gyakrabban előforduló, különféle országokban megvalósított terrorista jellegű deliktumok szükségszerűvé teszik a téma kutatását, annak feldolgozását. Kiemelendő fontosságúnak tartom a tárgyalandó deliktumokat, hiszen egyre inkább egyfajta, az egész világot veszélyeztető, globális társadalmi problémaként tartható számon, mely sajnos egyre kiszámíthatatlanabb módon szedi áldozatait. Annak ellenére, hogy a 2001. évi tragikus eseményeket követően elindult egy olyan, az egész világ összefogását igénylő kezdeményezés, mely az ilyen és ehhez hasonló cselekmények megelőzését, egy olyan védelmi mechanizmus kialakítását célozta, mely által nem történhet a közeli jövőben ehhez hasonló tragikus esemény, sajnos egészen a mai napig rengeteg hiányosság tapasztalható a terrorista jellegű cselekmények szankcionálásának, valamint megelőzésének vonatkozásában.

Kulcsszavak: büntetőjog, nemzetközi jog, terrorizmus, nukleáris terrorizmus, PNR Irányelv

1. A FOGALOMALKOTÁS NEHÉZSÉGEI

2001. szeptember 11. nemzetközi tragédia, a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető deliktum volt. A bekövetkezett tragédiát az Egyesült Államokkal való nemzetközi szolidaritás széles körű, talán példa nélküli kifejeződése követte. Az államok és az egyes nemzetközi intézmények elkötelezték magukat amellyel, hogy hatékonyabban együttműködnek a terrorizmus elleni küzdelemben, tekintettel arra, hogy ezen cselekmények egy nemzetközi, globális együttműködést kívánnak.¹

Ezen összefogás hatékonyságát ugyanakkor egészen a mai napig sajnos hátráltatja az a tény, hogy a terrorizmus tekintetében jelenleg egy átfogó definícióról nem beszélhetünk.

A nemzetközi politika és jog képviselőinek általános véleménye, hogy kevés olyan szó létezik, mely „ilyen mértékben pontatlan, szubjektív és politikai viták tárgya, mint a terrorizmus.”²

A 'terror', mint kifejezés a latin nyelvből származtatható, melynek eredeti jelentése ijedtség, félelem, rémület volt. A terror szó modern jelentése a francia forradalomból eredeztethető, a jakobinus rémuralmat fémjelző „la terreur” -ből ered.³ Ugyanakkor véleményem szerint napjainkban, ha ezt a szót halljuk leginkább a borzalom, veszély, erőszak és a fenyegetettség érzetét sugallja, szorongást vált ki a társadalomban.

A terrorizmus pontos fogalommeghatározását nehezíti az a tény, miszerint minden egyes terrorcselekmény által elérni kívánt eredményt, célt, valamint elkövetési módszereket vizsgálva nagy eltérések tapasztalhatók.

A fogalomalkotás tárgyalásával összefüggésben az Európa Tanács 1426/1999. számú ajánlását⁴ tartom kiemelőnek. Ezen dokumentum meghatározása alapján „terrorista cselekmény alatt az egyének vagy

¹ DUFFY, Helen: The 'War on Terror' and the Framework of International Law. Cambridge University Press, New York, 2005. 443. o.

A témában lásd bővebben: GIEBLER, Ferid: Was ist Terrorismus? Annäherung an eine Definition der Internationale Terrorismus auf dem Weg zu einem Globalen Sicherheitsproblem. GRIN Verlag GmbH, 2009. 12-16.o.

² GYÜRŰ Attila, i.m. 2017. 1. o.

³ KANCSAL Kitti: Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban, 2013. Elérhető: <https://ujbtk.hu/dr-kancsal-kitti-terrorizmus-egykor-es-ma-avagy-a-buntetojog-eszkozei-a-terrorizmus-elleni-harcban/>. (Letöltés dátuma: 2022. április 14.)

⁴ Recommendation 1426 (1999.), European Democracies Facing up to Terrorism (23 September 1999), para 5.

csoportok által elkövetett olyan vétségeket érti, amelyek az erőszak eszközához nyúlnak vagy erőszakkal fenyegetnek egy állam, annak intézményei vagy lakosságával szemben általánosságban, illetve meghatározott egyének által, akik szeparatista törekvések, szélsőséges ideológiák vagy fanatizmus által vezérelve a terror melegágyát szándékoznak megteremteni az állami szervek, meghatározott egyének vagy a társadalom csoportjai körében.”⁵

A NATO az alábbi definíciót alkalmazza jelenleg a különféle terrorcselekmények meghatározására: *„A terrorizmus erő, vagy erőszak személyek vagy vagyontárgyak elleni törvénytelen alkalmazása, illetve azzal való fenyegetés azon célból, hogy kormányokat vagy társadalmakat befolyásoljanak, vagy félemlítsenek meg valamilyen politikai, vallási, vagy ideológiai cél megvalósítása érdekében.”⁶*

Kiemelendőnek tartom a 2001. szeptember 11-i terrorcselekményekre válaszként adott, az Európai Tanács által 2001. szeptember 21-i rendkívüli ülészakán megfogalmazott 2001/931/KKBP közös állásponot.⁷ Ezen dokumentum a terrorcselekményt *„olyan szándékos cselekményként definiálja, melyek a lakosság megfélemlítése, különböző jogellenes kényszer gyakorlása vagy az alapvető politikai, alkotmányos, gazdasági vagy társadalmi felépítés megingatása vagy lerombolása révén súlyos kárt okozhatnak egy országnak vagy nemzetközi szervezetnek.”⁸*

Amint az tehát az előzőekben tárgyalt fogalom meghatározásokból megállapítható, jelenleg nem létezik egy egzakt fogalom meghatározás a terrorista célzatú cselekmények pönalizálására, mely nagy mértékben megnehezíti az e bűncselekmények tekintetében a hatékony együttműködést és a szervezett bűnüldözést. Meglátásom szerint e tekintetben a legcélravezetőbb egy olyan Európa, illetve világméretű összefogás lenne, mely ezen hiányosságra egy központi, általánosan elfogadott fogalom meghatározással reagál, tekintve, hogy a jelenkori terrorizmus egy olyan mértékű veszélyforrás, mely ellen egy szervezett összefogás, a terrorista jellegű cselekmények központi szintű kriminalizálása szükséges.

2. AZ ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCSÁNAK TERRORIZMUSAL KAPCSOLATOS SZABÁLYANYAGA

A terrorista jellegű deliktumok nemzetközi vonatkozású kutatása kapcsán elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen módokon kívánja, illetve kívánta kriminalizálni az ENSZ Biztonsági Tanácsa ezen deliktumokat.

Az ENSZ Biztonsági Tanács elsődleges feladataként a nemzetközi béke és biztonság fenntartása tartandó számon, ugyanakkor kiemelendő, hogy semmilyen esetben sem avatkozhat be egy adott ország kizárólag belügynek minősülő ügyeibe.

Ezen minőségében számtalan határozat és iránymutatás született az ENSZ Biztonsági Tanácsának részéről a terrorista jellegű deliktumokkal, illetve azok kriminalizálásával összefüggésben.

Az egyik legfontosabb ilyen határozat az 1368/2001-es számú, mely a 2001. szeptemberi támadásokat követően leszögezte, hogy *„minden nemzetközi terrorista cselekmény, valamint szervezet fenyegeti és sérti a nemzetközi békét és biztonságot, így minden demokratikus állam kötelessége az ellenük való határozott fellépés.”⁹*

Egy további, az 1373/2001. számú határozatával az előzőekben említett megállapítás jegyében felállította az Anti-Terrorista Bizottságot, valamint előírta az államoknak, hogy *„minősítsék belső jogukban különösen súlyos bűncselekménynek a terrorcselekményt, és ezen minősítéséhez igazítsák az elkövetőkkel szemben kiszabható büntetéseket is.”¹⁰*

A témában lásd bővebben: BARTKÓ Róbert: A terrorizmus fogalmának bővülése az ENSZ egyezményi rendszerének tükrében. A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 57-79. o.

⁵ VÁCZI Péter: Az emberi jogok európai egyezménye alkalmazásának gyakorlata a terrorizmus elleni küzdelemben. In: A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 102. o.

⁶ NATO's military concept for defence against terrorism. Key definitions, terrorism.

⁷ A Tanács közös állásponotja 2001/931/KKBP (2001. december 27.) a terrorizmus leküzdésére vonatkozó különös intézkedések alkalmazásáról.

⁸ A Tanács közös állásponotja 2001/931/KKBP (2001. december 27.) a terrorizmus leküzdésére vonatkozó különös intézkedések alkalmazásáról.

⁹ BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas- Győr Kiadó, Győr, 2011, 44. o.

A témában lásd bővebben: DUFFY Helen: The 'War on Terror' and the Framework of International Law. Cambridge University Press, New York, 2005. 37-40.o.

¹⁰ BARTKÓ Róbert, i.m. 2011. 44. o.

Meglátásom szerint a téma aktualitása és tárgyalásának indokoltságából kifolyólag szükséges annak vizsgálata, hogy jelenleg a terrorcselekmény nemzetközi jogi bűncselekményként definiálandó-e. Ezen kérdésre a választ a Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC ¹¹) alapító, 1998. évi Római Statútum adja meg. Ezen Statútum 5. cikkelye szabályozza azon deliktumokat, melyek jelenleg nemzetközi bűncselekményként definiálандók. Az ICC eljárhat a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, valamint az agresszió bűncselekményének tárgyában.

A terrorcselekmény deliktuma tehát jelenleg nem sorolandó a nemzetközi bűncselekmények körébe. Annak ellenére – emeli ki Bartkó -, „*hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa az előzőekben bemutatásra került 1368/2001., valamint 1373/2001. számú határozataiban a terrorista személyeket nem deklarálta kifejezetten az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekmények tetteseinek, illetve nem mondta ki, hogy felelősségre vonásuk nemzetközi jogi alapú, azonban azon generális alapelv kimondásával – melyben már az 1937. évi különféle ENSZ egyezmény- tervezetek úgy közelítettek meg a terrorizmust, mint a nemzetek közös érdekeit sértő és veszélyeztető cselekményeket – és ezen elv továbbfejlesztésével, mely szerint a nemzetközi terrorizmus a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető cselekmény, elindította a továbblépést abba az irányba, melynek eredményeképp az államhatárokon átívelő terrorcselekmény elérheti a nemzetközi jogi bűncselekményi besorolást.*”¹²

3. A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM EURÓPAI UNIÓS ESZKÖZEI

3. 1. PNR Irányelv

A bűnüldözés, az egyes deliktumok megvalósulásának megakadályozása, és a különféle biztonsági intézkedések foganatosítása alapvetően tagállami hatáskörként definiálható. Ugyanakkor az elmúlt években Európát sújtó számos terrortámadás rávilágított arra, hogy a biztonság garantálásához egy Európa szintű összefogásra van szükség.

A terrorizmus elleni küzdelem egyik legjelentősebb eszköze meglátásom szerint jelenleg a PNR Irányelv. Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 21-én fogadta el a PNR irányelvet, mely 2017. május 25-én lépett hatályba.

Az utasnyilvántartási adatállományban (PNR) az utasok által szolgáltatott olyan személyes adatok kerülnek nyilvántartásra, melyeket a légi fuvarozók gyűjtenek be, illetve őriznek meg.¹³ Ilyen adatnak minősül többek között az utas neve, utazásának időpontja, a poggyászára vonatkozó egyes információk, ülőhelyének száma, elérhetősége, valamint a fizetés módja.

Kiemelendő jelentőségűnek tartom az Irányelvet, hiszen központi adatállományként meghatározza azt, hogy milyen módon kezelendők a rendelkezésre álló adatok olyan esetekben, amikor erre terrorcselekmények és egyéb súlyos deliktumok megelőzése, felderítése és azok kivizsgálása, valamint a vádeljárás lefolytatása érdekében van szükség.

Az utasnyilvántartási rendszer kiegészíti azokat a már meglévő eszközöket, melyek a határokon átnyúló bűnözés elleni sikeres küzdelemhez kifejezetten szükségesek.¹⁴

Az Irányelv további pozitívumaként értékelendő, hogy a PNR adatoknak az úgynevezett API¹⁵ adatokkal való együttes használata csökkenti annak a kockázatát, hogy ártatlan, a bűncselekmények elkövetésével kapcsolatba nem hozható személyeket érjenek különféle atrocitások a nyomozati szervek részéről. Ezáltal pedig a nyomozati szervek számára is a pontosabb és gyorsabb fellépés lehetőségét kínálja. Valamennyi tagállamnak létre kell hoznia, vagy ki kell jelölnie egy olyan hatóságot, mely a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása terén illetékes. Hazánkban az 1995. évi CXXV. törvény alapján a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ¹⁶ az a Hatóság, mely a magyar utasadat információs egységként (HU PIU) funkcionál. Röviden ismertetném az Európai Bíróság 2022. június 21-i ítéletét a PNR Irányelv értelmezésére vonatkozóan.

¹¹ ICC: International Criminal Court.

¹² BARTKÓ Róbert, i.m. 2011. 123. o.

¹³ Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa: Uniós irányelv az utasnyilvántartási adatállományban (PNR) szereplő adatokról.

¹⁴ Európai Tanács, az Európai Unió Tanácsa: Uniós irányelv az utasnyilvántartási adatállományban (PNR) szereplő adatokról.

¹⁵ API adatok: előzetes utasnyilvántartási adatok.

¹⁶ HU PIU. Elérhető: <https://nik.gov.hu/piu> (Letöltés dátuma: 2022. november 7.)

Ezen ítélet értelmében a személyes adatokhoz való hozzáférésnek és azok megőrzésének a feltétlenül szükségesre kell korlátozódnia. A beavatkozást tartalmazó rendelkezéseknek világosan és pontosan kell szabályoznia az általa előírt rendelkezés hatályát és alkalmazását és tartalmaznia kell a személyes adatok visszaélésekkel szembeni védelmére vonatkozó minimumkövetelményeket.

A Bíróság ezen ítéletével összefüggésben kimondta, hogy csak valós – tényleges vagy előre látható – terrorfenyegetettség esetén alkalmazhatja egy uniós tagállam a PNR irányelvet az EU-ba érkező, vagy onnan induló valamennyi járatra.¹⁷

4. A NUKLEÁRIS TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM JEGYÉBEN SZÜLETETT NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK

A nukleáris területtel kapcsolatos terrorcselekmények kriminalizálása alapvetően három nagyobb csoportra osztható.

Az első csoportot azon cselekmények képezik, melyek nukleáris létesítmények ellen irányulnak, vagyis amikor egyes terrorista akciókkal nukleáris létesítményeket vesznek célba. A második csoportba mindazon esetek sorolandók, amikor ezen cselekmények nukleáris anyagok felhasználásával történnek. Harmadik csoportként pedig azon akciók említhetők, amikor maguk a terrorista csoportok állítanak elő nukleáris bombákat.¹⁸

Az ENSZ Közgyűlése 1996. december 17-én kelt A/Res. 51/210. számú határozatával létrehozott egy valamennyi tagállam számára nyitva álló ad hoc bizottságot azzal a feladattal, hogy szerződéstervezetet dolgozzon ki a terrorista bombázások leküzdéséről, majd pedig egy másik szerződést a nukleáris terrorizmus visszaszorításáról.¹⁹

A nukleáris terrorizmus visszaszorításáról szóló egyezmény több, mint tíz évig tartó előkészítő munkát követően került elfogadásra, majd 2007. június 7-én lépett hatályba. Jelentősége abban rejlett, hogy a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően ez volt az első terrorizmusellenes szerződés.

Ezzel összefüggésben elengedhetetlen az 1996-os A nukleáris fegyverekkel való fenyegetés vagy azok alkalmazásának jogszerűsége tárgyában meghozott tanácsadó vélemény vizsgálata.

Ezen döntésében az ENSZ legfőbb bírói fóruma arra az álláspontra helyezkedett – emeli ki Lamm –, hogy „a nemzetközi jogban nincsenek olyan szabályok, amelyek tiltanak, illetve amelyek megengednék a nukleáris fegyverek alkalmazását, vagy az azokkal való bárminemű fenyegetést.”²⁰ Ugyanakkor azonban a nemzetközi jog mai állapotára tekintettel a Bíróság nem tudott végleges következtetésre jutni azon kérdésben, hogy a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés, vagy azok alkalmazása jogszerű-e vagy jogellenes, az önvédelem olyan szélsőséges körülményei között, amikor az állam fennmaradása a tét.²¹

Ez az egyezmény sem tartalmazza a terrorizmus általános definícióját, de a szabályozott területen meghatározza, mi tekinthető a szerződés értelmében nukleáris terrorista akciónak, a következőképp:

„Ezen egyezmény értelmében bűncselekményt követ el az a személy, aki jogellenesen és szándékosan

- a) Radioaktív anyagot készít, vagy birtokol,
 - i. Halál, vagy súlyos testi sértés okozásának szándékával,
 - ii. Azzal a szándékkal, hogy jelentős vagyoni, vagy környezetbéli kárt okozzon,
- b) Bármilyen módon radioaktív anyagot, vagy eszközt használ, vagy megrongál egy nukleáris létesítményt, oly módon, mely ezen cselekményt követően radioaktív anyagokat bocsát ki,
 - i. Halál, vagy súlyos testi sértés okozásának szándékával,
 - ii. Azzal a szándékkal, hogy jelentős vagyoni vagy környezetbéli kárt okozzon,

¹⁷ Deutscher Bundestag: Das Urteil des Europäischen Gerichtshofs vom 21. Juni 2022 zur Auslegung der PNR- Richtlinie. Auswirkungen auf das Fluggastdatengesetz und dessen Anwendung. WD 3- 3000- 100/22.

¹⁸ LAMM Vanda: A nukleáris területet érintő terrorcselekmények visszaszorítására irányuló nemzetközi erőfeszítések. In: A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században, Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 65. o.

¹⁹ LAMM Vanda, i. m. 2019. 70. o.

A témában lásd bővebben: JANKOWITSCH-PREVOR Odette: International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism. In: Nuclear Energy Agency: Nuclear Law Bulletin No. 76. Volume 2005/2. 7-27.o.

²⁰ LAMM Vanda, i. m. 2019. 71. o.

²¹ LAMM Vanda, i. m. 2019. 73. o.

A témában lásd bővebben: RAUF, Tariq: The entry into force of the Amendment to Convention on the Physical Protection of Nuclear Material. Commentary. SIPRI, 2.

- iii. *Valamint azzal a szándékkal, hogy egy természetes vagy jogi személyt, illetve egy nemzetközi szervezetet valamely cselekmény megtételére, vagy az attól való tartózkodásra kényszerítse.*²²

5. A MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV HATÁLYOS RENDELKEZÉSEI A TERRORISTA JELLEGŰ BŰNCSELEKMÉNYEK VONATKOZÁSÁBAN

A magyar büntetőjogban elsőként az 1978. évi IV. Törvényben jelent meg a terrorcselekmény tényállása. Kiemelendő ugyanakkor, hogy míg ezen törvény még a közrend elleni bűncselekmények körében kívánta önállóan a deliktumot, addig a 2012. évi C. Törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) már a XXX. Fejezet, közbiztonság elleni bűncselekmények körében rendeli büntetni ezen cselekményeket. A 2001. évi New York-i terrortámadásokat követően azonban hazánkban is történtek jogszabályi módosítások e deliktumok szabályozása körében, így került sor a 2001. évi LXXXIII.²³ törvény megalkotására, mely a terrorizmus elleni hatékonyabb fellépés jegyében módosította az 1978-as Btk-t.

A jelenleg hatályos Btk. tehát már önálló fejezetben a közbiztonság elleni bűncselekmények körében rendeli büntetni a tárgyalandó cselekményeket, melyek a terrorcselekmény, a terrorizmus finanszírozása, valamint a terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása.²⁴

5.1. A terrorcselekmény hatályos rendelkezései

A Btk. 314.§-a rendeli büntetni, a közbiztonság elleni bűncselekmények között elsőként ezen tényállást. A terrorcselekmény jogi tárgya az államok, állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes cselekvőségéhez, működésük zavartalanságához, a lakosság félelemmentes életviteléhez fűződő társadalmi érdek.²⁵ A bűncselekmény passzív alanya bármely természetes, élő személy lehet. A deliktum elkövetési tárgyai lehetnek egyrészt azok a dolgok, amelyek ellen a Btk. 314.§ (4) bekezdésében felsorolt bűncselekmények irányulnak, másrészt a Btk. 314.§ (2) bekezdésének szövegére tekintettel a más tulajdonát képező jelentős anyagi javak.²⁶

A terrorcselekmény továbbá immateriális bűncselekmény.

A törvény a terrorcselekmény első két alapesetének előkészületét is büntetendővé nyilvánítja, mely esetén súlyosabb büntetéssel fenyeget, amennyiben annak kivitelezésére terrorista csoportban megvalósított elkövetés által kerül sor. A bűnszervezet ma is hatályos szabályozása 2001-ben került megalkotásra, a jelenleg hatályos Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pontjában pedig a következőképp kerül definiálásra: *„három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.”*²⁷

5.2. A terrorizmus finanszírozása

A terrorizmus finanszírozása egészen 2003. március 1-je óta büntetendő volt a magyar büntetőjogban, mivel a korábbi Btk. a terrorcselekmény tényállásán belül, sui generis bűncselekményként büntetni rendelte a terrorcselekményhez történő, különféle anyagi eszközök szolgáltatását, illetve azok gyűjtését.

Kiemelendő ugyanakkor, hogy az Európa Tanács Pénzmosás Elleni Bizottsága 2010-ben komoly hiányosságokat állapított meg e szabályozást illetően. Egyrészt a Btk. nem rendelte büntetni a terrorizmus finanszírozásának visszaszorítása érdekében azon anyagi eszközök szolgáltatását és gyűjtését, amelyeket olyan jogellenes szándékkal tesznek, hogy azzal, illetőleg abból az önálló terroristát bármilyen módon támogassák. Másrészt a terrorista csoport napi tevékenysége finanszírozásának büntetendősége nem volt egyértelmű, a

²² International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, Article 2, 2005.

A témában lásd bővebben: FIDLER, David P. i. m.

²³ 2001. évi LXXXIII. Törvény a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről.

²⁴ FÁBIÁN Péter: A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának jelene és aktuális kérdései, 2019. Elérhető: <https://ujbtk.hu/dr-fabian-peter-a-terrorcselekmény-buntetojogi-szabalyozasanak-jelene-es-aktualis-kerdesei/>. (Letöltés dátuma: 2022. szeptember 10.)

²⁵ FÁBIÁN Péter, i. m. 2019.

²⁶ BELOVICS Ervin, MOLNÁR Gábor Miklós, SINKU Pál, i. m. 2018. 534. o.

²⁷ BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: Kriminológia. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019. 625. o.

terrorista csoport napi tevékenységéhez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátása és annak gyűjtése nem volt büntetendő.²⁸ Ezen említett okokra tekintettel rendeli az új Btk. már önálló tényállásként büntetni a terrorizmus finanszírozásának tényállását.

5.3. A terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása

Az új Btk. 317.§-a már önálló tényállásban rendeli büntetni a készülő terrorcselekmény feljelentésének elmulasztását. E kötelezettség alól a hozzátartozó sem mentesül. Készülő bűncselekményként az előkészületi vagy kísérleti szakban lévő bűncselekmény definiálható.²⁹

A feljelentési kötelezettség tehát csak *az előkészületi szakban lévő terrorcselekményekhez kapcsolódóan áll fenn és addig tart, amíg a terrorcselekmény elkövetője az eszközcselekmény végrehajtását meg nem kezdte* – emeli ki Fábián.³⁰

A bűncselekmény jogi tárgya a terrorcselekmény elkövetésének megelőzéséhez, valamint a terrorcselekményt előkészítő elkövető büntetőjogi felelősségre vonásához fűződő társadalmi érdek.³¹

5.4. A Szegedi Ítéltábla döntése a terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolásáról

A téma magyar büntetőjogi vizsgálata kapcsán kiemelt jelentőséggel bír a terrorcselekménnyel fenyegetés, valamint a közveszéllyel fenyegetés egymástól való elhatárolása, melyet elsősorban a Szegedi Ítéltábla Bf.III.429/2013/5. ítéletét alapul véve vizsgálók a következőkben.

5.4.1. Történeti tényállás

A terheltet a Kecskeméti Városi Bíróság 2012. július 12-én meghozott ítéletével súlyos testi sértés büntette miatt egy év hat hónap börtönbüntetésre és két év közügyektől eltiltásra ítélte, mely ellen a terhelt fellebbezést jelentett be.³²

A Kecskeméti Törvényszék 2013. június 25-én 13 óra 30 percre tűzte ki a másodfokú nyilvános ülést. A terhelt azzal a céllal vezérelve, hogy a kitűzött tárgyalás elmaradjon – névtelenül – egy kecskeméti nyilvános telefonfülkéből 2013. június 25-én 13 óra 8 perckor felhívta a Bács-Kiskun Megyei Rendőr- Főkapitányság ügyeletét és bejelentést tett, mely szerint amennyiben fél órán belül nem engedik ki a két nappal azelőtt elítélt fiát a börtönből, fel fogja robbantani a bíróság épületét.³³

Ezen megtett bejelentés során két alkalommal megismételte, hogy a követelt intézkedés teljesítésére fél óra áll a hatóságok rendelkezésére.

Ezen bejelentést követően a Bács-Kiskun Megyei Rendőr- Főkapitányság a Kecskeméti Törvényszék, illetve a Kecskeméti Járásbíróság épületeit haladéktalanul kiürítette, mely intézkedések mind a Törvényszék, mind pedig a Járásbíróság vonatkozásában közel 150 dolgozót érintett, akik aznap a munkát sem folytathatták.

Ezt követően a mindkét épületben elvégzett kutatás során robbanóanyagot vagy robbantószeret nem találtak, tekintettel arra, hogy a terhelt ilyet el sem helyezett az épületben.³⁴

A terhelt továbbá 13 óra 30 perckor megjelent a Kecskeméti Törvényszék épületénél, úgy téve, mintha a tárgyalásra menne, majd meggyőződött arról, hogy az elmarad.

A terheltnek továbbá nem volt gyermeke a bejelentés megtétele idején, valamint nem volt a birtokában sem robbanóanyag, sem pedig robbantószer.³⁵

5.4.2. Pertörténet

²⁸ GÖRGÉNYI Ilona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog - különös rész, XXX. Fejezet. A közbiztonság elleni bűncselekmények. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2014.

²⁹ GÖRGÉNYI Ilona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog különös rész, XXX. Fejezet. A közbiztonság elleni bűncselekmények.

³⁰ FÁBIÁN Péter, i. m. 2019.

³¹ BELOVICS Ervin, MOLNÁR Gábor Miklós, SINKU Pál, i. m. 2018. 535-538. o.

³² DEÁK Zoltán: A Szegedi Ítéltábla döntése a terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolásáról. In: Jogesetek Magyarázata 2014/2. szám, 46. o.

³³ DEÁK Zoltán, i. m. 2014/2. 46. o.

³⁴ DEÁK Zoltán, i. m. 2014/2. 46. o.

³⁵ Uo. 46. o.

Az ügyben illetékes Bács-Kiskun Megyei Főügyészség az elkövetés idején hatályos régi Btk. 261.§ (7) bekezdése szerinti terrorcselekménnyel fenyegetés büntetével vádolta meg a terheltet, mint visszaeső elkövetőt.

A Kecskeméti Törvényszék ezt követően a 2013. szeptember 2-án kelt 11.B.365/2013/3. számú ítéletében a váddal egyezően terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásában állapította meg a vádlott bűnösségét, majd ezt követően négy év fegyház fokozatban letöltendő szabadságvesztés büntetésre és öt év közügyektől eltiltásra ítélte.

A törvényszék indokolásában a következő tényekre alapítva állapította meg a terhelt bűnösségét a terrorcselekménnyel fenyegetés büntetében:

- ⇒ Állami szervhez címzett fenyegetés abból a célból, hogy valamit tegyen, vagy ne tegyen;
- ⇒ Btk. 261.§ (9) bekezdése szerinti robbanóanyaggal vagy robbantószerrel való visszaéléssel elkövetett bűncselekmény kilátásba helyezése;
- ⇒ Állami szerv kényszerítése;
- ⇒ A Törvényszék azt állapította továbbá meg, hogy nincs annak jelentősége, hogy rendelkezett-e a terhelt a bíróság felrobbantásához szükséges eszközökkel. Itt került megállapításra továbbá az is, hogy a fenyegetés komolysága vagy komolytalansága a fenyegetés megvalósulása szempontjából közömbösnek tekinthető.³⁶

A Törvényszék tehát úgy foglalt állást, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés deliktuma mind komoly, mind pedig valótlan tartalmú fenyegetéssel is megvalósulhat.

Ezen elsőfokú ítélet ellen a terhelt, illetve védője fellebbezést jelentett be.

Védekezésük lényege – mely alapján véleményük szerint a terhelt cselekménye nem meríti ki a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállását – a következő volt:

- ⇒ A terhelt nem rendelkezett robbanószerrel;
- ⇒ A követelése nem volt konkrét;
- ⇒ Nem nevezte meg a fiát, akit a börtönből ki kellett volna engedni;
- ⇒ A fenyegetést nem gondolta komolyan;
- ⇒ Továbbá az egyetlen célja abban merült ki, hogy ügyében a másodfokú nyilvános ülést elhalasszák, mindezekre figyelemmel pedig cselekménye a Btk. 270/A. § (1) bekezdés a, és b, pontja szerinti közveszéllyel fenyegetésnek minősül.³⁷

A Szegedi Ítéltábla a másodfokú eljárás eredményeként az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta és a terhelt cselekményét a Btk. 270/A. § (1) bekezdés b, pontja szerinti közveszéllyel fenyegetés vétségének minősítette, büntetését pedig egy év hat hónap börtön fokozatban letöltendő szabadságvesztés büntetésre és két év közügyektől eltiltásra enyhítette.³⁸

A másodfokon eljáró Ítéltábla a következőkkel érvelt.

Egyetértett az elsőfokú bírósággal annyiban, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés törvényi tényállása között lehetséges egyfajta olyan átfedés megléte, mely szerint a terrorcselekménnyel fenyegetés büntette is elkövethető a közveszéllyel fenyegetést megvalósító nem valós fenyegetéssel is. A terrorcselekménnyel fenyegetés deliktumának megvalósítása esetén azonban az Ítéltábla szerint a fenyegetésnek olyan konkrét követelést kell tartalmaznia, amelyre alapozva a régi Btk. 261.§ (1) bekezdés a, pontja szerinti alapcselekmény, a terrorcselekmény büntette megállapítható lenne.

Ilyen konkrét követelés megfogalmazására ugyanakkor a terhelt részéről nem került sor, tekintettel arra, hogy nem nevezett meg egy olyan konkrét személyt, akinek a kiengedését kéri a börtön épületéből.³⁹

Az Ítéltábla pedig kiemelte, hogy minden esetben szükséges különbséget tenni a terrorista jellegű magatartások, valamint a felelőtlen fenyegetődzéshez kapcsolt követelés között.⁴⁰

5.4.3. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolásáról

A közveszéllyel fenyegetés tényállása az 1993. évi XVII. Törvénnyel került a Büntető Törvénykönyvbe beiktatásra.

³⁶ Uo. 47. o.

³⁷ Uo. 47.o.

³⁸ Uo.47.o.

³⁹ Uo.. 47.o.

⁴⁰ Uo. 47.o.

Ezen törvény miniszteri indoklása szerint azon okból kifolyólag volt szükség ezen tényállás megalkotására, hogy minden esetben lehetőség legyen olyan, magukat fel nem fedő személyek büntetőjogi szankcionálására, akik különféle közintézmények ellen olyan fenyegetésekkel élnek, hogy ott robbanószerkezetet helyeznek el.⁴¹ A Btk. 316.§- a a következőképp fogalmaz: „*Aki terrorcselekmény elkövetésével fenyeget, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*”. A tényállásból egyértelműen kitűnik, hogy a jogalkotó azt az esetet igyekszik kriminalizálni, amikor az elkövető terrorcselekmény jövőbeli elkövetését helyezi kilátásba.⁴²

Bartkó megfogalmazása szerint: „*A jogalkotó a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásának Btk.-ba emelésével egy tulajdonképpen sui generis „ante- előkészületet” rendelt büntetni abban az esetben, ha a fenyegetés időpontjában az alapesethez kapcsolódó eszközcselekmény megvalósítása még előkészületi szakba sem jutott. Ezáltal a fenyegetés, mint elkövetési magatartás önálló büntetni rendeltsége akkor bír igazán tartalommal, ha az elkövető még semmilyen előkészületként értékelhető magatartást nem fejtett ki a tényleges terrorcselekmény megvalósítása érdekében, de komolyan gondolja annak későbbi, célzatos megvalósítását.*”⁴³

Az EBD 2012. B. 14. számú elvi bírósági döntésben a Fővárosi Ítéltábla megváltoztatta a terhelt cselekményének jogi minősítését terrorcselekménnyel fenyegetésről közveszéllyel fenyegetés vétségére. Ezen másodfokú határozat egyfajta mérőföldkőként definiálható a fenyegetés, mint elkövetési magatartás bíróság általi értelmezésében, arra való tekintettel, hogy ezen ügy kapcsán tette egyértelművé a bírói rendszer számára követendő elvvé az Ítéltábla, hogy „*az olyan fenyegetés, mely minden alapot, konkrétságot nélkülöz – emeli ki Bartkó –, az eszközcselekmény megvalósításának szándéka tekintetében pedig kifejezetten komolytalannak tekinthető az eset körülményei alapján, nem képezheti a terrorcselekménnyel fenyegetés büntettének megállapítását.*”⁴⁴

A Szegedi Ítéltábla döntésének elvi jelentőségű tétele tehát, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés esetén csak az olyan, komoly és konkrét fenyegetés tényállásszerű, amelyben megnyilvánul a terrorcselekmény büntettének speciális elkövetése⁴⁵ – utal rá Deák.

Így tehát a bíróság épületében elhelyezett bomba robbantásával való fenyegetés, amennyiben az elkövető az épületben nem is helyezett el robbanóanyagot, vagy robbanószerzt, sőt azzal nem is rendelkezett, közveszéllyel fenyegetés vétségének megállapítására lehet alkalmas – szövege az Ítéltábla érvelése.⁴⁶

ZÁRÓ GONDOLATOK

Kutatásom során megállapítottam, hogy ugyan annak ellenére, hogy a 2001. szeptember 11-i tragikus események egy éles határvonalat húztak az addig elkövetett terrorista jellegű deliktumok köré, majd ezt követően elindult egy olyan világméretű összefogás, mely ilyen és ehhez hasonló cselekmények hatékony megelőzését, egyfajta védelmi mechanizmus kialakítását célozta, ám a közelmúltban is bekövetkezett terrorista merényletek sajnos azt mutatják, hogy közel sem megfelelő a terrorizmus elleni védekezés.

A tárgyalt nukleáris terrorizmus visszaszorításáról szóló egyezményrel összefüggésben elmondható, hogy az nagyban hozzájárul a nukleáris biztonság növeléséhez, valamint a terrorizmus ezen ága elleni hatékony fellépéshez.

A terrorizmus elleni küzdelem egyik legjelentősebb eszköze meglátásom szerint jelenleg a PNR Irányelv. Kiemelendő jelentőségűnek tartom az Irányelvet, hiszen központi adatállományként meghatározza azt, hogy milyen módon kezelendők a rendelkezésre álló adatok olyan esetekben, amikor erre terrorcselekmények és egyéb súlyos deliktumok megelőzése, felderítése és azok kivizsgálása, valamint a vádeljárás lefolytatása érdekében van szükség. Jelentősége továbbá abban rejlik, amint arra már az előzőkben is utalást tettem – mely a terrorista jellegű bűncselekmények határon átvívelő jellegéből kifolyólag elengedhetetlen –, hogy kiegészíti azon már meglévő eszközöket, melyek a határon átnyúló bűnözés elleni sikeres fellépéshez és küzdelemhez szükségesek.

⁴¹ DEÁK Zoltán: A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban, Doktori (PhD) értekezés, Szeged, 2017., 168-169. o.

⁴² BARTKÓ Róbert: A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés a bírói gyakorlat tükrében. Jog – Állam – Politika, 2014/4., 4-5. o.

⁴³ BARTKÓ Róbert: A terrorcselekmény tényállásának értékelése az uniós követelmények tükrében. In: Belügyi Szemle, 2015/7-8., 44.o.

⁴⁴ BARTKÓ Róbert, i. m. 2014/4. 8-9. o.

⁴⁵ DEÁK Zoltán, i. m. 2017. 161. o.

⁴⁶ DEÁK Zoltán, i. m. 2014/2. 48. o.

Egyetértek a Szegedi Ítéltábla által megfogalmazottakkal, miszerint a terrorcselekménnyel való fenyegetés esetén csak az olyan komoly és konkrét fenyegetés tényállásszerű, amelyben megnyilvánul a terrorcselekmény büntetvényének speciális elkövetése. Ebből következően tehát amennyiben egy adott személy bomba robbantásával fenyeget, amennyiben az elkövető az épületben nem helyezett el robbanóanyagot, illetve robbanószeret, sőt azzal nem is rendelkezett, ezen deliktum a közveszéllyel fenyegetés vétségének megállapítására lehet alkalmas.

Meglátásom szerint a legégetőbb probléma továbbra is a terrorizmus globális, általánosan elfogadott definiálásának hiánya.

Meglátásom szerint a tárgyalt bűncselekmények szempontjából egy olyan európai szintű, valamint világméretű összefogásra, egységes szabályozásra lenne szükség, mely konzekvens és együttes fellépést biztosít a közeljövőben az ilyen jellegű merényletek megvalósítása ellen.

Azt az álláspontot képviselem, hogy egy-egy ilyen merénylet nem egy adott ország egyedüli ügye, hiszen kihatással lehet más államok polgáira, valamint adott esetben más országokra is, így egy globális együttműködést és fellépést kíván.

FORRÁSJEGYZÉK

Szakirodalmi források

- [1.] BARTKÓ Róbert: A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés a bírói gyakorlat tükrében. 2014. Jog – Állam – Politika, 4-5. o.
- [2.] BARTKÓ Róbert: A terrorcselekmény tényállásának értékelése az uniós követelmények tükrében. 2015. In: Belügyi Szemle. 44. o.
- [3.] BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. 2011. Universitas- Győr Nonprofit Kft., Győr.
- [4.] BELOVICS Ervin, MOLNÁR Gábor Miklós, SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész. Hatodik hatályosított kiadás, 2018. HVG- ORAC, Budapest. 533-558. o.
- [5.] BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: Kriminológia. 2019. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest. 625. o.
- [6.] DEÁK Zoltán: A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban, Doktori (PhD) értekezés. 2017. Szeged. Elérhető: <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/4066/> (Letöltés dátuma: 2023. március 2.)
- [7.] DEÁK Zoltán: A Szegedi Ítéltábla döntése a terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolásáról. 2014. In: Jogesetek Magyarázata 2014/2. szám. Elérhető: <https://jema.hu/article.php?c=315> (Letöltés dátuma: 2023. március 2.)
- [8.] DUFFY, Helen: The 'War on Terror' and the Framework of International Law. 2005. Cambridge University Press, New York.
- [9.] FÁBIÁN Péter: A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának jelene és aktuális kérdései. 2009. Elérhető: <https://ujbtk.hu/dr-fabian-peter-a-terrorcselekmény-buntetojogi-szabalyozasanak-jelene-es-aktualis-kerdesei/> (Letöltés dátuma: 2023. március 4.)
- [10.] GIEBLER, Ferid: Was ist Terrorismus? Annäherung an eine Definition der Internationale Terrorismus auf dem Weg zu einem Globalen Sicherheitsproblem. 2009. GRIN Verlag GmbH. 12-16. o.
- [11.] GÖRGÉNYI Ilona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog különös rész, XXX. fejezet - A közbiztonság elleni bűncselekmények. 2014. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- [12.] JANKOWITSCH-PREVOR, Odette (2005): International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism. In: Nuclear Energy Agency: Nuclear Law Bulletin No. 76. Volume 2005/2. 7-27. o. Elérhető: https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_14044/nuclear-law-bulletin-no-76-volume-2005/2 (Letöltés dátuma: 2023. március 2.)
- [13.] KANCSAL Kitti: Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban. 2013. Elérhető: <https://ujbtk.hu/dr-kancsal-kitti-terrorizmus-egykor-es-ma-avagy-a-buntetojog-eszkozzei-a-terrorizmus-elleni-harcban/> (Letöltés dátuma: 2023. március 14.)
- [14.] LAMM Vanda: A nukleáris területet érintő terrorcselekmények visszaszorítására irányuló nemzetközi erőfeszítések. 2019. In: A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században, Gondolat Kiadó, Budapest. 61-79. o.

- [15.] RAUF, Tariq: The entry into force of the Amendment to Convention on the Physical Protection of Nuclear Material. Commentary. SIPRI, 2. 2006. Elérhető: <https://www.sipri.org/commentary/2016/entry-force-amendment-convention-physical-protection-nuclear-material> (Letöltés dátuma: 2023. március 4.)
- [16.] VÁCZI Péter: Az emberi jogok európai egyezménye alkalmazásának gyakorlata a terrorizmus elleni küzdelemben. 2019. In: A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században, Gondolat Kiadó, Budapest, 97- 118. o.

Normatív források

- [1.] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/681 irányelve (2016. április 27.) az utas- nyilvántartási adatállománynak (PNR) a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása érdekében történő felhasználásáról (a továbbiakban: PNR irányelv). Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0681&from=HU> (Letöltés dátuma: 2023. március 7.)
- [2.] A Tanács közös állásponjtja 2001/931/KKBP (2001. december 27.) a terrorizmus leküzdésére vonatkozó különös intézkedések alkalmazásáról.
- [3.] Deutscher Bundestag: Das Urteil des Europäischen Gerichtshofs vom 21. Juni 2022 zur Auslegung der PNR- Richtlinie. Auswirkungen auf das Fluggastdatengesetz und dessen Anwendung. WD 3- 3000-100/22. Elérhető: <https://www.bundestag.de/resource/blob/906594/ca5eb21ee26acfbf0189b1428ddd3e3/WD-3-100-22-pdf-data.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. március 8.)
- [4.] International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, Article 2. Elérhető: <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/english-18-15.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. március 6.)
- [5.] Recommendation 1426 (1999.), European Democracies Facing up to Terrorism (23 September 1999), para 5.
- [6.] 2001. évi LXXXIII. Törvény a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről. Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100083.TV> (Letöltés dátuma: 2023. március 8.).

